

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 43

ANDRA KAMMAREN

1967

10—15 november

Debatter m. m.

Fredagen den 10 november

	Sid.
Svar på interpellation av herr Nordgren (h) ang. inhämtande av remissyttranden över organisationers förslag.....	5
Meddelande om enkla frågor av: herr Sjöholm (fp) ang. Nordiska rådets utredning om boxningens skadeverkningar.....	7
herr Björkman (h) ang. de ambulerande skrivbyråernas verksamhet	7

Tisdagen den 14 november

Interpellationer av: herr Andersson i Örebro (fp) ang. nationalfonotekets arbetsmöjligheter.....	8
herr Enskog (fp) ang. tidpunkten för framläggande av proposition om fördjupning av Södertälje kanal och Mälarens farled.....	8
Meddelande om enkla frågor av: herr Nilsson i Bästekille (h) ang. bemanningen på lotsstationen i Simrishamn.....	10
herr Fridolfsson i Stockholm (h) ang. skadegörelse i samband med demonstrationer.....	10

Onsdagen den 15 november fm.

Ändrad lydelse av 1 och 3 §§ förordningen angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel.....	11
Förtidspension åt hemmadöttrar m. m.....	16
Kontroll från trafiksäkerhetssynpunkt av utländska motorfordon genom tullverkets försorg.....	19
Ändringar i jaktlagstiftningen.....	23

	Sid.
Handeln med småfågelungar och fågelägg	30
Utredning angående domänverkets organisation.	31
Branschutredning inom pappers- och massaindustrin.	32
Glas- och träindustrin i Kalmar och Kronobergs län.	32
Anordnande i riksdagshuset av dagrum för icke rökare.	33
Utredning angående den äldre arbetskraften.	35
Jourtjänst inom den öppna läkarvården.	40
Förläggning av skjutfältet i Ringenäs till annan plats.	41
Bevakning av vapenförråd m. m.	43
Betygsättningen i grundskolan m. m.	44
Vidgad möjlighet att erhålla befrielse från åttonde och nionde skol- året i grundskolan.	58
Vissa motioner i frågor inom socialdepartementets verksamhetsom- råde:	
Utredningar rörande samhällets vårdpolitik, samordning mellan sjukvård och åldringsvård samt mellan kommunernas sociala nämnder, m. m.	62
Utredning om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvår- den m. m.	63
Fickpengar och resebidrag till barn vid mentalsjukhus. Vidgade möjligheter till fria resor för vissa handikappade barn och ung- domar	66
Utredning rörande privata vårdhem.	67
Kosthållet vid statliga anstalter.	69
Omplacering av friställda tjänstemän.	71
Lönsparande.	80
Allmänna pensionsfonden.	81

Onsdagen den 15 november em.

Allmänna pensionsfonden (forts.).	88
Meddelande ang. plena fredagen den 17 november och fredagen den 24 november	97
Rätt till skattefri avsättning av medel till egen pensionsfond.	97
Domstols förordnande att villkorlig dom skall avse jämväl annat brott.	100
Regler för fastställande av tidpunkt då en person skall anses som död, m. m.	104
Möjlighet för försäkringstagare enligt lagen om allmän försäkring att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod, m. m.	109
Rätten till vårdbidrag, invaliditetsersättning och invaliditetstillägg, m. m.	117

	Sid.
Interpellationer av:	
herr Enskog (fp) ang. beskattningen av ersättning till s. k. dag-	
mammor.....	120
herr Nilsson i Tvärälund (cp) ang. finansieringen av isbrytningen	120
Meddelande om enkel fråga av herr Werner (h) ang. utformningen	
av s. k. gemensam samling i skolorna.....	121

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 15 november fm.

<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 58, om ändrad lydelse av 1 och 3 §§ förordningen angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel	11
— nr 59, om förtidspension åt hemmadöttrar m. m.....	16
<i>Tredje lagutskottets</i> utlåtande nr 51, om kontroll från trafiksäkerhets-	
synpunkt av utländska motorfordon genom tullverkets försorg...	19
— nr 52, ang. ändringar i jaktlagstiftningen.....	23
— nr 53, ang. handeln med småfågelungar och fågelägg.....	30
<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 33, om utredning angående domän-	
verkets organisation.....	31
— nr 34, ang. försäljning av viss staten tillhörig mark.....	31
<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 43, om konsumentupplysning rörande	
försäkringar.....	31
— nr 44, ang. zonindelningen vid beräkningen av bilförsäkringspre-	
mier.....	31
— nr 45, ang. en branscutredning inom pappers- och massaindustrin	32
— nr 46, ang. glas- och träindustrin i Kalmar och Kronobergs län...	32
— nr 47, om anordnande i riksdagshuset av dagrum för icke rökare	33
<i>Allmänna beredningsutskottets</i> utlåtande nr 47, om utredning angående	
den äldre arbetskraften.....	35
— nr 48, ang. jourtjänst inom den öppna läkarvården.....	40
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 146, om förläggning av skjutfältet i	
Ringenas till annan plats.....	41
— nr 147, om bevakning av vapenförråd m. m.....	43
— nr 148, om försöksverksamhet med längre sammanhängande ar-	
betspass på gymnasiet och grundskolans högstadium.....	43
— nr 149, om förbättring av landsbygdsungdomens möjligheter till	
skolundervisning, m. m.....	44
— nr 150, om tillsättande av en blandad skolkommision.....	44
— nr 151, om betygsättningen i grundskolan m. m.....	44
— nr 152, om ökad undervisning i hemkunskap m. m.....	58
— nr 153, om vidgad möjlighet att erhålla befrielse från åttonde och	
nionde skolåret i grundskolan.....	58
— nr 154, ang. frågor inom socialdepartementets verksamhetsområde	62
— nr 155, ang. omplacering av friställda tjänstemän.....	71
<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 48, ang. lönsparande.....	80

Onsdagen den 15 november em.

	Sid.
<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 49, ang. allmänna pensionsfonden.....	88
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 57, om rätt till skattefri avsättning av medel till egen pensionsfond.....	97
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 45, ang. domstols förordnande att villkorlig dom skall avse jämväl annat brott.....	100
— nr 49, ang. skadeståndsansvaret för skada vid medicinsk behandling.....	104
— nr 50, om regler för fastställande av tidpunkt då en person skall anses som död, m. m.....	104
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 54, om möjlighet för försäkrings- tagare enligt lagen om allmän försäkring att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod, m. m.....	109
— nr 60, ang. rätten till vårdbidrag, invaliditetsersättning och invaliditetstillägg, m. m.....	117
— nr 61, ang. förvaringen av gift.....	120
— nr 62, ang. beräkningen av arbetsgivaravgift enligt den allmänna försäkringen, m. m.....	120
— nr 63, ang. beräkningen av pensionsgrundande inkomst enligt la- gen om allmän försäkring.....	120

Fredagen den 10 november

Kl. 14.00

§ 1

Justerades protokollet för den 1 innevarande november.

§ 2

Herr talmannen meddelade, att herr Hector enligt till kammaren inkommet läkarintyg vore sjukskriven under tiden den 8 innevarande november—den 7 nästkommande december.

Herr Hector beviljades ledighet från riksdagsgöromålen under angivna tid.

§ 3

Svar på interpellation ang. inhämtande av remissyttrandan över organisationers förslag

Ordet lämnades på begäran till

Hans excellens herr statsministern ERLANDER, som yttrade:

Herr talman! Herr Nordgren har med anledning av att inrikesdepartementet remitterat LO:s arbetsmarknadspolitiska program till ett antal statliga organ och organisationer frågat mig om jag är beredd att medverka till att även andra organisationers förslag i viktiga frågor sänds på remiss från statsdepartementen.

Remissförfarandet, som utgör ett viktigt led i ärendens beredning i Kungl. Maj:ts kansli, är reglerat i § 10 RF. Där stadgas att regeringsärende, innan det föredrages för Konungen, skall beredas genom nödiga upplysningars inhämtande från vederbörande ämbetsverk.

Remiss behöver endast ske för att man skall få tillgång till »nödiga upplysningar». Finns tillfredsställande utredning redan när ett ärende kommer

in till Kungl. Maj:ts kansli, kan det alltså avgöras utan föregående remiss.

Statsråd är oförhindrad att för yttrandet remittera vilket utredningsmaterial som helst, det må vara författat inom eller utom departementet, om blott remissförfarandet står i samband med något aktuellt ärende på verksamhetsområdet och materialet ställs till förfogande för remissförfarande. Det torde sakna betydelse om ärendet är anhängiggjort genom framställning utifrån eller om det initieras av statsrådet själv. Det ifrågasvarande arbetsmarknadspolitiska programmet hade uppenbarligen samband med aktuella problem inom inrikesdepartementet och kunde sålunda tänkas påverka departementets handläggning av arbetsmarknadsärenden.

Om andra organisationers utredningar och förslag har samband med aktuella ärenden, som bereds inom departementen eller eljest inom departementen bedöms vara av allmänt intresse, är det självklart att de utsänds på remiss. Det är också vanligt att så sker, och någon ändring av denna praxis är inte aktuell.

Vidare anförde:

Herr NORDGREN (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka hans excellens statsministern för det klara och enligt min mening tillfredsställande svaret på min interpellation. Om jag tolkat svaret rätt betyder det, att om någon av de i interpellationen nämnda näringsorganisationerna eller annan sammanslutning utarbetar ett näringspolitiskt eller annat program för exempelvis den mindre och medelstora industrin, skulle detta kunna remitteras genom respektive departements försorg.

Svar på interpellation ang. inhämtande av remissyttrandet över organisationers förslag

I den gemensamma omsorgen om landet, dess näringsliv — källan till vårt välstånd — och utvecklingen hoppas jag att någon eller några organisationer följer den av statsministern nu anvisade vägen och därigenom medverkar till att de »nödiga upplysningar» som erfordras för ärendenas behandling blir inhämtade.

Sedan får vi naturligtvis också hoppas att regeringen tar hänsyn till de på detta sätt inhämtade sakupplysningarna.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag vill bara vitsorda att herr Nordgren har fattat mitt svar rätt. Nämnade organisationer har självfallet rätt att påräkna remissförfarande, när de inkommer med framställningar som befinnes vara av allmänt intresse eller som sammanhänger med ett ärende som beredes inom departementen.

Huruvida hänsyn sedan kommer att tas till de inkomna yttrandena beror ju på vad som står i dem.

Herr **NORDGREN** (h):

Herr talman! Statsministerns senaste yttrande ger mig anledning att ytterligare understryka mitt tack för svaret och för de möjligheter som därigenom har öppnats för organisationer och andra sammanslutningar.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Föredrogs den av herr *Gustafsson* i Skellefteå (fp) vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet angående åtgärder för att förbättra levnadsförhållandena i glesbygderna.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 5

Till bordläggning anmäldes

statsutskottets utlåtanden:

nr 146, i anledning av motioner om förläggning av skjutfältet i Ringenäs till annan plats,

nr 147, i anledning av motioner om bevakning av vapenförråd m. m.,

nr 148, i anledning av motioner om försöksverksamhet med längre sammanhängande arbetspass på gymnasiet och grundskolans högstadium,

nr 149, i anledning av motioner om förbättring av landsbygdsungdomens möjligheter till skolundervisning, m. m.,

nr 150, i anledning av motion om tillsättande av en blandad skolkommission,

nr 151, i anledning av motioner om betygsättningen i grundskolan m. m.,

nr 152, i anledning av motioner om ökad undervisning i hemkunskap m. m.,

nr 153, i anledning av motion om vidgad möjlighet att erhålla befrielse från åttonde och nionde skolåret i grundskolan,

nr 154, i anledning av vissa motioner i frågor inom socialdepartementets verksamhetsområde, och

nr 155, i anledning av motioner angående omplacering av friställda tjänstemän;

bevillningsutskottets betänkande nr 57, i anledning av motion om rätt till skattefri avsättning av medel till egen pensionsfond;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 48, i anledning av motioner angående lönsparande, och

nr 49, i anledning av motioner angående allmänna pensionsfonden;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 45, i anledning av väckta motioner angående domstols förordnande att villkorlig dom skall avse jämväl annat brott,

nr 49, i anledning av väckt motion angående skadeståndsansvaret för skada vid medicinsk behandling, och

nr 50, i anledning av väckt motion om regler för fastställande av tidpunkt då en person skall anses som död, m. m.; samt

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 54, i anledning av väckta motioner om möjlighet för försäkringstagare enligt lagen om allmän försäkring att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod, m. m.,

nr 60, i anledning av väckt motion angående rätten till vårdbidrag, invaliditetsersättning och invaliditetstillägg, m. m.,

nr 61, i anledning av väckta motioner angående förvaringen av gift,

nr 62, i anledning av väckta motioner angående beräkningen av arbetsgivaravgift enligt den allmänna försäkringen, m. m., och

nr 63, i anledning av väckt motion angående beräkningen av pensionsgrundande inkomst enligt lagen om allmän försäkring.

§ 6

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skri-

velse, nr 336, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i uppbördsförordningen, m. m. jämte motioner.

§ 7

Meddelande om enkla frågor

Meddelades, att herr talmannen tillställts två enkla frågor, nämligen av:

herr *Sjöholm* (fp), till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående Nordiska rådets utredning om boxningens skadeverkningar, och

herr *Björkman* (h), till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet angående de ambulerande skrivbyråernas verksamhet.

§ 8

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 14.06.

In fidem

Sune K. Johansson

Tisdagen den 14 november

Kl. 16.30

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes av herr förste vice talmannen.

§ 1

Justerades protokollen för den 2 och den 3 innevarande november.

§ 2

Föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 146—155, bevillningsutskottets betänkande nr 57,

bankoutskottets utlåtanden nr 48 och 49, första lagutskottets utlåtanden nr 45, 49 och 50 samt andra lagutskottets utlåtanden nr 54 och 60—63.

§ 3

På hemställan av herr förste vice talmannen beslöt kammaren, att bevillningsutskottets betänkande nr 57 skulle uppföras närmast efter bankoutskottets utlåtande nr 49 bland två gånger bord-

Interpellation ang. nationalfonotekets arbetsmöjligheter — Interpellation ang. tidpunkten för framläggande av proposition om fördjupning av Södertälje kanal och Mälarens farled

lagda ärenden på morgondagens föredragningslista.

§ 4

Interpellation ang. nationalfonotekets arbetsmöjligheter

Ordet lämnades på begäran till

Herr ANDERSSON i Örebro (fp), som yttrade:

Herr talman! Nationalfonoteket, vars lokaler är inrymda i kungl. biblioteket, började sin verksamhet 1963. Inrättandet av fonoteket innebar ett initiativ i syfte att förbättra servicen för dagens och framtidens forskning och studieliv. På ett helt annat sätt än vad som tidigare varit fallet skulle därigenom den framtida forskningen kunna tillgodogöra sig det konserverade talade ordet vid utredning och analys av t. ex. historiska episoder, psykologiska sammanhang och politiska utvecklingslinjer.

Den målsättning man hade vid tillskapandet av fonoteket har icke kunnat förverkligas på grund av personalbrist och för små lokalutrymmen. Personalstyrkan har varit oförändrad sedan starten 1963 och utgöres av en tjänsteman och en tekniker. Lokalen omfattar 60 kvadratmeter och ligger i kungl. bibliotekets källarplan. Med hänsyn till att samlingarna kräver luftkonditionering, låg temperatur och hög fuktighet är den inte ändamålsenlig.

Med de knappa resurser fonoteket har finnes det ingen möjlighet för personalen att på ett tillfredsställande sätt klara sina arbetsuppgifter. I betraktande av att fonotekets skivsamling under de senaste fyra åren vuxit från 8 000 till ca 42 000 ex., framstår det klart att det för personalen är omöjligt att hinna med något annat än de löpande ärendena. Katalogiseringen hinner man icke med och den får därför anstå. För när-

varande ligger över 35 000 skivor okatalogiserade. De är endast registrerade.

Det bör därför vara en angelägen uppgift att ge fonoteket ytterligare personalresurser om det skall kunna fylla sin uppgift att betjäna forskare och ge allmänheten god service. Ett passivt samlande av ständigt utökat material, som man ej hinner katalogisera och knappt registrera, fyller ingen egentlig funktion, eftersom resultatet då icke blir tillgängligt. Forskningen undanhålles därigenom ett kvalitativt viktigt material. Lokalfrågan bör snarast lösas. En flyttning från kungl. biblioteket till andra lokaler bör därför redan nu aktualiseras.

Med stöd av det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få ställa följande frågor:

1. Anser herr statsrådet att nationalfonotekets personal för närvarande har tillfredsställande arbetsmöjligheter?

2. Om så ej är fallet, vilka åtgärder för att förbättra dessa arbetsmöjligheter, i form av t. ex. personalförstärkning eller lokalförbättring, överväger herr statsrådet att vidtaga?

Denna anhållan bordlades.

§ 5

Interpellation ang. tidpunkten för framläggande av proposition om fördjupning av Södertälje kanal och Mälarens farled

Ordet lämnades på begäran till

Herr ENSKOG (fp), som yttrade:

Herr talman! När Södertälje kanal i sin nuvarande form tillkom år 1924 var man framsynt nog att förbereda sig för snar utbyggnad. Mälarleden fick ett vattendjup av 6 m men själva slusskammaren utfördes så att den utan ombyggnad skulle kunna medge ett vattendjup av omkring 8,5 m. Man räknade med en

Interpellation ang. tidpunkten för framläggande av proposition om fördjupning av Södertälje kanal och Mälarens farled

fördjupning av hela farleden till 8,5 m men denna har inte genomförts. Redan 1943 upprättades ett förslag till fördjupning men ännu har inget hänt annat än att nya utredningar tillkommit.

Behovet av förbättring av farleden har allteftersom tiden gått blivit allt större. Mälarlänen har ett näringsliv där den tunga industrin har stort behov av masstransporter. Det framgår också av utvecklingen av avgående och ankommande gods i djuphamnarna i Västerås och Köping. År 1964 uppgick godsmängden till sammanlagt 1 962 000 ton eller praktiskt taget en fördubbling från år 1950, då godsmängden var 1 061 000 ton.

De största fartyg som i dag anlöper Mälaren med full last är av storleken 4 500 å 5 000 ton dw. Denna fartygsstorlek är emellertid helt otillräcklig för de transporter som skall betjäna det expansiva näringslivet i Mälarens omland. Tillgången på fartyg i denna storleksklass minskar successivt, varför man har att räkna med en minskad sjöfart på Mälaren om en fördjupning inte blir av. Vad detta skulle betyda för näringslivet torde inte vara svårt att föreställa sig. Jag kan nämna att ett företag som under en treårsperiod investerat i sina anläggningar för 160 miljoner kronor har en godsomsättning på 650 000 ton, varav 270 000 ton sjövägen. Man säger där att om Mälarleden fördjupades skulle råvaruinköpen kunna förläggas till andra förmånligare marknader, man skulle få billigare frakter och vid exporten slippa förödande omlastningar i kusthamnar. Det finns andra företag som är i ungefär samma situation »och det vore olyckligt, om vi tvingades på lång sikt att omlokalisera på grund av bristande kommunikationer», för att citera en företagsledare.

Sjöfartsstyrelsen har utrett frågan om Mälarleden dels i en teknisk undersökning som färdigställdes 1962, dels i en transportekonomisk sådan. Man lade

fram två alternativ, ett med en 7,5 m djup farled kostnadsberäknad till 45 miljoner kr. och ett med en 9,7 m djup farled till 215 miljoner kr.

På initiativ av hamnstyrelserna i Köping och Västerås och i samråd med sjöfartsstyrelsen har emellertid även ett tredje förslag undersökts med 9,2 m farled, vilket skulle medge en fartygsstorlek på 15 000—18 000 ton dw. Om detta alternativ valdes, skulle kostnaden uppgå till 65 miljoner kr. Man skulle då börja med att anordna slussen för 9,2 m djup medan farleden i övrigt i första etappen begränsades till ett djup av 7,5 å 8 m, vilket skulle medge fartyg på upp till 10 000 ton dw. Det sistnämnda förslaget har förordats av sjöfartsstyrelsen m. fl.

Då det är synnerligen angeläget att Mälarledens fördjupning snarast kommer till stånd, beslöt Västmanlands läns landsting, Västerås stad och Köpings stad våren 1966 att de gemensamt skulle svara för kostnaden för direkta farledsarbeten i Mälaren i samband med Mälarledens fördjupning intill en kostnad av högst 17 miljoner kronor. Som förutsättning för detta anslag gäller att proposition framlägges och riksdagsbeslut fattas om fördjupningen av Södertälje kanal och Mälarens farled i enlighet med sjöfartsstyrelsens förslag senast under år 1967 samt att arbetena därefter snarast möjligt igångsättes.

Med anledning av vad jag nu anfört får jag anhålla om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få ställa följande fråga:

När räknar herr statsrådet med att proposition om fördjupning av Södertälje kanal och Mälarens farled kan föreläggas riksdagen?

Denna anhållan bordlades.

§ 6

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr

337, till Konungen i anledning av motioner om avveckling av statsbidraget till Svenska diakonsällskapets sociala utbildningsverksamhet m. m.

§ 7

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner överlämnats till kammaren:

nr 165, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 3 § lagen den 5 december 1958 (nr 566) om ersättning för krigsskada å egendom,

nr 166, med förslag till förordning om ändring i vägtrafikförordningen den 28 september 1951 (nr 648) såvitt avser bl. a. fordons beskaffenhet och utrustning, m. m., samt

nr 169, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 2:o), 4:o), 14:o) och 17:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt.

Dessa propositioner bordlades.

§ 8

Anmäldes följande motioner:

nr 1115, av herr *Arvidson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 150, med förslag till tulltaxa, m. m.,

nr 1116, av herr *Jansson m. fl.*, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 150,

nr 1117, av herr *Asp m. fl.*, i anled-

ning av Kungl. Maj:ts proposition nr 160, med förslag till förordning om ändring i vägtrafikförordningen den 28 september 1951 (nr 648), såvitt avser bl. a. axeltryck, bruttovikt och fordonslängd, m. m., samt

nr 1118, av herr *Werbros*, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 160.

Dessa motioner bordlades.

§ 9

Meddelande om enkla frågor

Meddelades, att herr talmannen tillställts två enkla frågor, nämligen av:

herr *Nilsson* i Bästekille (h), till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående bemanningen på lotsstationen i Simrishamn, och

herr *Fridolfsson* i Stockholm (h), till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet angående skadegörelse i samband med demonstrationer.

§ 10

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här- efter kl. 16.34.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 15 november

Kl. 10.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes till en början av herr förste vice talmannen.

§ 1

Justerades protokollet för den 7 innevarande november.

§ 2

Herr förste vice talmannen meddelade, att herr *Elmstedt*, som vid kammarens sammanträde den 1 innevarande november med läkarintyg styrkt sig från och med den 31 nästlidne oktober tills vidare vara hindrad att delta i

riksdagsgöromålen, denna dag åter in-
tagit sin plats i kammaren.

§ 3

Föredrogs var efter annan och hän-
visades till lagutskott Kungl. Maj:ts å
bordet vilande propositioner:

nr 165, med förslag till lag angående
ändrad lydelse av 3 § lagen den 5 de-
cember 1958 (nr 566) om ersättning för
krigsskada å egendom,

nr 166, med förslag till förordning om
ändring i vägtrafikförordningen den 28
september 1951 (nr 648) såvitt avser
bl. a. fordons beskaffenhet och utrust-
ning, m. m., samt

nr 169, med förslag till lag angående
ändrad lydelse av 2 § 2:o), 4:o), 14:o)
och 17:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38
s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt.

§ 4

Föredrogs var för sig följande å bor-
det vilande motioner; och hänvisades
därvid

till bevillningsutskottet motionerna nr
1115 och 1116; samt

till lagutskott motionerna nr 1117 och
1118.

§ 5

Föredrogs var för sig följande, vid
kammarens nästföregående sammanträ-
de gjorda men då bordlagda interpellat-
ionsframställningar, nämligen av:

herr *Andersson* i Örebro (fp), till
herr statsrådet och chefen för ecklesia-
stikdepartementet angående nationalfo-
notekets arbetsmöjligheter, samt

herr *Enskog* (fp), till herr statsrådet
och chefen för kommunikationsdeparte-
mentet angående tidpunkten för fram-
läggande av proposition om fördjup-
ning av Södertälje kanal och Mälarens
farled.

Kammaren biföll dessa framställning-
ar.

§ 6

Ändrad lydelse av 1 och 3 §§ förord- ningen angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel

Föredrogs andra lagutskottets utlåtän-
de nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition med förslag till förordning
om ändrad lydelse av 1 och 3 §§ för-
ordningen den 4 juni 1954 (nr 519) an-
gående kostnadsfria eller prisnedsatta
läkemedel, jämte i ämnet väckta motio-
ner.

Genom en den 12 maj 1967 dagteck-
nad proposition, nr 135, vilken hänvi-
sats till lagutskott och behandlats av
andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t,
under återopande av propositionen bi-
lagt utdrag av statsrådsprotokollet över
socialärenden, föreslagit riksdagen att
antaga vid propositionen fogat förslag
till förordning om ändrad lydelse av
1 och 3 §§ förordningen den 4 juni
1954 (nr 519) angående kostnadsfria
eller prisnedsatta läkemedel.

I samband med propositionen hade ut-
skottet behandlat följande i ämnet väck-
ta motioner, nämligen

A. vid riksdagens början väckta mo- tioner:

1) de likalydande motionerna I: 630
av fru *Elvy Olsson* och herr *Eric Gustaf
Peterson* samt II: 797 av herr *Persson*
i Heden *m. fl.* om fria läkemedel till
vuxna neurosedynskadade;

B. i anledning av propositionen väck- ta motioner:

2) de likalydande motionerna I: 871
av herrar *Blomquist* och *Edström* samt
II: 1078 av fröken *Wetterström* och herr
Carlshamre;

3) de likalydande motionerna I: 873
av herr *Werner* och II: 1077 av herr
Andersson i Luleå *m. fl.*; samt

4) motionen I: 872 av herr *Kaijser*.

I motionerna I: 871 och II: 1078 hem-
ställdes, »att riksdagen i skrivelse till
Kungl. Maj:t måtte anhålla att Kungl.
Maj:t måtte vidtaga sådana åtgärder att

Ändrad lydelse av 1 och 3 §§ förordningen angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel

de särskilda beställningsblanketterna för kostnadsfria läkemedel slopas».

I *motionerna I: 873* och *II: 1077* hemställdes, »att riksdagen måtte hemställa, att förslag utarbetas och förelägges 1968 års riksdag innebärande läkemedelsreformens komplettering med bestämmelser om kostnadsfria läkemedel för ålders- och förtidspensionärer med låga inkomster».

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen med avslag på motionen *I: 872* måtte bifalla förevarande proposition, nr 135;

B. att riksdagen i anledning av motionerna *I: 871* och *II: 1078* måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening ge till känna vad utskottet anfört angående beställningsblanketter för kostnadsfria läkemedel; samt

C. att följande motioner, nämligen

1) motionerna *I: 630* och *II: 797* samt
2) motionerna *I: 873* och *II: 1077*,
inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr PERSSON i Heden (cp):

Herr talman! Jag kommer inte att ställa något yrkande med anledning av andra lagutskottets förevarande utlåtande nr 58 utan vill endast passa på tillfället att till kammarens protokoll få antecknat min förvåning över den bristande förståelse utskottet visat för en liten grupp människor här i landet, som har drabbats av skador till följd av läkares ordinationer att som medicin inta ett thalidomidpreparat mera känt under namnet neurosedyn. Det är ett läkemedel som sannolikt utläppts och blivit receptbelagt utan att man dessförinnan vunnit någon riktig klarhet i dess biverkningar. De cirka 300 människor det här gäller är mer eller mindre invalidiserade och helt beroende av daglig medicinering. De står

under ständig läkarkontroll, och sjukdomen är i många fall kronisk.

Enligt min mening är det en gärd av rättvisa att dessa människor, som har fallit offer för ett olyckligt öde och kanske även för ett förbiseende, kommer i åtnjutande av samma förmån som många andra långtidssjuka och alltså erhåller fri medicin.

Varför medicinalstyrelsen i detta fall har intagit en negativ inställning är svårt att förstå. Argumentet att man skall gå in för en ny princip när det gäller tillhandahållande av fria läkemedel är inte hållbart.

Inte heller skulle ett medgivande av fri medicin få några långt gående prejudicerande verkningar, enär det gäller ett litet fåtal människor. Till detta kommer den obesvarade frågan om omständigheterna kring detta preparats utsläppande.

Utskottet hade i humanitetens namn kunnat visa en större generositet. Jag beklagar att så inte blev fallet och jag förbehåller mig, herr talman, rätten att återkomma i ärendet vid ett senare tillfälle.

Herr ANDERSSON i Luleå (vpk):

Herr talman! I det utredningsarbete som har genomförts om läkemedelsförmåner har bl. a. följande kunnat konstateras:

Den individuella förbrukningen av läkemedel stiger med högre ålder, och våra folkpensionärs behov av läkemedel är större än för övriga grupper över 16 år. Detta medför både absolut och relativt högre läkemedelskostnad för de äldre årsgrupperna.

Det genomsnittliga antalet recipen per person är 6, för folkpensionärer 8,1 och för förtidspensionärer 8,7. Om man ställer detta väsentligt högre antal inköpstillfällen för dessa pensionärsgrupper i relation till förslaget om ett högre karensbelopp, finner vi att de på grund av sin ålder befinner sig i ett sämre läge.

Ändrad lydelse av 1 och 3 §§ förordningen angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel

Den genomsnittliga läkemedelskostnaden per person var 1963 75 kronor per år; i åldrarna 67 år och däröver 115 kronor per person och år.

För prisnedsatta läkemedel utgjorde egenkostnaderna för åldrarna 16—44 år 29 kronor, för åldrarna 67 år och däröver 61 kronor per person. Också i detta avseende visar det sig att folkpensionärer med låg inkomst betalar mer.

Gruppen förtidspensionärer hade enligt samma undersökning det högsta antalet recipen och högre medicinkostnader än andra läkemedelsförbrukare.

I fråga om prisnedsatta läkemedel var den genomsnittliga kostnaden för åldrarna 16—44 år 147 kronor, för gruppen 45—66 år 84 kronor och för personer i åldern 67 år och däröver 60 kronor. Kostnaderna för fria läkemedel var således högre för yngre personer än för de äldre. Antagligen är pensionärerna också härvidlag i ett sämre läge. Detta kan bero på att läkemedel för vissa sjukdomar som oftast drabbar de äldre ännu inte har frilistats.

Inför detta faktiska läge beträffande läkemedelskostnaderna för de äldre grupperna uttalar Kungl. Maj:t och utskottet, att frågan om bättre läkemedelsförmåner för äldre personer har prövats. Utredningen konstaterar också att äldre personer har genomsnittligt högre läkemedelsutgifter än de yngre. Men trots detta anför utskottet att ett högre kostnadsskydd för vissa medborgare skulle leda till att andra grupper med behov av ökat skydd mot läkemedelskostnader blir missgynnade, och man avvisar bl. a. av denna orsak ett sådant system.

Jag vill fråga om det kan vara förenligt med en god sjukvård att göra det till ett problem att vissa låginkomsttagare skulle få en extra förmån framför andra grupper. Det finns så många exempel på att gamla och sjuka människor av ekonomiska skäl inte kan köpa ut

den medicin de ordinerats av läkare. Höga medicinkostnader är för alltför många ett stort ekonomiskt problem, som borde ha kunnat avlastas dem i samband med den läkemedelsreform riksdagen nu behandlar. Våra motioner är ett led i strävandena att på nytt aktualisera denna betydelsefulla fråga.

Vi har faktiskt i denna omgång nått oss med att hemställa ett förslag utarbetas och förelägges nästa års riksdag innebärande att läkemedelsreformen kompletteras med bestämmelser om fria läkemedel för ålders- och förtidspensionärer med låga inkomster.

I detta sammanhang kan jag inte gå förbi ett uttalande som utskottet gör i anledning av våra motioner. Det sägs i utskottsutlåtandet klart ifrån att inköpen av och kostnaderna för medicin stiger med högre ålder — för åtskilliga pensionärer kan medicinkostnaderna uppgå till höga belopp. Utskottet uttalar, liksom vi i motionerna, att dessa kostnader blir betungande. Därefter slås fast att de förbättringar av läkemedelsförmånerna som föreslås i propositionen kommer att i särskilt hög grad beröra just de äldre läkemedelskonsumenterna. »Att därutöver», skriver utskottet, »tillerkänna pensionärer speciella förmåner skulle framstå som en ur rättvisesynpunkt diskutabel åtgärd, om inte samtidigt andra grupper i samma inkomstskikt fick del av förmånerna.» Jag tycker dock att det bör vara relativt lätt att skipa rättvisa därvidlag genom att vara litet mera generös än vad departementschefen är i sin proposition.

Det vore av intresse om utskottets talesman inför kammaren ville ange de förbättringar vilka — som det heter — enligt förslaget i särskilt hög grad skulle gynna de äldre läkemedelsförbrukarna. Jag frågar: Gynnar det höjda karensbeloppet bl. a. sjuk- och folkpensionärer?

Utskottet framhåller vidare att många

Ändrad lydelse av 1 och 3 §§ förordningen angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel

pensionärer redan i dag erhåller fri medicin genom den slutna långtidsvården. Är detta någon speciell förmån som pensionärer nu får utöver vad andra patienter i slutna vård erhåller? Den frågan måste också ställas.

Vidare heter det i utskottsutlåtandet: »På kommunalt initiativ tillkommer fri medicin även en del pensionärer som omfattas av den öppna långtidsvården.» Anser ni verkligen i utskottet att det skall vara beroende av i vilken kommun en äldre sjuk människa bor huruvida han eller hon skall ha tillgång till fri medicin?

Herr talman! Socialstyrelsen har i sitt yttrande i ärendet dragit konsekvenserna av att äldre personer har större och tyngre läkemedelsutgifter än de som tillhör andra åldersgrupper och föreslagit fria läkemedel för folkpensionärer. Men trots att både utredning, regering och utskott konstaterar fakta härvidlag vägrar de att gå på socialstyrelsens linje.

Jag ber att få yrka bifall till motionerna I: 873 och II: 1077.

Herr ANDERSON i Sundsvall (fp):

Herr talman! Låt mig först säga att det förslag till reformering av ersättningen för läkemedelskostnader, som vi nu behandlar, otvivelaktigt innebär betydelsefulla förbättringar. Förslaget syftar — det vågar jag förfäktat trots de invändningar som föregående talare gjorde — till att åstadkomma förbättringar främst för dem som har stora utgifter för av läkare ordinerad medicin.

En av förbättringarna uppnås genom att den del av läkemedelskostnaden vid ett och samma inköpstillfälle som ligger över 25 kronor, helt och hållet kommer att rabatteras. Om riksdagen bifaller propositionen behöver dessutom ingen efter den 1 januari 1968 betala mer än 15 kronor vid ett och samma inköps-

tillfälle. Dessa förbättringar bör hälsas med tillfredsställelse.

En annan nyhet i förslaget innebär att medicin, som ordinerats av tandläkare, i fortsättningen skall rabatteras enligt samma regler som gäller för medicin ordinerad av annan läkare.

Jag hade inte tänkt redovisa innehållet i förslaget med mer än dessa få ord, men anser mig föranlåten att i anledning av de två anföranden som hållits tillägga några synpunkter.

Den motion som kommunisterna har väckt och som här försvarades av herr Andersson i Luleå syftar till att Kungl. Maj:t genom en utredning skall undersöka möjligheten för pensionärer med låga inkomster att erhålla helt fri medicin. I formuleringen »pensionärer med låga inkomster» ligger att förmånen av fri medicin skulle bli föremål för inkomstprövning. Motionärerna är naturligtvis ute i ett angeläget ärende, det kan inte förnekas, men att i sammanhanget införa en behovsprövning skulle otvivelaktigt innebära ett mycket stort administrativt besvär. Det rekommenderas att man skall låta reglerna för de kommunala bostadstilläggen utgöra grund för behovsprövningen. Meningen är väl att de som tillerkänts kommunala bostadstillägg också skulle erhålla fri medicin.

Herr Andersson sade någonting om att utskottet tydligen anser att det skall vara beroende på i vilken kommun vederbörande pensionär bor, om han tillerkänns fri medicin eller inte. Därvid syftade han, förmodar jag, på de regler som för närvarande gäller inom vissa landstingsområden, nämligen att landstingen tillskjuter den del av kostnaderna i samband med hemsjukvård som inte täcks av sjukförsäkringen. Han ansåg att detta system inte är bra och jag kan instämma däri.

Om reglerna för de kommunala bostadstilläggen läggs till grund för behovsprövning när det gäller fri medicin

Ändrad lydelse av 1 och 3 §§ förordningen angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel

för folkpensionärerna, kommer man till ett resultat som är ännu sämre än nyss anförda regler. De kommunala bostadstilläggens storlek bestäms ju av kommunerna, och det skulle sålunda kunna inträffa att en pensionär i kommunen A tillerkändes fri medicin, därför att kommunen har höga och generöst tilltagna bostadstillägg, under det att en pensionär i samma inkomstläge som bor i kommunen B icke skulle få fri medicin, eftersom bostadstillägget där är bestämt till betydligt lägre belopp.

Detta är ett mycket svårbemästrat problem. Jag är väl medveten om den inkonsekvens som ligger däri att den som vårdas på ett sjukhus för långtidsvård erhåller fri läkarvård och fri medicin, medan en pensionär i samma läge som vårdas i hemmet — kanske på grund av platsbrist på sjukhuset — åsamkas kostnader i samband med vården. Detta är naturligtvis inte tillfredsställande. Utskottet har emellertid inhämtat — det framgår av dess utlåtande — att sjukförsäkringsutredningen just prövar frågan om förbättring av läkemedelsförmånerna inom den öppna långtidsvården. I detta sammanhang bör de grupper, som motionärerna haft i tankarna, komma att beröras.

Jag vill ännu en gång understryka vad jag sade i början av mitt anförande, nämligen att långtidssjuka och andra som har höga kostnader för medicin otvivelaktigt får en förbättring genom den reform som föreslås i den proposition som vi nu behandlar.

I stora stycken gäller vad jag påpekat här även de vuxna neurosedynskadade, som herr Persson i Heden talade för i sitt anförande. Om den beskrivning av dessa sjukdomsfall som har gjorts dels i motionerna, dels av herr Persson i Heden i hans anförande är riktig, torde många av de vuxna neurosedynskadade tillhöra just dem som kommer att få nytta av den förbättrade rabatteringen, särskilt den del därav

som innebär att belopp som ligger över 25 kronor i fortsättningen helt och hållet rabatteras.

Även de motionärer som undertecknat detta motionspar är naturligtvis ute i ett angeläget ärende, och det kan anses hårt att utskottet enhälligt har avvisat deras förslag. Utskottet har emellertid inte kunnat gå helt förbi de synpunkter som medicinalstyrelsen har anfört. Dessutom har frågan prövats av sjukförsäkringsutredningen, som har kommit till det resultatet att det skulle vara att införa en ny princip beträffande de fria läkemedlen om just denna grupp skulle erhålla sådana. Självfallet skulle detta bl. a. innebära att även andra, som kan antas ha blivit skadade genom medicinering, genom en felaktig behandling av läkare eller genom ett olycksfall i samband med läkarvård, skulle tillerkännas fri medicin. Medicinalstyrelsen och utredningen anser sig inte kunna rekommendera denna princip. Däremot går väl även dessa människor in under det förslag som utredningen i sinom tid kommer att lägga fram beträffande kostnaderna för långtidsvården.

Det problem som aktualiseras i de sist berörda motionerna tangerar frågan om ansvarsskyldighet och skadestånd i samband med skador som uppkommer t. ex. genom felaktig läkarbehandling. Jag har helt nyligen i en tidning sett att man inom justitiedepartementet arbetar med en lag som behandlar frågan om skadestånd i ett större sammanhang. I tidningsartikeln nämndes att man även ämnar ta upp frågan om skadestånd i sådana fall, då skadan har samband med läkarbehandling. Om en sådan lag kommer till stånd kommer detta problem i ett annat läge.

Jag har velat anföra dessa synpunkter med anledning av de två inlägg som här gjorts. Jag vill understryka, att reformen enligt min och utskottets uppfattning innebär en förbättring fram-

Förtidspension åt hemmadöttrar m. m.

för allt för dem som har höga medicinkostnader, och dit hör de långtidssjuka, däribland de pensionärer som herr Andersson i Luleå talat för. Det är självklart att med ålderdomen kommer behovet av medicin och läkarvård att göra sig gällande på ett helt annat sätt än vad som är fallet i yngre år, och det är därför, tycker jag, en stor fördel att propositionen så hårt engagerat sig i förslaget att just grupper med höga läkemedelskostnader bör tillerkännas större rabatter än hittills.

Jag ber med detta, herr talman, att få yrka bifall till vad utskottet föreslagit.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. A—C 1

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. C 2

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 873 och II: 1077; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 7

Förtidspension åt hemmadöttrar m. m.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 59, i anledning av väckta motioner om förtidspension åt hemmadöttrar m. m.

Andra lagutskottet hade behandlat följande sex inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner:

1) motionerna I: 626 av herr *Thorsten Larsson m. fl.* och II: 562 av herr *Josefson i Arrie m. fl.*;

2) motionerna I: 628 av fru *Elvy Olsson* samt II: 782 av herrar *Boo* och *Larsson i Borrbj*; samt

3) motionerna I: 631 av herrar *Johan Olsson* och *Wikberg* samt II: 785 av herr *Eriksson i Bäckmora m. fl.*, i vilka motioner yrkades, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om ut-

redning angående förtidspension åt hemmadöttrar i enlighet med vad i motionen anförts».

Utskottet hemställde,

att förevarande motioner, nämligen

1) I: 626 och II: 562,

2) I: 628 och II: 782, samt

3) I: 631 och II: 785,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation utan angivet yrkande hade avgivits av herrar *Eric Carlsson* (cp) och *Gustavsson* i Alvesta (cp).

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! Jag har lämnat en blank reservation till detta utskottsutlåtande, och jag vill motivera denna med några ord.

Ärendet behandlar de s. k. hemmadöttrarnas situation, och motioner föreligger om utredning av frågan om förtidspensionering för dem. Detta är ingen ny fråga; den har behandlats här vid skilda tillfällen och i utredningar — socialpolitiska kommittén har t. ex. tagit upp den.

Socialpolitiska kommittén har framhållit att flertalet i den grupp det gäller har nedsatt arbets- och försörjningsförmåga men att åtskilliga av dem som kommit med i undersökningen har eller har haft förvärvsarbete för inte länge sedan. Kommittén har också anförts att det behövs upplysning samt aktiv personlig medverkan från kommunernas sida, med andra ord en allmän kurativ verksamhet. Cirkulär har utsänts till kommunerna, vari hemställts att dessa skulle vara mera aktiva på detta område.

Personligen vill jag säga att jag inte tror på tanken att direkt ge förtidspension till någon speciell grupp — det är även många andra frågor som här kommer med i bilden. Utskottet skriver: »För att komma till rätta med de på-

talade försörjningsproblemen bör man i första hand pröva de möjligheter arbetsmarknadspolitiken erbjuder.» Det är i första hand detta uttalande jag vill knyta några reflexioner till.

Jag tror nog att man har gjort en hel del på detta område, men många av hemmadöttrarna har under en lång följd av år skött anhöriga och haft dessa vårdnadsuppgifter som sitt arbete. Jag har ifrågasatt, om inte kommunerna skulle ha tillfälle att alltjämt bereda dessa kvinnor sysselsättning inom vårdyrket. Jag är medveten om att det finns sådana, som inte kan ta arbete av det slaget, men jag tror inte att man tillräckligt ansträngt sig för att ge övriga kvinnor möjligheter att fortsätta inom vårdsektorn.

När det gäller den grupp som kanske inte kan äta sig arbetsuppgifter inom vårdyrket borde dess problem kunna aktualiseras när man så småningom skall ta ställning till det förslag som den s. k. KSA-utredningen har lagt fram. I utskottsutlåtandet har beträffande en annan motion hänvisats till KSA-utredningen, men jag hoppas att även frågan om hemmadöttrarna skall kunna tas upp i detta sammanhang. Helt naturligt kan vi inte bara vänta att allt så småningom kommer att ordna sig utan vidare. Nej, här föreligger ett problem som vi måste försöka lösa.

Herr talman! Jag har velat anknyta dessa synpunkter till utlåtandet men har inget yrkande.

Herr ERIKSSON i Bäckmora (cp):

Herr talman! I andra lagutskottets utlåtande nr 59 behandlas några motioner som avser de försörjningsproblem, vilka kan uppstå för hemmadöttrar efter föräldrarnas död. De har kanske under många år handhaft vårdnaden av sina föräldrar.

Motionärerna vill utreda på vilket sätt hemmadöttrarnas grundtrygghet skall kunna ordnas inom socialförsäkringens ram. Därvid har de också fram-

Förtidspension åt hemmadöttrar m. m.

hållit möjligheten av en förtidspensionering. De problem och yrkanden som motionärerna tar upp är inte nya för riksdagen. Andra lagutskottet har senast vid fjolårets riksdag behandlat liknande motioner utan att kunna tillstyrka dem. Samma öde drabbar de motioner som föreliggande utskottsutlåtande behandlar.

Andra lagutskottet hänvisar ånyo till att lösningen på försörjningsproblemet för hemmadöttrarna bör sökas inom arbetsmarknadspolitiken, t. ex. genom förmedling av arbetsanställning, omskolning och vidareutbildning. Det är klart att en sådan väg bör vara framkomlig i den mån det är fråga om grupper under eller omkring 50 år, men för dem som redan är uppe i 60-årsåldern och däröver är varken en omplacering eller en omskolning möjlig. Likväl har dessa människor ytterligare sex, sju år till pensionsålderns inträde, och det är i avvaktan på en sådan pensionering som försörjningsproblemet uppstår.

Frågan inställer sig då, på vilket annat sätt samhället är berett att göra något för deras trygghet fram till pensionsåldern. Jag finner det för min del helt orimligt att dessa bortglömda människor skall behöva uppsöka socialvården sedan de under årtal fått försumma sin egen utbildning och trygghet till arbete och inkomst på grund av att de frivilligt har påtagit sig samhällets kostnader för skötsel och tillsyn av föräldrar och anhöriga. Lönen härför borde ha blivit annan än att de liksom ställs utanför den sociala trygghetsram som gäller för övriga kategorier människor vilka samhället tar både hänsyn till och ansvar för.

Andra lagutskottet pekar på svårigheterna att bryta ut en viss grupp för förtidspensionering. Jag vill inte, herr talman, bestrida att ett sådant tillvägagångssätt kan möta svårigheter. Men i så fall måste man försöka finna någon annan lösning på problemet. Det räcker inte att bara skjuta det ifrån sig och

Förtidspension åt hemmadöttrar m. m.

hänvisa till arbetsmarknaden m. m. I likhet med herr Gustavsson i Alvesta tycker jag att hemmadöttrarna skulle kunna inrangeras i de förslag som framläggs med anledning av KSA-utredningens betänkande. Jag hoppas därför på en snar lösning inom ramen för KSA-utredningen.

Jag ber med detta, herr talman, att få yrka bifall till motionerna I: 631 och II: 785.

Herr RIMMERFORS (fp):

Herr talman! Utskottet har i denna fråga kommit till en annan slutsats än motionärerna. Inte heller cp-representanterna i utskottet har vidhållit motionsyrkandet, även om de genom herr Gustavsson i Alvesta velat understryka allvaret i den fråga som behandlas. Också herr Eriksson i Bäckmora, som talade för motionärerna, uttryckte sig med stor moderation när det gäller de tidigare föreslagna åtgärderna att inom försäkringsens ram lösa problemen genom förtidspensionering av hemmadöttrarna.

Jag har ingen anledning att förringa allvaret i dessa framställningar. Tvärtom vill jag som utskottets talesman understryka önskvärdheten av att uppmärksamheten hålls riktad på problemen, även om det inte är så stort. Därvid bör vi gå efter de riktlinjer som angivits i utskottsutlåtandet: den sociala omtanken och den arbetsmarknadsmässiga aspekten. Vi bör också, som herr Eriksson i Bäckmora antydde, pröva eventuella möjligheter att i samband med KSA-utredningens betänkande lösa problemet för en del av de berörda. I övrigt får vi, som herr Gustavsson i Alvesta så riktigt underströk, försöka väcka det kommunala ansvaret, där sådant inte finns.

Detta är en viktig angelägenhet, och det parti som jag företräder har mycket tidigt sysslat med den. Motioner i frågan ledde så småningom fram till att socialpolitiska kommittén fick i upp-

drag att pröva den. När kommittén skickade ut frågeformulär till kommunerna trodde vi att frågan var mycket större än den sedan visade sig vara. Endast 75 procent av kommunerna svarade, men detta är ändå en väsentlig och vägledande undersökning. Av svaren framgick som bekant att man bara kunnat spåra upp 2 500 aktuella fall och att av dem redan ungefär 500 åtnjöt förtidspension.

Fallen är dessutom så olikartade att individuella hjälpåtgärder är att föredraga framför kollektiva. Den socialpolitiska kommittén ansåg att hjälpåtgärderna kunde så att säga tredelas. Förtidspension utgår ju till dem som är berättigade därtill på grund av sjukdom — deras problem är alltså löst. Vidare bör de arbetsmarknadstekniska möjligheterna i större utsträckning anlitas, synnerligast på vårdområdena, och slutligen bör sociala hjälpåtgärder tillgripas.

I fråga om det sistnämnda sade herr Eriksson i Bäckmora att det är litet ledsam att dessa kvinnor efter ett mödosamt och uppoffrande liv skall behöva uppsöka socialvården. Bortsett från att socialvården av i dag inte är vad socialvården var i går, vill jag framhålla att både socialpolitiska kommitténs och andra lagutskottets avsikt är att socialvården och de kommunala myndigheterna i stället skulle uppsöka de hjälpbehövande, icke tvärtom. Det är alltså fråga om att göra en inventering och att mycket finkänsligt söka komma till undsättning på det ena eller andra sättet.

Jag kan kort och gott säga, herr talman, att jag gläder mig åt det uttryck för omsorg och allvar inför denna fråga som präglat både motionärer och övriga talesmän. Utskottet anser emellertid att det i dagens läge knappast är möjligt att lösa frågan inom förtidspensioneringens ram. Det är nämligen litet vanskligt att bryta ut den ena kategorin efter den andra. Det är lättare att

Kontroll från trafiksäkerhetssynpunkt av utländska motorfordon genom tullverkets försorg

gå den motsatta vägen och angripa de enskilda fallen och fråga: Vilka samhällsätgärder behöver sättas in i det och det fallet?

Åtskilligt är i gång, men jag tror att frågan alltjämt behöver uppmärksammas. Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottet.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1 och 2

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. 3

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 631 och II: 785; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 8

Kontroll från trafiksäkerhetssynpunkt av utländska motorfordon genom tullverkets försorg

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 51, i anledning av väckta motioner om kontroll från trafiksäkerhetssynpunkt av utländska motorfordon genom tullverkets försorg.

Tredje lagutskottet hade behandlat två inom riksdagen väckta och till lagutskott hänvisade motioner, nr 77 i första kammaren av herr *Tistad m. fl.* och nr 102 i andra kammaren av herr *Werbros m. fl.*

I motionerna, som var likalydande, hemställdes »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om utredning rörande övervakning genom tullverkets försorg av från utlandet inkommande motorfordon beträffande efterlevnaden av gällande bestämmelser om maximilast, axeltryck och lastning m. m.».

Utskottet hemställde, att motionerna I: 77 och II: 102 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Svenungsson* (h), *Nyberg* (fp) och *From* (fp), vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionerna I: 77 och II: 102 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning av den fråga som avsåges med motionerna.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr NYBERG (fp):

Herr talman! Tredje lagutskottet har som synes inte kunnat enas vid behandlingen av förevarande ärende. Utskottsmajoriteten har hemställt att motionen avslås. Tre av utskottets ledamöter, däribland jag, har reserverat sig och begärt att frågan skall utredas.

Motionärerna har föreslagit en utredning rörande övervakning genom tullverkets försorg av från utlandet inkommande motorfordon beträffande efterlevnaden av gällande bestämmelser om maximilast, axeltryck, lastning m. m. Motionärerna hänvisar till att sådana fordon mycket ofta har en enligt gällande bestämmelser alltför tung last och för högt axeltryck. De utgör härigenom en fara för andra trafikanter. Eftersom polisen inte alltid har resurser att företa kontroller vid gränsorterna, skulle det vara till fördel om övervakningen kunde ske i samband med tullkontroller. Tulltjänstemännen skulle sålunda också ha befogenhet att utfärda körförbud.

Motionerna har remissbehandlats, och yttranden har infordrats från rikspolisstyrelsen och generaltullstyrelsen. Yttrandena går, som framgår av utskottsutlåtandet, stick i stäv mot varandra; rikspolisstyrelsen avstyrker och generaltullstyrelsen tillstyrker förslaget. Man märker dock att bägge instanserna är ense om att det skulle vara fördelaktigt om utländska fordon kunde kontrolleras redan vid gränspasseringen.

Utskottsmajoriteten anför att man bör

Kontroll från trafiksäkerhetssynpunkt av utländska motorfordon genom tullverkets försorg

tillvarata de möjligheter som kan finnas att genom samarbetet mellan polisens och tullverkets personal förbättra och rationalisera kontrollen, och man gör också vissa antydningar om hur detta skall gå till. Vi reserverar oss emellertid att det samarbete som utskottet åberopar, även om det i och för sig är önskvärt, inte är tillräckligt för att handlägga de uppgifter som det här är fråga om. Vi anser att saken är svår att bedöma exakt på grundval av det material som föreligger och tycker att en utredning bör komma till stånd.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr WERBRO (fp):

Herr talman! Man vet av erfarenhet att lastbilar som kommer från utlandet ofta har stor överlast, och många gånger är de också lastade på ett mycket olämpligt sätt. De kan därigenom utgöra en stor fara för trafiksäkerheten och även skada broar och vägar. Tullverket har ett stort intresse av att undersöka dessa bilers last redan vid våra gränsorter. Detta är ju som alla vet en av tullens arbetsuppgifter. Det förekommer också ganska ofta att tullpersonalen kontrollerar lastens vikt — det gör man därför att man vill försäkra sig om att lastens vikt överensstämmer med de uppgifter som lämnas till tullen beträffande införseln. Denna viktkontroll sker givetvis genom stickprov. Motionärerna menar att tulltjänstemännen när de utför denna tullmässiga kontroll även borde tillse att gällande bestämmelser beträffande axeltryck, boggievikt och maximalast iakttagits och vidare att lastningen är gjord på ett riktigt sätt. För att en sådan kontroll skall bli effektiv och medverka till att förbättra trafiksäkerheten är det, som motionärerna framhåller, nödvändigt att tulltjänstemännen får samma rätt som polisen att utfärda körförbud.

Denna mening delas inte av rikspolisstyrelsen. Rikspolisstyrelsen framhåller visserligen, som herr Nyberg nämnde, att det är av stor betydelse att de utländska fordonen blir kontrollerade redan vid gränspasseringen. Men man framhåller också att om en sådan kontroll skall bli effektiv måste den omfatta även andra moment än de som motionärerna föreslagit. Man säger bl. a. att man måste kontrollera förarens behörighet och att han inte är olämplig på grund av sjukdom, trötthet, onykterhet eller dylikt. Vidare måste man undersöka fordonets beskaffenhet sedd från trafiksäkerhetssynpunkt. En sådan omfattande kontroll, som rikspolisstyrelsen vill skall genomföras, måste enligt styrelsens uppfattning utföras av specialutbildade och erfarna polismän. Rikspolisstyrelsen säger också att endast polisen har de maktbefogenheter som behövs för att ingripa mot den förare som överträder bestämmelserna. Styrelsen anser dessutom att man inte skall dela uppgifterna mellan olika myndigheter utan att ansvaret odelat skall åvila polisen.

Vad beträffar specialutbildningen är det faktiskt en mycket ringa del av vår svenska polispersonal som är specialutbildad för sådana uppgifter, men även andra polismän, som alltså inte har denna specialutbildning, har rätt att utfärda ett sådant körförbud som vi vill att även tullpersonalen skall ha rätt att utfärda. Det är ganska egendomligt att den myndighet, generaltullstyrelsen, som skulle få dessa uppgifter, i motsats till rikspolisstyrelsen anser att den kan åta sig uppgifterna, detta utan att behöva tillsätta någon extra personal. Det är bara en utbildningssak.

Utskottet har i sitt utlåtande försökt på olika sätt gå en balansgång mellan vad rikspolisstyrelsen och generaltullstyrelsen har framhållit i sina yttranden. Utlåtandet utmynnar dock i att utskottet avstyrker motionerna. Som

Kontroll från trafiksäkerhetssynpunkt av utländska motorfordon genom tullverkets försorg

det viktigaste skälet härtill har utskottet framhållit, att en fördelning av kontrollen mellan tullen och polisen inte bör förekomma, därför att det åvilar polisen i landet i övrigt att verkställa sådana kontroll. Med hänsyn härtill bör inte kontrollen överföras till tullverket vid passerandet av gränsen.

Det är emellertid högst egendomligt att utskottet kommer till den slutsatsen. Inom statsförvaltningens olika områden förekommer det nämligen i många fall — jag skulle här kunna räkna upp otaliga sådana — att uppgifter är delade mellan olika myndigheter. Det är ganska intressant att läsa utskottets utlåtande på s. 3, där det just redogörs för en sådan delad uppgift mellan tullen och polisen. Det gäller just vid gränspasseringarna, där tullverket har ansvaret för trafiken och trafiksäkerheten vid själva gränspasserandet; i övrigt har polisen detta ansvar. Här anges alltså att redan nu ett delat ansvar förekommer inom ett arbetsområde som berör tullen och polisen.

Generaltullstyrelsen och rikspolisstyrelsen är överens om att man vill ha en förbättrad kontroll, då lastbilar passerar in i landet.

Vi motionärer menar att den kontroll, som tullpersonalen skulle kunna genomföra och som har mycket stor betydelse från trafiksäkerhetssynpunkt, är just kontrollen av axel- och boggietryck, bruttovikt och maximilast samt att lasten är lastad på det sätt som föreskrives i de svenska bestämmelserna. Har överträdelse skett skulle man omedelbart kunna vidta åtgärder för att stoppa bilen, vilket alltså skulle kunna ske utan extra kostnad.

Som herr Nyberg nämnde har det ansetts vara nödvändigt med ett samarbete på detta område mellan rikspolisstyrelsen och generaltullstyrelsen, och detta sker ju också i mycket stor utsträckning. Man har emellertid funnit att polisen inte har tillräckligt med personal att

ställa till förfogande när tullen anser det nödvändigt med sådan. Därför vore det lämpligt att tullpersonalen fick uppehålla ett fordon och meddela körförbud för att ge polisen möjlighet att ingripa, överta utredningen o. s. v.

Beträffande polisens personalmöjligheter vill jag bara hänvisa till ett av rikspolisstyrelsen utfärdat meddelande av den 9 oktober i år, i vilket det just framhålls, att man bör försöka avlasta polisen alla oväsentliga arbetsuppgifter, så att den kan inrikta sig på de stora uppgifterna. Skälen är som vi alla vet, personalbrist och överbelastning på polisväsendet, vilket också framgår av de framställningar som görs om ökning av polispersonalen. Då arbetsläget nu är sådant inom polisväsendet tycker man att det vore lämpligt, att även rikspolisstyrelsen borde vara villig att avlasta polisen sådana uppgifter som inte oundgängligen måste utföras av polispersonal.

Herr talman! Jag ber att få ansluta mig till herr Nybergs yrkande om bifall till reservationen.

Herr JOHANSSON i Torp (s):

Herr talman! De föregående talarna har med all rätt fäst uppmärksamheten på en mycket viktig detalj beträffande övervakningen av säkerheten på vägarna, vilket också utskottet påpekat i sitt utlåtande. Generaltullstyrelsen och rikspolisstyrelsen har också understrukt detta. Det råder alltså inga delade meningar om angelägenheten av att komma till rätta med missförhållandena. Utskottsmajoriteten har emellertid ansett att denna ansvarsfördelning kan vålla oklarhet och därav följande trassel. Jag skall inte närmare beskriva det trassel som kan uppstå, men det kan tänkas att den ena myndigheten börjar skylla på den andra när det gäller orsaken till att vederbörande sluppit in i landet. Det är ju alltid bra om *en* myndighet står för det hela. När den föregående

Kontroll från trafiksäkerhetssynpunkt av utländska motorfordon genom tullverkets försorg

talaren nämnde ett exempel på delad kontroll gällde det väl närmast ordningsföreskrifter i fråga om trafiken till och från utlandet där tullpersonalen har befogenheter, men det är ju någonting helt annat än rent tekniska undersökningar.

I reservationen yrkas på att riksdagen med anledning av motionerna i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om utredning av den fråga som avses i motionerna. Som jag nyss påpekat har båda remissinstanserna vitsordat behovet av denna övervakning, vilket också utskottsmajoriteten gjort. Man får emellertid anta att Kungl. Maj:t, som tid efter annan för riksdagen framlägger förslag om åtgärder för förbättring av säkerheten på landsvägarna i samband med motortrafiken, har sin uppmärksamhet fästad på denna sak, utan att det skall vara nödvändigt att begära en utredning. Man vet ju inte hur länge resultatet av en sådan utredning skulle dröja.

Generaltullstyrelsen har veterligen ställt sig positiv till förslaget i motionen men har inte anslutit sig till förslaget oreserverat utan skriver bl. a. att »— — — en förutsättning för att en någorlunda effektiv kontroll skall kunna upprätthållas är att en smidig och mera ändamålsenlig vägutrustning än den som nu användes kan erhållas.» Det kan tänkas att man kan finna fler reservationer än denna.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr WERBRO (fp):

Herr talman! Herr Johansson i Torp sade att man behöver en mera ändamålsenlig vägutrustning för att kunna verkställa kontrollerna, men sådan utrustning finns redan på de flesta tullstationer. Man behöver givetvis anskaffa flera utrustningar, men det blir ju samma förhållande om polisen skall kontrollera bilarna.

Vidare sade herr Johansson i Torp att det kan bli en del komplikationer om två olika myndigheter skall samarbeta. Det står emellertid i polisreglementet att därest körförbud utfärdas är polisman skyldig att till förman omedelbart anmäla att förbud utfärdats så att utredning kan verkställas. Vad vi vill är bara att tullpersonalen skall få samma befogenhet att utfärda körförbud som polisen, då tullmännen finner en bil vara olämplig ur trafiksäkerhetssynpunkt för färd på svenska vägar, samt att de skall anmäla saken till polismyndigheten eller till sin närmaste förman. Vi vill sålunda bara öka möjligheterna att effektivt kontrollera dessa bilar.

Tullpersonalen har i dag stora svårigheter att få ut polisen till tullstationen. Polismännen finns inte på den plats där de bäst behövs. Tänk bara på vår långa gräns och på alla de bilar som kör över den!

En av orsakerna till att det nu är alldeles nödvändigt med en mera effektiv kontroll vid gränsen är att man har helt andra besiktningsbestämmelser i andra länder än här i Sverige. Vi vet knappast vad man har för bestämmelser i det fallet t. ex. i Bulgarien, Jugoslavien, Rumänien och andra länder som kör med sina bilar hit upp till vårt land. Vid mina samtal med polismän har jag funnit att det förekommer att bilar kör med upp till 10 tons övervikt över våra gränser. I sådana fall har tullpersonalen anmält till polisen att bilarna ur trafiksäkerhetssynpunkt är olämpliga för färd på svenska vägar, men polisen har inte haft någon personal att skicka dit. Därför har bilarna fått fortsätta en eller annan kilometer och då har lasten ibland förskjutit sig och fallit av. I ett fall förekom en sådan lastförskjutning med det resultatet att inte mindre än tre personbilar som stod parkerade i en av våra städer förstördes.

Jag anser att körförbud skall utfärdas för en bil om man finner att den inte

är lämplig ur trafiksäkerhetssynpunkt, t. ex. därför att den är överlastad. Det är också det enda vi begär. Samarbetet mellan tullen och polisen är utmärkt, men vi vill hjälpa polisen genom att ge tullpersonalen befogenhet att säga: Stopp! Ni får inte lov att köra i Sverige med den bilen förrän en undersökning gjorts av lastvikten etc.

Herr NYBERG (fp):

Herr talman! Jag är givetvis tacksam över att utskottets talesman underströk att detta är en viktig fråga för trafiksäkerheten och att det på denna punkt inte har rätt några delade meningar inom tredje lagutskottet.

Men när herr Johansson i Torp framhåller, att det råder oklarhet beträffande ansvarsfördelningen och att de olika parterna skulle kunna komma i situationer där de skjuter ansvaret på varandra, tror jag att han i betydande utsträckning överdriver svårigheterna. Om det blir klara bestämmelser på detta område, bör det väl inte föreligga någon större risk för sådana meningsskiljaktigheter mellan olika instanser, som herr Johansson fruktar.

Herr Johansson i Torp hänvisade också till att utskottets majoritet anser att denna fråga skall kunna lösas utan någon särskild utredning, som i så fall framför allt skulle avse de praktiska samarbetsfrågorna. För mig förefaller det närmast vara mest förnuftigt, om man verkligen vill att det skall ske något på detta område, att stödja reservationen, där det yrkas att denna fråga skall utredas. Detta reservanternas förslag är väl mera positivt till sitt syfte än utskottsmajoritetens utlåtande.

Herr JOHANSSON i Torp (s):

Herr talman! Jag vill bara i korthet konstatera att de föregående talarna bemöter mig på ett sätt som kan ge anledning att tro att man inom kommunikationsdepartementet över huvud taget inte följer dessa frågor. Detta tror jag

Ändringar i jaktlagstiftningen

dock Kungl. Maj:t och kommunikationsministern om, och därför tycker jag att det är alldeles onödigt att här ropa ut hur farlig situationen är. Man kan säkerligen räkna med att den på ansvarigt håll är föremål för uppmärksamhet.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nyberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 51, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Svenungsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nyberg begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 159 ja och 48 nej, varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 9

Ändringar i jaktlagstiftningen

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts

Ändringar i jaktlagstiftningen

proposition angående ändringar i jaktlagstiftningen jämte motioner i ämnet.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr HEDIN (h):

Herr talman! Den största eller i varje fall den mest uppmärksammade nyheten i det förslag angående ändringar i jaktlagstiftningen som vi nu skall behandla är att systemet för fridlysning förordas bli ändrat så, att alla vilda däggdjur och fåglar blir fridlysta i princip och jakt tillåten endast under vissa bestämda jakttider. Detta är, tycker jag, en riktig princip, och det synes också alla vara överens om. Jag har heller ingen erinran att göra mot de andra, smärre förslag till ändring av jaktlagen som föreligger.

Jag har medverkat till de motioner som väckts med anledning av propositionen. Motionerna gäller huvudsakligen frågor som berör jaktstadgan. Denna skall inte riksdagen ta ställning till utan regeringen kan utan riksdagens hörande fatta beslut därvidlag, men jag tycker ändå det finns anledning att diskutera frågorna också här i riksdagen. Just detta med fridlysning är en sak som enbart berör jaktstadgan, men Kungl. Maj:t har ändå velat höra riksdagen i det avseendet.

De frågor som vi motionärer tagit upp gäller jakt från motorfordon, jakt från motorbåt och trafikskadat vilt. Den blanka reservation som jag fogat till utskottsutlåtandet anknyter närmast till utskottets behandling av den sistnämnda frågan. De likalydande motionerna I: 874 och II: 1080 har som kläm »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om tillsättande av en utredning angående orsakerna till och åtgärder mot olyckor mellan motorfordon och vilt och att därvid särskilt uppmärksamma åtgärder att minska trafikskadade djurs lidanden». Detta är, herr talman, en mycket stor och allvarlig fråga. Det

blir allt fler olyckor genom att nya motorvägar ständigt byggs. Framför allt är antalet olyckor stort på vägar som går genom områden, där det är gott om vilt, och särskilt hög brukar olycksfrekvensen vara under den första tiden efter vägens färdigställande, med en mängd trafikskadade älgar och rådjur som följd.

Det gäller givetvis att härvidlag vidtaga alla de åtgärder som är rimliga för att minska antalet olyckor: dels förebyggande åtgärder, dels — om det ändå händer olyckor — åtgärder för att minska djurens lidanden. När det gäller de förebyggande åtgärderna stadgas i 24 § i det föreliggande förslaget att länsstyrelsen skall ha möjlighet att förordna om jakt inom områden, där olycksfrekvensen är hög, för att åstadkomma nödvändig minskning av viltbrådsstammen.

Jag tror att man skall vara försiktig med att utnyttja denna möjlighet. Om det nämligen föreligger gynnsamma betingelser för älg inom ett visst område kommer djuren dit från alla håll och skulle man reducera stammen så att riskerna för olyckor i nämnvärd grad minskas får man skjuta många djur, vilket sannolikt skulle bli förödande för stammen inom ett mycket stort område.

Utskottet har också skrivit att man i första hand bör vidta andra åtgärder av förebyggande slag. I det hänseendet har redan nu gjorts en hel del, men det återstår säkert mycket. Jag tänker då på viltspelar, som visat sig vara mycket effektiva. De skrämmar och varnar viltet genom reflexer från strålkastarna. Jag tänker också på höga stängsel, som har använts i vissa fall och är det mest effektiva men samtidigt kostar kolossalt mycket. Dessutom har man bl. a. tänkt använda elstängsel. Försök har visat att dessa är mycket effektiva och dessutom betydligt billigare än vanliga stängsel.

Även andra åtgärder kan vidtagas,

Ändringar i jaktlagstiftningen

t. ex. röjning efter vägen, så att inte viltet lockas till begärligt foder. Det finns också anledning att diskutera utseendet hos de remsor som finns mellan olika väghalvor, så att de inte t. ex. är beväxta med gräs, vilket under vissa tider lockar rådjur och älg.

När det gäller att minska lidandet för djuren hade vi motionärer tagit upp önskemål om att polisen skall få sådan utrustning, att den i vissa fall kan hjälpa till att ta vara på skadat vilt. Polismännen har för närvarande inget annat än sin tjänstepistol — ett i det fallet inte särskilt lämpligt vapen. Under utskottsbehandlingen fick vi reda på att polisen just nu har vidtagit eller är i färd med att vidtaga åtgärder i motionernas syfte. I polisbilarna skall alltså medföras lämpliga vapen och dessutom skall det ges ut en lärobok för poliserna om hur de skall handskas med djur som skadats i trafiken o. s. v. Utskottet har skrivit: »Utskottet förutsätter att viltolyckorna ägnas fortsatt uppmärksamhet från i första hand vägmyndigheternas och polisens sida och att, efter hand som erfarenhet vinnas av olika metoders effekt m. m., de åtgärder som rimligen kan krävas också vidtas.» Utskottet har också förutsatt att de initiativ i fråga om polisens utbildning som jag har nämnt följs upp genom en på lämpligt sätt utformad praktisk utbildning av den berörda polispersonalen.

Mot bakgrund av detta har jag inte vidhållit motionsyrkandet om särskild utredning utan kan acceptera den skrivning som gjorts.

Jag vill emellertid ta upp ytterligare en fråga — som vi också berört i motionerna — nämligen frågan om rätt till fallvilt. Jag anser att utskottet på denna punkt borde ha utformat sin skrivning något annorlunda. Jaktutredningen har uppmärksammat denna fråga. För närvarande tillfaller älg, hjort och rådjur kronan om de under förbjuden tid blir påkörda och dödade i

trafiken. Utredningen anser att det finns skäl som talar för att jakträttsinnehavarna bör få det vilt som faller på deras mark. Om den ena olyckan efter den andra inträffar inom ett visst område kan ju markägaren drabbas mycket hårt.

Departementschefen säger om detta: »Vid remissbehandlingen har med något undantag inga erinringar förts fram mot detta förslag. Enligt min mening bör utredningsförslaget förverkligas i första hand för att öka benägenheten att skyndsamt ta hand om skadat vilt.» Han säger vidare: »För att skadat fridlyst vilt av ifrågavarande arter skall få tillfalla jakträttsinnehavaren bör, i de fall när djuret måste spåras upp och avlivas, i regel gälla att denne medverkat därvid.»

Jag tycker för min del att jaktutredningens inställning härvidlag är riktig. Departementschefen knyter emellertid i första hand an till att förutsättningarna för att jakträttsinnehavarna skall få del av viltet är att de medverkat vid sökandet efter det. Jag anser att detta syfte är riktigt, d. v. s. att man vill stimulera till snabbare uppspårande av viltet, men jag tror att syftet kan motverkas av en bestämmelse av det slag som här föreslagits.

I praktiken går det nu till så, att polisen blir underrättad och beger sig till platsen. Dessförinnan ringer den upp en jaktvårdare i närheten som är specialist på att ta rätt på fallvilt av detta slag och som har lämplig hund. Ofta kommer denne till och med snabbare till platsen än polisen. Han har de största förutsättningarna att snabbt och effektivt ta vara på det vilda.

Om man nu inför en bestämmelse som ger jakträttsinnehavaren möjlighet att få älgen om han medverkar, innebär det i varje fall ett moraliskt tvång för den polis eller jägare som kommer till platsen att ta reda på vem som är jakträttsinnehavare, söka upp honom och säga åt honom att hjälpa till. Hand-

Ändringar i jaktlagstiftningen

lar jägaren så har jakträttsinnehavaren nämligen chans att få del av älgen. Det rör sig om stora pengar: minst 1 000 kronor för en älg. Detta kan försena eftersökningen av älgen och göra den mindre effektiv.

Det kan också bli trassel på annat sätt. Låt oss säga att jakträttsinnehavaren och kanske flera med honom kommer tillstädes och ställer upp runt hans mark. De är angelägna att älgen inte skall gå ut till något annat område, men efter mycket om och men kanske den ändå gör det; en älg kan gå mycket långt efter en skada. Då står alla där utan att ha fått vad de önskade. Älgen har gått in på en annans jaktmark, och då gäller det kanske för den jägare som sköter det hela att söka rätt på en ny jakträttsinnehavare o. s. v.

Jag tror alltså att Kungl. Maj:t nog bör tänka igenom detta problem innan man utfärdar närmare bestämmelser i jaktstadgan, så att man inte får tillstånd en regel som motverkar sitt syfte. Utskottet har i detta fall skrivit mycket magert. Det slutar sitt yttrande över motionerna med orden: »Innan erfarenheter av verkningarna av de nya reglerna vunnits är ytterligare utredning i frågan inte påkallad.» Vilka nya regler? Kungl. Maj:t har ännu inte utfärdat några regler; det kommer att göras genom särskilt förordnande. Jag hade alltså önskat att utskottet hade tagit upp dessa frågor till diskussion. Detta, herr talman, är den närmaste anledningen till min blanka reservation.

I motioner har vi också tagit upp frågorna om jakt från motordrivet fordon och jakt från motorbåt. Utskottet har skrivit att dessa frågor är under behandling i Kungl. Maj:ts kansli och att det i detta läge inte anses påkallat med någon ytterligare utredning. Jag kan i och för sig godta detta resonemang — jag har ju möjlighet att återkomma när jag får se vad Kungl. Maj:t kommer att stadga i detta avseende — men jag

skulle ändå vilja säga några ord om en fråga som jag har berört i en särskild motion, nr 1079 i denna kammare, nämligen jakt från motorbåt. Sådan är förbjuden och det med all rätt. Tyvärr förekommer denna form av jakt i alla fall, och man skall givetvis försöka komma åt dem som bedriver den.

Med motorbåt menas antingen båt försedd med inombordsmotor eller roddbåt försedd med aktersnurra.

Om man lägger aktersnurran i land, förvandlas emellertid motorbåten plötsligt till roddbåt. I skärgården har man diskuterat detta problem mycket ingående och ifrågasatt om man får ro ut med motorbåt för att hämta upp den fågel som man har skjutit från en s. k. skäre på en häll. Det råder litet delade meningar bland experterna om när jakten är avslutad. Jaktutredningen tycks mena att så är fallet först när det vilda är ockuperat, alltså när man tagit upp fågeln ur vattnet. Därför anses det innebära jakt från motorbåt även när man rör ut med en motorbåt eller med en roddbåt som det ligger en aktersnurra i för att hämta upp den skjutna fågeln. Det är ett fullkomligt orimligt förhållande.

Å andra sidan säger jaktutredningen, att man enligt 1 § jaktstadgan till varje pris så snabbt som möjligt skall avliva en fågel som är skadskjuten och att man därvid närmast är skyldig att använda motorbåt — inte bara med rodd, utan med motorn i gång — för att fort komma åt den. Dessa två saker tycker jag svär emot varandra i hög grad, ty om man skadskjuter en fågel och om man normalt inte får använda motorbåt för att ro ut och hämta viltet, ja, då har man ju inte tillgång till den motorbåt som man snabbt skulle komma ut med för att hämta det skadskjutna viltet!

Jag hoppas att vi får klarhet i denna fråga när Kungl. Maj:t utger sin jaktstadga med eventuella tillämpningsföreskrifter som bl. a. skall berö-

Ändringar i jaktlagstiftningen

ra just detta område, så att skärgårdsjägarna får jaga på det sätt som de anser fullkomligt naturligt: alltså gå ut med en aktersnurra eller en mindre motorbåt till en häll, dra upp båten där och sedan använda den för att medelst rodd hämta den fågel som skjutits från hällen.

Herr WIKNER (s):

Herr talman! Vi börjar faktiskt närma oss den tidpunkt då vi vill ha lugn och fred ute i våra jaktmarker. Därför skall inte heller jag i dag ofreda herrar storviltjägare.

Under de senaste åren har jag märkt att intresset för jaktfrågorna ökat. Detta är enbart glädjande, åtminstone för mig. Oppositionen i riksdagen mot rådande jaktförhållanden har varit tillräckligt irriterad, och det är kanske detta man har tagit hänsyn till då det gäller att lösa jaktproblemen och man har med större skärpa gått in för att lösa jaktfrågorna.

Vi har många stora frågor kvar innan vi kan åstadkomma en mera demokratisk jakt i vårt land. Jag är medveten om att man kan lösa dessa problem om alla parter — jag menar då jaktorganisationerna sinsemellan — visar god samarbetsvilja. Jag vill vid detta tillfälle ha sagt, att jag är särskilt glad åt att jordbruksministern nu har tillsatt en jaktutredning som kommer att ta sig an de frågor som jag tidigare påtalat i riksdagen. I utredningen ingår medlemmar från Svenska jägareförbundet, men jag skulle ha varit ännu mera tillfreds, om även medlemmar från de övriga jaktorganisationerna fått delta i denna utredning. Jag tror nämligen att man därigenom hade kunnat undvika onödiga diskussioner och onödig irritation då utredningen framlägger sitt förslag.

Herr talman! Jag instämmer helt och fullt i herr Hedins påpekande att skrivningen beträffande fallviltet är alltför

knapphändig åtminstone då det gäller lagtexten. Det är kanske omöjligt att skriva in särskilt mycket där, men man borde ha kunnat säga något mer åtminstone i utskottsutlåtandet. Detta gäller 18 § 2 mom., där det sägs: »Älg, hjort eller rådjur som dödas eller anträffas som fallvilt när sådant djur är fridlyst tillfaller kronan, om ej Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer, förordnar annat.»

Jag ställer en fråga direkt till utskottets ärade ordförande, om denna paragraf gäller även djur — således älg, rådjur och hjort — som påkörts och dödats av motorfordon. Det vore glädjande om jag kunde få svar på detta; jag har tolkat lydelsen på det viset.

Den jaktlagstiftning vi kommer att besluta om tar upp många viktiga spörsmål. Det väsentligaste tycker jag för min del är straffskärpningarna framför allt för olovlig jakt och andra brott mot jaktlagstiftningsbestämmelserna.

Naturligtvis är vad som sägs om polisens utrustning för att kunna avliva skadade djur väsentligt. Detta hälsar jag med tillfredsställelse.

Jag har lovat att vara stillsam, och därför har jag inget yrkande, utan jag instämmer i det förslag som framlagts. Det är ovanligt för mig att vara så stillsam då jaktfrågan diskuteras.

Herr HAMRIN i Kalmar (fp):

Herr talman! Den proposition som vi nu behandlar beträffande ändring i jaktlagstiftningen är ett klart steg framåt då det gäller en humanisering av jakten. Att vända på problemet och fridlysa alla djur med undantag för dem, som enligt bestämmelserna är tillåtna för jakt, är en vettig och klok princip.

Jag förutsätter att jaktstadgan, som kommer att få ta ställning till ganska svåra problem, sedan också kommer att utformas med hjälp av de experter som

Ändringar i jaktlagstiftningen

Kungl. Maj:t har tillfälle att rådgöra med, Svenska jägareförbundet, jaktutredningen och andra. Det blir självfallet en uppgift för Kungl. Maj:t att ha det samråd och den kontakt som kommer att behövas.

Herr Hedin har här berört frågan om förebyggande åtgärder då det gäller motorfordonsolyckor i samband med vilt på vägarna och rätten till fallvilt, och det är nog riktigt att man bör försöka att gå vidare på den vägen. Men om det nu inträffar att olyckor äger rum mellan motorfordon och högvilt, tycker jag att det är klart att man bör stimulera markägarna till att hjälpa till, ty därigenom åstadkommer man ett minskat lidande för djuren. Utan tvivel går det snabbast på detta sätt. Markägaren eller jakträttsinnehavaren har större kännedom om viltstråken och om var man skall passa älgen när han går fram efter en sådan olycka. Med all respekt för våra jaktvårdare kan jag säga att dessa tjänstemän inte har lokalkännedom beträffande hela sitt stora område.

Jag förutsätter att stadgan i detta fall kommer att gå in för en stimulans till markägarna att hjälpa till att minska det vildas lidande.

Beträffande jakten från motorfordon vill jag helt kort säga några ord. Om vi i fortsättningen skall ha den sjöfågeljakt som för närvarande bedrivs, måste vi säkerligen ompröva möjligheterna att använda motorbåt. Förbudet mot motorbåtsjakt tillkom en gång för att hindra den masslakt av sjöfågel som inträffade då det var stiltje på våra vatten. Det var inte meningen att detta förbud skulle medföra det onödiga lidande som nu förekommer då det gäller sjöfågeljakten. Jag hoppas att stadgan också här försöker komma fram till en human linje beträffande användandet av motorfordon vid jakt.

Till herr Wikner vill jag säga att jag hoppas att både den framtida ändringen i jaktlagstiftningen och utformningen av jaktstadgan kommer att ske i

samarbete mellan olika experter och organisationer, som har intresse för vår jaktlagstiftning.

Herr JOHANSSON i Torp (s):

Herr talman! Jag tror att kammaren håller mig räkning för om jag efter min ringa förmåga gör ett försök att bidra till att vi kan hinna med dagens föredragningslista och därför inskränker mig till att under åberopande av vad utskottet anfört yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr JÖNSSON i Ingemarsgården (fp):

Herr talman! Visserligen är utskottet enigt, men det finns en blank reservation och i debatten har en del synpunkter framförts. Eftersom jag under ganska lång tid har deltagit i utredningsarbetet vill jag gärna göra några påpekanden.

Förslaget gäller bl. a. en omläggning av fridlysningssystemet. En del av kammarens ledamöter minns kanske att önskemål härom framfördes 1954. Efter utskotts- och riksdagsbehandling remitterades frågan till en utredning och Kungl. Maj:t har nu framlagt en proposition. Utredningen behandlade problemet ganska ingående och diskuterade vilka fördelar som skulle kunna vinnas med en omläggning av systemet. Man beslöt att föreslå en ändring i enlighet med önskemålen från motionärerna, utskottet och riksdagen.

Det system som vi nu har bygger på att jakt efter alla arter av däggdjur och fåglar är tillåten i den mån de inte särskilt är fredade. Nu skall man vända på systemet så att alla däggdjur och fåglar i princip är fredade, och i stället utmäter man jakttid. Detta låter kanske inte så revolutionerande — och är det kanske inte heller i sak — men utredningen anser att man därmed främjar allmänhetens och jägarnas vördnad för djurlivet. Omläggningen leder främst till ökat skydd på fågelområdet. En del människor har ansett att småfåglar kan

skjutas hur och när som helst. Med den nya lagen bör såväl allmänheten som jägarna få en mera positiv inställning till djurlivet. Redan i skolåldern bör det inpräntas i människorna att även en fågel har rätt att leva.

Mångas intressen berörs av en lag som denna; den gäller jägarnas och naturvårdarnas intressen, fritidsintresset, skogsvårdens intressen, turismens intressen etc. Det är inte lätt att utforma lagen så att allas intressen avvägs och alla blir nöjda. Jag har lyssnat på de utpräglade jaktintresserade talarna här i dag och funnit att de i stort sett är nöjda. Det tycker jag är bra. Även de naturvårdsintrasserade har vid remissbehandlingen uttryckt sin tillfredsställelse med lagen. Jag hoppas att den belåtenhet som kammarens debatt har speglat skall bestå även när lagen har varit i kraft en tid och att den blir ett positivt inslag i vilt- och naturvården.

Vidare vill jag säga några ord beträffande 18 § om rätt till fallvilt. Vi har som bekant fått en ny polisorganisation och har därför inte fjärdingsmän eller andra representanter för ordningsmakten i alla kommuner. Ibland kan det därför bli ganska långa avstånd till polismännen. Det är ett djurskyddsintresse lika väl som ett allmänmänskligt intresse att det skadade viltet så snabbt som möjligt avlivas. Detta ville vi försöka uppnå genom att koppla in jägarintressen och det är en av anledningarna till den föreslagna ändringen i rätten att erhålla fallvilt. Jakträttsinnehavaren skall sålunda under vissa omständigheter kunna erhålla fallviltet. I trakter där jaktvårdsområden finns, kan man genom överenskommelse mellan polisorganisationen och jaktvårdsområdet åstadkomma ett snabbt ingripande. Jägarna har stor lokalkännedom och är ofta skickliga i att spåra viltet. Deras skicklighet kan nyttiggöras genom ett samarbete mellan polisen och jakträttsägarna. Det är bl. a. detta som åsyftas med denna paragraf. Den är ganska

Ändringar i jaktlagstiftningen

kortfattad, men det är ju ganska vanligt vid lagstiftning att man inte skriver allt i lagtexten. Motiveringen och stöd för tolkningen finns ju i förarbetena.

Herr WIKNER (s):

Herr talman! Det var herr Hamrin i Kalmar som uppkallade mig. Han sade att utredningen kommer att rådfråga experter och företrädare även för andra jaktorganisationer. I och för sig är det mycket bra att man frågar dessa personer. Jag har emellertid en känsla av att när man tidigare frågat dem, så har man inte tagit hänsyn till vad de sagt. Det är det som är det stora felet. Det hade varit mycket bättre, om dessa personer redan från början fått sitta med i jaktutredningen och framlägga sina synpunkter. Man brukar ju, när olika intressen är företrädade i en utredning, kunna åstadkomma en sammanjämkning. Att man vid tillsättningen av jaktutredningen inte tagit hänsyn till de övriga jaktorganisationerna anser jag vara en stor brist med denna utredning. Vi kommer härigenom troligen att få en jaktdebatt, där meningarna går starkt isär. Detta hade man kunnat undvika.

Herr HEDIN (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hamrin i Kalmar och herr Jönsson i Ingemarsgården tog upp frågan om fallviltet. Om jag fattat jaktutredningen rätt, så menar den, att det bl. a. av rättviseskäl är påkallat att fallvilt av älg, hjort och rådjur tillfaller jakträttsinnehavaren. Det tycker jag också är riktigt. Vad jag reagerar emot är att man som absolut villkor knyter denna rättighet för jakträttsinnehavaren till att ha medverkat vid avlivandet av fallviltet. Han bör under alla förhållanden på något sätt få del av fallviltet.

I många fall är det naturligtvis alldeles utmärkt att jakträttsinnehavaren medverkar, men ibland är han inte anträffbar eller kan av andra skäl

Handeln med småfågelungar och fågelägg

inte delta. Vissa jakträttsinnehavare är kanske inte heller de lämpligaste att hjälpa till att ta reda på en älg. De har t. ex. kanske inte den hund som behövs. I praktiken är det faktiskt så, att polisen i första hand tillkallar de jägare som i samråd med länsjaktvårdsföreningen utsetts för denna uppgift och som är skickade för den. Det är inte alltid jakträttsinnehavaren. Kan man få tag på honom och få honom att hjälpa till är det bra. Men rätten till fallvilt bör inte bindas vid hans medverkan. Han bör ändå få del av fallviltet på sin mark, eftersom det minskar viltstammen för honom.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Eftersom jag sysslat litet med naturvårdsfrågor, skall jag uttala min glädje över den humanisering i den svenska naturen som blir en följd av den nya jaktlagen, vilken ger djuren mer lugn och ro än de för närvarande har.

Jag har emellertid ett önskemål. I 22 § stadgas, att jakträttsinnehavaren har rätt att ta hand om hund som löper lös i mark där villebråd finns. Jag skulle önska att det i jaktlagen också föreskrevs, att om människor löper lösa i naturen och för oljud, t. ex. vid klappjakt, så skulle polisen ha skyldighet att ta hand om hela det jaktlaget. Den licensjakt vi nu begåvats med blir ganska störande för andra människor som vill gå ut i naturen. Vi vet att jägarna ofta skjuter varandra, och vi andra kan inte vara säkra på att inte bli lovligt villebråd under en lång tid när s. k. herrejägare går ut och försöker träffa rätt på villebråd.

Det vore önskvärt att man försökte inskränka licensjakten så mycket som över huvud taget är möjligt — den är ett otyg. Samtidigt hoppas jag, herr talman, att vi i fortsättningen skall slippa de störande inslag i svensk natur som klappjakterna innebär. Att den som reser ut för att gå i naturen skall behöva

störas av jaktlag med massor av människor, som för oljud med plåtburkar och liknande, är upprörande.

Jag tycker också att statsrådet borde utöka utredningen med några representanter för Jägarnas riksförbund, så att man verkligen får med även de s. k. »folkjägarerna» i detta sammanhang. De har visat större intresse för jaktvård än Jägareförbundet. Om vi kunde ena dessa två intressenter så kanske vi kunde få lugn för jaktfrågorna även i riksdagen.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren vad utskottet hemställt.

§ 10**Handeln med småfågelungar och fågelägg**

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 53, i anledning av motion angående handeln med småfågelungar och fågelägg.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp):

Herr talman! I anslutning till behandlingen av tredje lagutskottets utlåtande nr 53 vill jag i egenskap av motionär anföra att trots att motionen inte har tillstyrkts så har motionens syfte i viss utsträckning tillgodosetts genom den ändring i jaktlagstiftningen som vi nys beslutat om. Det finns därför skäl att avvakta erfarenheterna av den nya jaktlagen innan ytterligare lagstiftningsåtgärder tas upp till behandling.

När det gäller förslaget om exportförbud för småfågelungar och ägg har utskottet inte funnit skäl att tillstyrka motionärens förslag utan — i likhet med naturvårdsnämnden — ansett att det är bättre att tillgripa sådana åtgärder som intensifierad upplysning och ökad kontroll av jaktförfattningarnas efterlevnad för att söka komma till rätta med ifrågasvarande missförhållanden. Jag har

Utredning ang. domänverkets organisation

ingenting att anföra emot att sådana åtgärder vidtas, och jag hoppas att de skall ge önskat resultat. Jag vill därför yrka bifall till tredje lagutskottets utlåtande nr 53.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 11

Utredning ang. domänverkets organisation

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 33, i anledning av väckta motioner om utredning angående domänverkets organisation.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr MUNDEBO (fp):

Herr talman! Som framgår av det särskilda yttrandet till det förevarande utlåtandet befinner sig frågan om domänverkets organisation i ett delvis annat läge nu än då motionen väcktes i januari. Då hade en arbetsgrupp inom domänstyrelsen nyligen fått i uppdrag att överväga frågor rörande domänstyrelsens, överjägmästarinstitutionens och den lokala jordbruksförvaltningens organisation. Den gruppen hade fått en med hänsyn till frågans vikt och de mycket skiftande meningar som tidigare gjort sig gällande mycket märklig sammansättning. Den bestod av jägmästare inom verket med verkets överdirektör som ordförande. Ingen expertis med allmänt administrativ, organisatorisk och ekonomisk erfarenhet fanns med. Motionärerna menade därför att frågan borde utredas av en parlamentarisk kommitté eller eventuellt genom statskontoret. Nu har emellertid denna interna grupp utarbetat ett förslag, redovisat för knappt två månader sedan. Mot den bakgrunden kan man naturligtvis säga att motionsförslaget inte är lika aktuellt nu i november som det var

i januari. Det föreligger ju en utredning, och en bedömning av den bör först ske.

Frågan är dock bara delvis i ett annat läge. Den kritik mot frågans behandling som framfördes i motionen kvarstår alltså. Det är att beklaga att utredningsarbetet inte fick en mera allsidig uppläggning. Det är också med förvåning man noterar den ofullständiga remissen. Byråchefen Holmstedt och överjägmästare Lundqvist har från utredningen avvikande meningar, men detta har inte redovisats. Varför har inte detta skett? Vidare berörs inte den centrala frågan om verkets ledning, om lekmanastyrelse. Det är olyckligt.

Domänstyrelsens utredning är som sagt nu föremål för remissförfarande. Av de få remissyttranden som inkommit framgår att också denna utredning får ett blandat mottagande och att underlaget för beredningen inte tycks vara tillräckligt — trots allt utredande. Det har varit åtskilliga utredningar, och mycket delade meningar har framförts i frågan. Därför måste man som sagt beklaga att det senaste utredningsarbetet inte fick den bredare uppläggning som förordades i motionen i januari.

Herr talman, jag har emellertid nu inget yrkande.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 12

Föredrogs vart för sig jordbruksutskottets utlåtande nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av viss staten tillhörig mark; samt

bankoutskottets utlåtanden:

nr 43, i anledning av motioner om konsumentupplysning rörande försäkringar, och

nr 44, i anledning av motioner angående zonindelningen vid beräkningen av bilförsäkringspremier.

Branschutredning inom pappers- och massaindustrin — Glas- och träindustrin i Kalmar och Kronobergs län

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden hemställt.

§ 13

Branschutredning inom pappers- och massaindustrin

Föredrogs bankoutsrottets utlåtande nr 45, i anledning av motioner angående en branschutredning inom pappers- och massaindustrin.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr HAGLUND (s):

Herr talman! Jag har faktiskt begärt ordet för att göra något här i kammaren så unikt som att uttrycka min och, hoppas jag, även mina medmotionärers tacksamhet för att utskottet har avstyrkt vår motion, tacksamhet därför att det faktiskt skett så mycket sedan vi väckte vår motion i januari månad om denna branschutredning inom pappers- och massaindustrin. Vad som här skett är att man i kanslihuset tillsatt en arbetsgrupp, »statens och skogsningarnas samarbetsgrupp», där man har med representanter från berörda industrier, skogsindustrierna.

Vidare begär jag ordet för att komplettera med en upplysning till protokollet, nämligen att utöver representanterna ifrån berörda industrier och representanter ifrån finans-, jordbruks- och inrikesdepartementen har arbetsgruppen utökats med en representant för arbetstagarna. Det tycker jag är ett ytterligare skäl för att vi har all anledning att känna oss tillfredsställda med vad som har gjorts sedan motionen väcktes.

Jag yrkar därför bifall till utskottets förslag.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 14

Glas- och träindustrin i Kalmar och Kronobergs län

Föredrogs bankoutsrottets utlåtande nr 46, i anledning av motioner angående glas- och träindustrin i Kalmar och Kronobergs län.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr FAGERLUND (s):

Herr talman! När man läser utskottsutlåtandet och de lämnade remissvaren står det väl ganska klart att vi motionärer kan vara rätt nöjda.

Bakgrunden till motionen är trä- och glasindustrins speciella karaktär i Kronobergs och Kalmar län. Det har bl. a. byggts upp en glasindustri som sysselsätter en efter våra förhållanden ganska stor arbetarstam. Det är små företag men många samhällen är helt och hållet beroende av dessa företag. Träindustrin är uppbyggd på ungefär samma sätt. Glasindustrin har kanske inte så stor export, men det svenska glaset har genom sin höga kvalitet betydligt mycket för öppnandet av nya exportmarknader även då det gäller andra svenska produkter. Det gäller 642 företag men av dessa har 566 mindre än 50 anställda; tillsammans har de i alla fall över 17 000 anställda i dessa bygder. Det är klart att strukturomvandlingen även har drabbat dessa industrier. Det har skett och det sker nedläggningar och en hel del har varslats och därför är vi naturligtvis något oroade.

I arbetsmarknadsstyrelsens remissyttrande framhålles bl. a., att »den fortsatta strukturomvandlingen inom såväl träindustrin som glasindustrin kan i vissa fall komma att leda till uppkomsten av regionala arbetskraftsöverskott». Vi har faktiskt inte råd med arbetslöshet och utflyttning från dessa bygder, utan vi måste på något sätt slå vakt om bygdens kvarlevande. LO understryker

Anordnande i riksdagshuset av dagrum för icke rökare

att goda kunskaper om förhållandena inom olika grenar av näringslivet och inom olika delar av landet skapar förutsättningar för statsmakterna att genom näringspolitiska åtgärder framgångsrikt leda den ekonomiska utvecklingen. Även utskottsmajoriteten är positivt inställd och skriver, att den »delar motionärernas uppfattning att en utredning av glasindustrins och träindustrins nuvarande villkor och framtida utveckling inom Kalmar och Kronobergs län skulle vara ytterst värdefull från planerings-synpunkt».

Trots detta avstyrker utskottet motionerna om en skrivelse till Kungl. Maj:t och hänvisar till att länsstyrelserna och planeringsråden i Kronobergs och Kalmar län har de erforderliga personalresurserna för att kunna göra denna utredning. Till bilden hör också att det gäller en utredning som på något sätt bör samordnas mellan dessa två län.

Förmodligen kommer vi att göra en framställning om det till länsmyndigheterna, och eftersom riksdagen har skrivit att utredningen bör komma till stånd hoppas vi att länsmyndigheterna säger ja. Men då kommer myndigheterna säkert att göra den reservationen att man vill ha en personalförstärkning — t. ex. en sekreterare — eftersom utredningsarbetet inte kan fördröjas hur länge som helst. Och om denna eventuella begäran om en speciell sekreterare eller annan förstärkning av personalen i något planeringsorgan i länet blir bifallen och utredningen sålunda kommer till stånd regionalt och ganska snabbt, så har jag inte något yrkande. Men om man skjuter utredningen på framtiden till dess vi helt plötsligt står inför en kris, så kommer vi åter till riksdagen med vår begäran om utredning.

Herr talman! Jag har i dag inget annat yrkande än bifall till utskottets hemställan.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! Jag kan i stort ansluta mig till vad herr Fagerlund anfört beträffande utvecklingen i berörda bygder. De orter där glasbruken och pappersindustrierna i Kalmar och Kronobergs län är belägna har oftast ett mycket ensidigt näringsliv och sysselsättningssvårigheterna är därför stora.

Den utredning som begärs i motionen rörande utvecklingen inom ifrågavarande områden skulle vara mycket värdefull, men jag skulle också mycket gärna se att regeringen gör något för att förbättra de lokaliseringspolitiska insatserna i dessa bygder. De områden det här gäller kommer annars att drabbas mycket hårt. Aktiva, näringspolitiska insatser är därför högst angelägna.

När vi får svar på de interpellationer som framställts i denna fråga hoppas jag också att vi skall få tillfälle att diskutera problemen ytterligare.

Herr talman! Jag har inte något annat yrkande än bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 15**Anordnande i riksdagshuset av dagrum för icke rökare**

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 47, i anledning av motion om anordnande i riksdagshuset av dagrum för icke rökare.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr NILSSON i Agnäs (h):

Herr talman! Det är kanske förmätet att vända sig mot rökningen genom att motionera om ett par dagrum för icke rökare. Det betraktas ju som normalt att röka. Nästan alla gör det. Om någon

Anordnande i riksdagshuset av dagrum för icke rökare

inte röker betraktas han som besynnerlig eller möjligen sjuk. Små barn i lekskoleåldern röker — och det är inte så märkvärdigt, eftersom de har fått nikotin i sig genom moderns blod före sin födelse och försetts med samma stimulans genom modersmjölken. Eleverna i alla våra skolor röker. Sjuksköterskeleverna i en stad hade t.ex. fått ett nytt, fint elevhem, och de protesterade mot förbudet att röka på rummen och i lektionssalarna. Det kan alltså vara litet förmätet att begära ordet här och hålla ett tal mot tobaken.

Ingen reservation är fogad till bankotskottets utlåtande, vars skrivning verkligen kan kallas välvillig. Det talas däri om befogade önskemål, och utlåtandet är ett bifall till motionens syfte men ett nej till dess hemställan. Vad är det då som begäres i motionen? Jo, jag hemställer om ett par rum fria från rök, alltså två av de många rummen i detta stora hus. Vore det inte demokratiskt att unna den som har svårt att tåla rök en tillflykt för arbete och vila? Stör det verkligen ordningen? Det finns ju dock en hel del ledamöter i kamrarna som inte behöver nikotin. Det kan tänkas att några av dem rent av lider av luftförsämningen.

Ehuru blygsam till min läggning vågar jag kanske antyda den huvudvärk och de andra obehag, som drabbar mig efter en tids vistelse i ett rum, där kanske mer än hälften av de närvarande bolmar, blossar, blåser och pustar ut rök med tillfredsställelse och med stimulans för den egna personen som följd.

Låt mig göra en reflexion i detta sammanhang. Det är märkligt att artiga och trevliga personer tycks finna det självklart, att den rök de dragit in genom svalget och blåst ut genom näsborrarna skall inandas även av andra som vistas i samma rum men som inte uppfrysas av den. Jag erinrar mig en händelse i ett flygplan, där en ung dam, som fick en stol intill min, under en

flygtid av en och en kvarts timme lyckades tända, röka och avnjuta åtta cigaretter — en var nionde minut. Hon fick hjälp i sina strävanden att försämra luften av cigarrökare bakom och framför våra platser. — Tyvärr kunde jag inte gå ut och hämta frisk luft.

Jag erinrar mig också att det en gång fanns stationer där SJ inrett väntrum för icke rökare. Detta var hedrande för SJ, men numera inreds inga rökfria rum i vårt land. Vad som önskades i motionen är orimligt — ett steg tillbaka till en tid när den som icke ville inandas rök ännu ansågs vara sund. Nu godtar man att luften i alla lokaler förorenas av tobaksrök.

Jag kunde i stället kanske ha begärt en rökruta ute på riksdagsplanen — detta hade varit naturligt för den som envisas med att tycka att rökning är något onormalt och skadligt och att det normala och riktiga är att icke röka.

Jag vågar också för ett kort ögonblick ta upp hälsosynpunkten. Det föreligger ett statistiskt samband mellan rökning och överdödlighet i vissa sjukdomar. Man beräknar att rökningen år 1965 var orsak till nära 1 500 dödsfall av lungcancer. Jämför detta med 1 385 dödsoffer i trafiken under samma tid! Rökningen leder alltså detta år med 104 dödsfall. Rökningen kan dessutom vara orsak till 5 700 dödsfall som år 1965 inträffade på grund av kranskärllssjukdomar.

Nikotinbruket är alltså farligare än trafiken. Dessutom har påvisats att tobaksrökning många gånger är inkörsporten till narkotikabruk och annat elände.

Jag tycker att de nya rum som just nu inreds i riksdagshuset kunde få behålla en ren atmosfär. De gamla ledamotsrummen stinker faktiskt mer än andra rum i detta hus. Handbiblioteket har en förtätd luft. Inför utskottets påpekande om de nya rummen ville man därför säga: Varför inte genast

Utredning angående den äldre arbetskraften

avsätta några av dem för detta ändamål, så att min befogade önskan får sin uppfyllelse?

Jag har intet yrkande, herr talman — jag har fått svar och jag är något besviken över det. Jag har någon gång drömt om en dag, när människor med så stort ansvar, som ledamöterna i riksdagens kamrar har, skall göra en insats för att förbättra hälsoförhållandena i landet bl. a. genom att gå före med eget föredöme och själva upphöra med rökningen. Jag hoppas att ingen blir förargad över att jag framfört denna tanke.

En ny rökfri riksdag, ett avnikotinerat riksdagshus — det vore en författningsreform av format. Vi grips av oro för luften kring oss i vårt land. Svavelväten och andra gifter angriper och dödar t. o. m. träden. Den apokalyptiska berättelsen om det sjunde in-seglet kommer i ens tankar — då skall en tredjedel av träden förtäras och »allt grönt gräs» brännas upp vid den första basunens ljud.

Miljöfrågor och naturvård i stort samsätter oss alltmer och ingen ansvarig politiker kan gå förbi frågan om förskämningen av luften i det fria. Men atmosfären inomhus intresserar förvisso icke. Herr talman! Ett yrkande vore ytterst meningslöst.

I detta anförande instämde herrar *Rimmerfors* (fp), *Åkerlind* (h), *Gustafsson* i Borås (fp) och *Jonasson* (cp).

Herr DICKSON (h):

Herr talman! Vid sin uppräknings av dem som instämde i det nyss hållna anförandet hade herr talmannen kunnat nämna även mig, ty jag ansluter mig helt till vad herr Nilsson i Agnäs sade.

Herr Nilsson i Agnäs har i hovsamma ordalag berört en allvarlig fråga. Jag tyckte när jag läste hans motion att han varit ytterst blygsam — att han liksom hade resignerat inför den allmänna uppfattningen att det onda skall ta över och att man när det gäller det goda får

vara förtjust om det i alla fall tilldelas något litet hörn.

Jag skall inte mycket förlänga debatten. Jag tyckte egentligen att man skulle kunna inrätta en »giftkammare» här i riksdagshuset där de som måste röka, de som tvingas att ge efter för detta begär, kunde vistas och tro att de trivs. Men jag skall inte ställa något yrkande i den riktningen — jag vill på detta sätt bara utslunga ett hot om åtgärder som kan aktualiseras senare. Och jag upp-repar, herr talman, mitt understrykande av vad herr Nilsson i Agnäs sagt — synpunkter som jag tycker var ett gott tillskott till kammarens protokoll.

Herr REGNÉLL (h):

Herr talman! För att det inte skall kvarstå något intryck av att utskottet varit oförstående inför icke-rökarens önskemål vill jag påpeka att vi i vårt utlåtande skriver att någon åtgärd från kamrarnas sida inte torde erfordras därför att förvaltningskontoret har sin uppmärksamhet riktad på problemet att det är irriterande för icke rökare att vistas i en rökfylld atmosfär och att det därför inom riksdagshuset borde finnas tillgång till rökfria lokaler. I den mån förvaltningskontoret har möjlighet därtill kommer sådana lokaler också att ställas till förfogande, och i varje fall har det klart uttalats att man vid projekteringen av de nya lokalerna för riksdagen kommer att ta hänsyn till önskemålet.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 16

Utredning angående den äldre arbetskraften

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 47, i anledning av motioner om utredning angående den äldre arbetskraften.

Utredning angående den äldre arbetskraften

Sedan utskottets hemställen föredragits yttrade:

Herr JOHANSSON i Växjö (cp):

Herr talman! Under den två dagar långa remissdebatten i förra veckan berörde flera talare strukturomvandlingen i näringslivet och som en följd därav friställandet av arbetskraft och i vissa fall svårigheter att få nytt arbete till dessa människor. Ingen kan alltså påstå annat än att riksdagens ledamöter har uppmärksammat de problem som uppstår i samband med strukturomvandlingen av vårt näringsliv. Alla är vi besjälade av en god vilja att göra så mycket som möjligt för att åstadkomma en lösning.

Också i det utskottsutlåtande som vi nu behandlar tas den äldre arbetskraftens sysselsättningsproblem upp. I de motioner som ligger till grund för utlåtandet begärs att dessa problem skall utredas och förslag i ärendet snarast framläggas. Det heter i motionerna att för en ny generation med bättre grundutbildning och bättre möjligheter till fortsatt utbildning med sikte på både nutidens och framtidens krav framstår näringslivets omvandling gärna som något löftesrikt som ger bättre möjligheter i fråga om både arbete och fritid. Men för många äldre, som kan vänta att bli friställda och stå utan arbete, är situationen en helt annan. Inom branscher som expanderar efterfrågas främst arbetskraft av annat slag, med annan och bättre utbildning. Härav följer att det är yngre arbetskraft som främst efterfrågas, och den äldre arbetskraften får alltså en större känsla av otrygghet än tidigare.

Motionärerna framför också sin skepsis mot den inställning som förekommer när det gäller att anställa äldre arbetskraft. Man är å andra sidan införstådd med att det — med de stora krav som ställs på företagen i fråga om konkurrens och räntabilitet — ligger nära till hands att företagen hellre anställer

yngre arbetskraft än äldre. Hållbarheten i denna attityd är emellertid beroende av arbetsuppgiftens art. Det finns arbetsuppgifter som äldre arbetskraft generellt sett har lika stora förutsättningar att klara lika bra som yngre.

Motionärerna vill ha ökad omskolningsverksamhet och upplysningsverksamhet för att få ut den äldre arbetskraften på arbetsmarknaden.

Jag är införstådd med att såväl arbetsmarknadsstyrelsen som regeringen uppmärksammat de här problemen och att åtskilligt är på gång för att underlätta äldre människors möjligheter att få sysselsättning.

Arbetsmarknadsstyrelsen har i sitt yttrande över motionen framhållit att man uppmärksammat dessa sysselsättningsproblem. Styrelsen har t. ex. i början av året antagit ett program för arbetsmarknadspolitik som bl. a. vill skapa förutsättningar för nytt arbete just för den äldre arbetskraften. Man vill i detta program understryka betydelsen av att arbetsförmedlingen göres mer rörlig och att dess uppsökande verksamhet utökas. Man har vidare i programmet framhållit betydelsen av att låta äldre arbetskraft vid omskolningscentra praktiskt pröva olika yrkesområden och vidare ge dem prioritet vid anvisning till beredskapsarbeten.

Utskottet stöder sin skrivning på det positiva som händer inom arbetsmarknadsverket. Jag vill gärna hålla med om att åtskilliga förbättringar har kommit till stånd efter det att motionen lämnades i vintras. Beträffande arbetslöshetssituationen i stort är det dock under den allra sista tiden som arbetsmarknadsstyrelsen slagit larm.

Centerns och folkpartiets ledamöter har till utskottsutlåtandet fogat ett särskilt yttrande där de tagit upp två spørsmål som berör den äldre arbetskraften.

Vi säger för det första att arbetsmarknadspolitiskt stöd till utbildning inom företag bör utgå i större omfattning även

Utredning angående den äldre arbetskraften

till orter som inte direkt berörs av lokaliseringspolitiska insatser. För det andra anser vi att åtgärderna i största möjliga utsträckning måste inriktas på att ge tillfällen till inkomstbringande arbeten. Men om det inte finns möjligheter här till måste samhället se till att ekonomiskt bidrag kan tillföras de arbetslösa.

Den s. k. KSA-utredningen har framlagt ett delbetänkande vars förslag när det realiseras kommer att vara till stor nytta för äldre arbetskraft. Men vissa grupper kommer inte att få åtnjuta fördelarna av detta utredningsförslag. För erhållande av detta omställningsbidrag krävs nämligen att vederbörande skall ha utfört arbete för annans räkning mot avlöning under minst 24 av de sistförflutna 36 månaderna. Detta förslag utesluter alltså vissa småföretagare, lantbrukare osv. Många av dessa människor är äldre arbetskraft. Det är därför nödvändigt att KSA-utredningens nu framlagda förslag kompletteras så att trygghet ges även för här nämnda grupper.

Jag vill inte påstå att ambitionen att hjälpa den arbetslösa äldre arbetskraften är större hos dem som svarar för det särskilda yttrandet än hos dem som står för utskottsskrivningen. Vi har endast med vårt yttrande velat påpeka vikten av att åtgärder vidtas omgående på vissa områden.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

I detta anförande instämde herr Andersson i Örebro (fp).

Herr KELLGREN (s):

Herr talman! Att jag tar till orda i denna fråga sammanhänger med att jag uppmärksammat har läst det särskilda yttrande som mittenspolitikerna i utskottet har presterat. När man granskar det litet närmare och jämför det med utskottets skrivning finner man att det i sak inte innehåller någonting nytt.

Däremot innehåller det särskilda yttrandet en del punkter som jag finner

vara felaktiga med hänsyn till den praxis som har utbildats inom arbetsmarknadsverket när det gäller verksamheten för att ge lämplig utbildning åt den äldre arbetskraften. Där talas t. ex. om att denna bör kunna erhålla arbetsmarknadspolitiskt stöd till utbildning inom företagen, men, säger man, detta »utgår numera endast i samband med lokaliseringspolitiska insatser». Det är felaktigt. Från och med den 1 juli i år kan nämligen företagen få ersättning per timme vid utbildning av personer som är över 50 år.

De som har skrivit detta särskilda yttrande kunde lämpligen ha ringt till sekreteraren i statsutskottets tredje avdelning, som sysslar med dessa arbetsmarknadspolitiska frågor. Det kunde ha varit en god kontakt mellan utskott som sysslar med sådana frågor som ligger mycket nära varandra. Man kunde rent av med en enkel påringning ha förvisat sig om hur det ligger till inom arbetsmarknadsverket.

Utbildningsstödet till de äldre kan utgå på fyra olika sätt. Det kan, såsom påpekas i det särskilda yttrandet, utgå i samband med lokaliseringspolitiskt motiverad utbildning. Då lämnas ersättning direkt till företagen per arbetstimme. Handikappade äldre kan på samma sätt få ersättning genom sina arbetsgivare. Vidare kan det vara fråga om provanställningar för personer som är över 55 år gamla. De kan då personligen få direkta utbildningsbidrag, som alltså inte går till arbetsgivaren utan till eleverna själva. Det fjärde sättet innebär, som jag nämnde, att man kan ge företagen direkt ersättning per timme vid utbildning av arbetskraft som är över 50 år. Detta gäller alltså från den 1 juli i år.

I det särskilda yttrandet hänvisar man också till KSA-utredningen och påpekar att det för rätt till s. k. omställningsbidrag krävs att vederbörande har utfört arbete mot avlöning under minst 24 av de sistförflutna 36 månaderna.

Utredning angående den äldre arbetskraften

Det är alldeles riktigt, men vem har sagt att KSA-utredningen har avslutat sitt arbete? Det har den inte på något sätt; den arbetar fortfarande och håller nu på med att försöka lösa problemen rörande omställningsbidrag och ersättning för inkomstbortfall för sådana grupper som hantverkare, småföretagare etc. — alltså just de grupper som behandlas här.

Herr talman! Jag känner mig föranlåten att travestera ett gammalt yttrande från ständsriksdagen. Det skulle lyda ungefär så här: I mittenherrar, faren icke så fort! Vad göras skall är allaredan gjort.

Herr JOHANSSON i Växjö (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill ge herr Kellgren rätt i att äldre arbetskraft fr. o. m. den 1 juli kan erhålla utbildningsbidrag i företag. Det var emellertid inte möjligt när motionen skrevs. Det är en lapsus att detta uttalande inte togs bort i det särskilda yttrandet. Jag nämnde det emellertid inte i mitt första anförande; jag sade att denna möjlighet skulle kunna tillämpas i större omfattning.

Beträffande versen som herr Kellgren läste upp vill jag svara, att också jag tycker att det finns en ambition hos alla parter i riksdagen att göra sitt bästa för att försöka styra de åtgärder som skall komma den äldre arbetskraften till hjälp. Men det kan väl inte vara något fel, herr Kellgren, att i debatten understrika betydelsen av de åtgärder som man i det särskilda yttrandet framfört.

»Vad göras skall är allaredan gjorts», travesterade herr Kellgren. Herr Kellgren, som är arbetsmarknadspolitiker, vet att vi till vintern med all sannolikhet kommer att få stor arbetslöshet, och jag vill inte stå här i talarstolen och påstå att allt är gjort som göras kan för att motverka denna — åtgärder behöver säkerligen vidtagas både av regeringen och av riksdagen för att avhjälpa denna!

Herr KELLGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Som svar till herr Johansson i Växjö skulle jag vilja säga att om man skriver ett särskilt yttrande, så bör man väl ha några nyheter att komma med i detta som kan bidra till diskussionen och föra den vidare på något sätt. Det kan väl inte vara tillräckligt motiverat att skriva ett särskilt yttrande som innehåller nära nog exakt vad som står i utskottets utlåtande. Varför skall man komma med ett särskilt yttrande, när man inte har någonting nytt att komma med? Och om det dessutom innehåller felaktigheter, så får man naturligtvis tillfälle att påpeka dessa här i kammaren, men jag kan inte inse att det kan vara motiverat eller till någon glädje eller nytta vare sig för frågans behandling eller för dem som skriver detta yttrande.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Jag hade tänkt säga precis vad herr Kellgren anförde, nämligen att det uppstått en egendomlig tendens i skrivandet av särskilda yttranden. Först får man sin motion avslagen — man har kanske inte kunnat hålla tillräckligt hårt på den i utskottsbehandlingen. Då upprepar man vad som står i motionen och kallar det för ett särskilt yttrande i stället, fastän utskottet redan har vedarlagt dessa påståenden.

Här hörde vi dessutom av herr Johansson i Växjö att det tycktes som om detta särskilda yttrande var skrivet redan i våras, eftersom däri upprepades vad som gällde före den 1 juli i år. Herr Johansson sade, att det gällde före den 1 juli, och därför har det tagits med i yttrandet. Men det bör väl vara någon mening med ett särskilt yttrande! Jag har samma uppfattning som herr Kellgren, att ett särskilt yttrande kan vara motiverat t. ex. när utlåtandet behandlar en snävare del av det som framförts i motionen än vad man velat ha sagt. Man kan också utvidga förslagen eller

Utredning angående den äldre arbetskraften

kanske vilja lägga in mera värme i en viss bedömning än vad utskottet har gjort — det finns naturligtvis tillfälle till detta i debatten också — och i så fall kan jag förstå det. I detta fall finns det emellertid ingenting nytt i yttrandet, utan där upprepas precis vad som redan blivit vederlagt av utskottet i utlåtandet.

Att yttrandet t. o. m. skulle vara skrivet så tidigt att man tagit med vad som gällde före den 1 juli var litet överraskande för mig.

Herr JOHANSSON i Växjö (cp):

Herr talman! Fru Eriksson i Stockholm måste väl erkänna att jag medgav att det var en lapsus från vår sida. När denna kommer bort bör hon förstå att det särskilda yttrandet skrevs i samband med behandlingen i utskottet. Men jag sade i mitt inlägg, att man borde beakta dessa principer; jag sade inte att det inte går att använda dem.

När den goda viljan finns hos en ledamot att erkänna ett fel tycker jag att man bör acceptera denna goda vilja.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Uttrycket togs bort här, men det var tydligen skrivet i yttrandet. Hur kom det dit? Var det skrivet i fullt medvetande om att ändringen hade företagits den 1 juli, eller var det skrivet redan i våras, fastän man inte hunnit ändra på det? Detta är en sak som är av intresse att få veta. Erkännandet att så var fallet gjordes ju först efter herr Kellgrens inlägg.

Herr JOHANSSON i Växjö (cp):

Herr talman! När vi skrev det särskilda yttrandet visste inte någon av oss om det ändrade förhållandet angående stöd till utbildning inom företag. Vi har kollat den saken senare. Detta är förklaringen.

Herr NORDGREN (h):

Herr talman! Eftersom KSA-utred-

ningen har blivit nämnd i detta sammanhang och kritiserats för att den inte helt och hållet fullföljt sitt arbete, vill jag säga att direktiven från början var att vi skulle utreda hela arbetslöshetsförsäkringsproblemet. Som herr Kellgren påpekade fick vi senare tilläggsdirektiv. Dessa uppgifter snabbutreddes under sommaren. I dessa direktiv in gick snabbutredning av vissa gruppers förhållanden, vilket också har skett.

I ett särskilt yttrande till KSA-utredningen påpekar vi, Pettersson i Alvesta, Elmstedt och jag, att det finns grupper som inte är medtagna, t. ex. mindre företagare, lantbrukare m. fl., vilka kan komma i samma situation. Meningen är emellertid att utredningen skall återkomma till dem.

Det synes mig angeläget att läsa upp ett avsnitt ur det särskilda yttrande som återfinnes i KSA-utredningens delbetänkande: »Genom det föreslagna omställningsbidraget vidgas den krets som vid arbetslöshet kan erhålla regelmässigt ekonomiskt stöd. Förslaget kan i princip anses vara ett steg på vägen mot en allmän arbetslöshetsförsäkring. Dock kommer åtskilliga, som förlorar sin sysselsättning i samband med företagsnedläggelse eller liknande, att sakna rätt till omställningsbidrag. För rätt härtill krävs nämligen att vederbörande skall ha utfört arbete för annans räkning mot avlöning under minst 24 av de sistförflutna 36 månaderna. Detta krav utesluter t. ex. småföretagare, lantbrukare, entreprenörer och underleverantörer. Enligt vår mening finns det inte skäl för ett dylikt uteslutande, men eftersom den lösning som kommittén nu föreslår är av temporär natur har vi i nuläget anslutit oss till densamma. Vi vill emellertid klart deklarerat att en bättre lösning för dessa grupper måste eftersträvas, då kommittén går att lösa sina huvuduppgifter.»

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Herr Johansson i Växjö

Jourtjänst inom den öppna läkarvården

sade nyss att man hade varit medveten om att det särskilda yttrandet innehållit en felaktig uppgift men att man blivit medveten om detta sedan uppgiften lämnats. Det är mänskligt, men det hade varit riktigare att säga detta på ett tidigare stadium. Nu skedde det först sedan herr Kellgren påpekat saken. Det är i och för sig utmärkt men riktigt rejält var det inte.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 17

Jourtjänst inom den öppna läkarvården

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 48, i anledning av motioner angående jourtjänst inom den öppna läkarvården.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr BJÖRK (s):

Herr talman! Den öppna läkarvårdens jour har behandlats i det utskottsutlåtande som här föreligger. Det är en ur flera synpunkter besvärlig fråga som vi motionärer tagit upp, och lösningen av dessa problem är tydligen också mycket svår.

Det som vi hårdast har velat trycka på här är lösningen av jourtjänsten i de städer inom landstingen som har mer än 15 000 invånare och där städerna själva har måst ta itu med denna fråga. Men vi har även i övrigt när det gäller jourtjänsten velat anföra synpunkter i anledning av de problem som uppstått.

I utskottsutlåtandet har åberopats vad medicinalstyrelsen och Landstingsförbundet har sagt, nämligen att frågan nu är föremål för överläggningar och att någon utredning i anledning av detta inte skulle vara behövlig.

Vi är medvetna om att det inte är praxis att man tillsätter en ny utredning när en fråga redan utreds. Jag hoppas emellertid att de överläggningar som nu förs skall medverka till att lösa detta mycket svåra problem. Läkarförbundet har tillstyrkt att frågan utreds. För att få en lösning krävs förhandlingar och överenskommelser mellan de berörda kommunerna och de privatpraktiserande läkarna. Sådana förhandlingar pågår på en del håll och representanter för Läkarförbundet har lämnat sin medverkan. Läkarförbundets representanter har förmodligen till medlemmarna framfört synpunkter på jourtjänstens besvärande problem. De erfarenheter som Läkarförbundet har haft har förmodligen legat till grund för dess tillstyrkan av motionärernas krav på utredning.

Tills frågan har lösts blir det allmänheten som får sitta emellan. Svårigheterna gäller framför allt jourtjänsten nattetid och över helger, då det är svårt att få tag på läkare.

Avslutningsvis vill jag uttala den förhoppningen att de överläggningar som nu förs påskyndas så att problemet löses så snabbt och positivt som möjligt.

Jag har, herr talman, utöver utskottets utlåtande, intet yrkande.

Herr GUSTAVSSON i Ängelholm (s):

Herr talman! Jag har begärt ordet med anledning av att jag är medmotionär i denna fråga.

Jourtjänsten i den öppna läkarvården är ett mycket allvarligt problem på många platser. Det går inte att få hjälp till en sjuk människa utan man nödgas i många fall forsla vederbörande till närmaste sjukhus. Detta skapar givetvis olägenheter på sjukhusen, där man förut har full belastning. Medicinalstyrelsen, som har yttrat sig i denna fråga, har framhållit att detta problem är mycket besvärande. Motionärerna vet mycket väl att svårigheterna bottnar i den stora läkarbrist som rå-

Förläggning av skjutfältet i Ringenäs till annan plats

der. Men vi har ansett det angeläget att stöta på för att försöka få en bättring till stånd. Landstingsförbundet och Stadsförbundet har föreslagit Kungl. Maj:t att vidta snara åtgärder i syfte att åstadkomma en förbättring. Förhandlingar pågår nu och Läkarförbundet har tillstyrkt att frågan blir föremål för utredning.

Med anledning härav har jag, herr talman, intet yrkande.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 18

Förläggning av skjutfältet i Ringenäs till annan plats

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 146, i anledning av motioner om förläggning av skjutfältet i Ringenäs till annan plats.

I de likalydande motionerna I: 190 av herr *Mossberger* och II: 245 av herr *Josefsson* i Halmstad hade hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning av frågan om annan förläggningsplats för skjutfältet i Ringenäs.

Utskottet hemställde, att riksdagen icke måtte bifalla motionerna I: 190 och II: 245.

Reservation hade avgivits av herrarna *Söderberg* (s) och *Rönnberg* (s), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionerna I: 190 och II: 245 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning av frågan om annan förläggningsplats för skjutfältet i Ringenäs.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr JOSEFSSON i Halmstad (s):

Herr talman! Som medskyldig till motionsyrkandet om Ringenäs skjutfält vill jag göra ett par kommentarer till utlåtandet.

Jag vet att förläggningen av skjutfältet vid Ringenäs föregicks av provning där flera olika platser på hallandskusten alternativt ställdes mot varandra. Men jag själv och många med mig ser numera med ökad tvekan på att skjutfältet är placerat just på denna plats. Det har nämligen ägt rum en väsentlig förändring inom detta område under de senaste femton, tjugu åren. Detta gäller såväl befolknings- som bebyggelseutvecklingen. I den närmast berörda kommunen — Söndrum — har befolkningen mer än fördubblats sedan 1950, och den permanenta bebyggelsen har ökat väsentligt även i skjutfältets omedelbara närhet. Dessutom har fritidsbebyggelsen vuxit kraftigt. Det kan för övrigt beträffande just fritidsbebyggelsen förtjäna att framhållas, att många av dessa fritidshus är eller lätt kan bli av den standard att de kan tjäna som årsbostäder. Detta är en utveckling som vi måste räkna med i fortsättningen.

Att vi fått och kommer att få ökad byggnation inom detta område beror på att området — det ligger 10 kilometer utanför Halmstad — är välbeläget och attraktivt. Men det är just detta som skapar underlag för olika bedömningar av skjutfältets lokalisering.

Försvarets fastighetsnämnd har i ett yttrande över förslag till regionplan för halmstadsområdet framhållit — yttrandet är återgivet i utskottsutlåtandet — att skjutövningarna vid Ringenäs bör kunna minskas under sommarmånaderna för att man på det sättet skall ta hänsyn till fritidsbebyggelsen. Detta vill jag notera. Men samtidigt vill jag citera ett tillägg som nämnden gör i sitt yttrande: »Å andra sidan vill nämnden med eftertryck framhålla nödvändigheten av att ytterligare bostadsbebyggelse icke medgives i närheten av Ringenäs.»

Med tanke på områdets attraktiva belägenhet har jag svårt att föreställa mig att så kan ske. Jag har en känsla av

Förläggning av skjutfältet i Ringenäs till annan plats

att fastighetsnämnden är pretentiös i överkant när den ger uttryck åt denna mening. Jag har svårt att föreställa mig att kommunalmännen i Harplinge och Söndrum vill eller kan förhindra en fortsatt byggnation.

Av utskottets utlåtande framgår, att försvarsdepartementet i ämbetsskrivelse den 27 maj 1966 lämnat överbefälhavaren utredningsuppdrag rörande nuvarande lokalisering av militära etablissemang med hänsynstagande till bl. a. den samhällseliga utvecklingen, framför allt tätorternas expansion. Men detta ger mig ingen större anledning att tro på någon ändring beträffande Ringenäs skjutfält. Detta inte minst därför att det den 18 oktober i år, alltså för några veckor sedan, i Halmstad hölls ett sammanträde, där planeringen för en fortsatt utbyggnad av anläggningarna i Ringenäs dryftades. Enligt uppgift i pressen i samband med detta sammanträde har fortifikationsförvaltningen redan projekterat bl. a. en ny matsalsbyggnad för en summa på omkring 1 miljon kronor. Detta tyder på att vi kan räkna med att investeringsönskemål på Ringenäs snart aktualiseras även här i riksdagen. Skulle en sådan utbyggnad av anläggningarna genomföras, blir en omlokalisering av Ringenäs fältet helt omöjliggjord, trots att fältet ligger mitt i ett mycket expansivt område.

Vad jag nu anfört gör att jag gärna skulle se, att en utredning om Ringenäs gjordes mer förutsättningslöst än vad som nu synes vara fallet. Med den utgångspunkten, herr talman, anser jag mig ha skäl att yrka bifall till reservationen av herrar Söderberg och Rönnberg.

Fru LEWÉN-ELIASSON (s):

Herr talman! När man gjorde markförvärven för skjutfältet vid Ringenäs 1943 och 1951 gjorde man också ingående undersökningar om lämpligheten av att förlägga ett skjutfält till detta

område. Man fann vid dessa undersökningar att detta var, som man uttryckte det, den enda lämpliga platsen på västkusten för luftvärnsskjutningar. Mycket har väl, som herr Josefsson sade, hänt på västkusten sedan dess, men förändringarna är ju inte på något sätt koncentrerade till området kring Ringenäs skjutfält, utan de omfattar västkustområdet över huvud taget. Detta gör att det föreligger stora svårigheter att flytta detta skjutfält till någon annan del av kuststräckan.

1965 anmälde emellertid fortifikationsförvaltningen till Kungl. Maj:t att man höll på att uppgöra en regionplan för halmstadsregionen och hemställde att försvarets fastighetsnämnd skulle utreda de intresse motsättningar som förelåg mellan den civila samhällsplaneringen och försvaret på grund av dess behov av övningsområden. Detta är ju ett motsatsförhållande som vi väl känner till från andra håll. Ett sådant uppdrag fick också fastighetsnämnden. Man har inför första avdelningen i statsutskottet redovisat resultatet av detta arbete, och därvid visat att man i många avseenden kunnat gå de civila intressenterna till mötes, inte när det gäller Ringenäs men när det gäller andra områden som militären haft intresse av och tidigare förfogat över i halmstadsregionen. Man har alltså genom att släppa ifrån sig dessa områden kunnat medge en allmän utveckling av halmstadsområdet som är nog så viktig.

Motsättningarna finns däremot kvar när det gäller Ringenäs skjutfält. Den civila samhällsplaneringen önskar där få till stånd ett strövområde och vill dit kunna förlägga en hotellrörelse och ett servicecentrum för fritidsverksamhet. Man skall lägga märke till att fastighetsnämnden för sin del uttalat att man verkligen förstår detta problem och att det i och för sig skulle vara önskvärt att skjutfältet kunde förläggas till annan plats, men med hänsyn till att luft-

värnsskjutningarna — som utgör 80 procent av skjutningarna i detta område — måste ske över havet och vid kusten är det ytterligt svårt att hitta någon annan plats som är lika lämplig utan att behöva vidta mycket omfattande åtgärder. Detta har alltså varit ett problem för fastighetsnämnden. I stället har man nu gått så till väga — detta har herr Josefsson redan berört — att man försökt nedbringa omfattningen av skjutningarna. Det tycks vara möjligt att inskränka skjutningarna under två månader just under den tid då fritidsverksamheten är som mest intensiv, nämligen från den 15 juni till den 15 augusti. Dessutom skall man försöka minska frekvensen av skjutningarna med infanterivapen. Man har alltså gjort vad man har kunnat för att minska olägenheterna.

Herr Josefsson tog sedan upp ett uttalande från fastighetsnämnden om önskvärdheten för försvaret att sträcka ut sina tentakler även till områden utanför skjutfältet för att ingen bebyggelse skall kunna ske där. Det är en fråga som får prövas i annat sammanhang och om vilken de civila myndigheterna måste få säga sin mening, och på denna punkt får ju riksdagen tillfälle att återkomma.

Jag ber, herr talman, att med detta få yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen av herrar Söderberg och Rönnberg; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 19

Bevakning av vapenförråd m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 147, i anledning av motioner om bevakning av vapenförråd m. m.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Bevakning av vapenförråd m. m.

Herr GUSTAVSSON i Ängelholm (s):

Herr talman! Jag kan instämma med motionärerna i denna fråga i att de omfattande vapenstölderna i de militära förråden är ett stort och allvarligt problem och att åtgärder bör vidtas för att om möjligt eliminera dessa stölder. Från utskottets sida har vi erinrat om att sådana åtgärder som syftar härtill redan har vidtagits. Låsanordningar, portar, fönster m. m. har förstärkts. Man har också anskaffat kassuner och vapenkistor för förvaring av vapen och ammunition inne i förråden. Kungl. Maj:t har så sent som den 31 mars i år uppdragit åt överbefälhavaren att i samråd med fortifikationsförvaltningen och rikspolisstyrelsen föranstalta om en skyndsamt utredning i frågan. En sådan har också verkställts och överbefälhavaren har redan den 11 oktober redovisat utredningsresultatet.

Motionsvis hade föreslagits att man skulle centralisera förråden av handeldvapen. Det spörsmålet har också prövats av utredningen. Man har därvid funnit att en sådan åtgärd skulle medföra mycket allvarliga konsekvenser för mobiliseringsberedskapen. Beträffande vissa handeldvapen har man dock ansett att en viss centralisering bör ske. Som slutomdöme säger överbefälhavaren att de av utredningen föreslagna åtgärderna kommer att medföra en snabb och betydande förbättring av inbrottskyddet.

Med anledning av vad som sålunda i denna mycket allvarliga fråga har förekommit anser sig utskottet böra hemställa om avslag på motionerna, och jag skall be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 20

Föredrogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 148, i anledning av motioner om

Betygsättningen i grundskolan m. m.

försöksverksamhet med längre sammanhängande arbetspass på gymnasiet och grundskolans högstadium,

nr 149, i anledning av motioner om förbättring av landsbygdsungdomens möjligheter till skolundervisning, m. m., samt

nr 150, i anledning av motion om tillstånd av en blandad skolkommission.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 21

Betygsättningen i grundskolan m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 151, i anledning av motioner om betygsättningen i grundskolan m. m.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr TURESSON (h):

Herr talman! Vi vet ju alla att det här i kammaren är ett fåtal ledamöter som använder kortare tid än fem minuter för sina anföranden. De som talar längre än en halvtimme är inte heller så värst många. Det är å andra sidan en betydligt större grupp som använder låt oss säga 5—15 minuter eller 25—30 minuter för sina anföranden från talarstolen. Tidsåtgången slutligen för det största antalet anföranden torde ligga mellan 15 och 25 minuter.

Om man för en tillräckligt lång tid, kanske tio år, grupperar alla anföranden som hållits i denna kammare efter deras längd i de fem grupper som jag nämnt, skall det visa sig, att man får en fördelningskurva som ser likadan ut som för allt annat tillräckligt stort statistiskt material som är äkta, det vill säga som inte är påverkat av systematiska inflytelser. I det exempel jag nämnde här skulle sådana inflytelser t. ex. kunna vara regler om tidsbegränsning eller — det är naturligtvis fullkomligt otänkbart! — ingripanden från talmannens sida.

Men om vi sedan skulle göra en likadan statistik över längden på de anföranden som de 24 ledamöterna på stockholmsbänken höll under 1966 års riksdag skulle vi finna, att stockholmarnas kurva inte alls stämmer överens med hela kammarens för de senaste tio åren. Nu kan man naturligtvis inte av detta dra den slutsatsen att det skulle vara något fel på de ärade ledamöterna på stockholmsbänken, och inte heller skulle någon komma på idén att på något sätt vilja korrigera stockholmarnas statistik så att den kom att överensstamma med hela kammarens för tioårsperioden.

Herr talman! Detta oss näraliggande exempel kanske kan lära oss något om hur den s. k. relativa betygsättningen i skolan skall och måste tillämpas. Få människor som befinner sig utanför experternas krets har hittills satt sig in i de vådor för rättvisan mellan de enskilda eleverna, som en felaktig tillämpning av det nya betygssystemet kan leda till. Det verkar emellertid som om allt flera elever och föräldrar nu börjar reagera mot detta betygssystem, då de erfar vilka orimligheter och grova orättvisor som blir följden av felaktig tillämpning.

Vi har under de senaste veckorna haft en ganska livlig debatt i press och TV om dessa frågor, och denna debatt är ett tecken på att det råder oro bland både elever och föräldrar, vilket sannoligen inte är underligt när det kan hända, att en elev med betyget 2 får det sänkt till 1 utan att hans prestationer förändrats och med den enda motiveringen från vederbörande lärares sida, att en av de elever som tidigare fanns i klassen och som hade en etta flyttat därifrån och att någon av de kvarvarande då måste »ärva» den bortflyttade elevens etta! Enligt läraren skulle den statistiska fördelningskurvan inte annars stämma med ritningarna.

För alla som försökt sätta sig in i hit hörande problem står det givetvis fullt klart, att den lärare som resonerar på

det sättet grovt har missuppfattat hela systemet, men tyvärr är det inte någon ovanlig företeelse. Den statistiska fördelningskurvan gäller lika litet för ett så begränsat material som stockholmsledamöternas anföranden här i kammaren under ett riksdagsår som för betygen i en enskild skolklass. Detta gör att normalfördelningen enligt den Gausska kurvan för betygen inte skall eller kan följas slaviskt i den enskilda klassen, vilket också framgår av gällande anvisningar för betygsättningen i skolan. Om en klass inte är representativ — t. ex. om där finns speciellt många genier — skall detta få utslag däri att läraren ger flera femmor, alltså flera högsta betyg i den klassen, än enligt normalfördelningsnormen. Men det hindrar inte att den totala betygsstatistiken för året och för den åldersgruppen erhåller ett normalt utseende enligt den Gausska kurvan. Den statistiska slagsidan — om jag får använda det uttrycket — inom geniklassen kompenseras nämligen i det stora materialet av utslag åt andra hållet i mindre genibetonade klasser.

På vissa håll hyser man tyvärr en övertro på möjligheterna att stödja betygsfördelningen i en klass på statistiska sanningar. Jag är övertygad om att man då glömt bort att dessa statistiska sanningar bara gäller för mycket stora material.

Nu tror jag emellertid inte att vi skulle vinna någonting på att riva upp eller helt förändra systemet med den relativa betygsättningen. Det har tillämpats alltför kort tid för att vi skall kunna ha bildat oss en så negativ uppfattning därom att vi nu kan slå ut systemet. Å andra sidan är det utomordentligt angeläget och nödvändigt att kunskap om de principer som gäller för de statistiska sanningarna sprides bland dem som skall tillämpa betygssystemet.

Det är för att också riksdagen skall ge uttryck åt uppfattningen att lärare, rektorer och skolmyndigheter måste bibringas dessa kunskaper som jag fogat

Betygsättningen i grundskolan m. m.

en blank reservation till förevarande utskottsutlåtande. Jag har därmed velat signalera att jag från denna plats önskat gör ett klarläggande.

Herr ELMSTEDT (cp):

Herr talman! Eftersom jag är motionär i detta något intrikata ärende vill jag ta några minuter av kammarens tid i anspråk.

Vad herr Turesson här anfört kan i korthet tjänstgöra som en teckning av bakgrunden till vår motion. Det råder nämligen ute i landet stor oklarhet om tillämpningen av betygssystemet. Det förekommer faktiskt ganska upprörande fall där elevens möjligheter framöver får sitta emellan. En elev kan t. ex. få besked av sin lärare att han egentligen är lika duktig som sin kamrat men att det tyvärr inte finns utrymme för att ge dem bägge lika högt betyg. Eleven får därför en lägre siffra än han egentligen är förtjänt av.

Anledningen till detta är helt enkelt att vederbörande lärare inte har blivit riktigt på det klara med att vederbörande skall sätta betyg efter elevernas kunskaper, oavsett hur betygen i övrigt fördelar sig i klassen. En elev som råkar komma i denna situation kan få försämrade möjligheter till vidareutbildning.

Jag är medveten om att vi på detta område aldrig kommer att uppnå fullständig rättvisa. Det är människor som skall göra bedömningarna och sätta betygen, alltså värdera andras prestationer. Någon millimeterrättvisa är därför inte möjlig så länge betygssystemet existerar, och jag förmodar att vi skall behålla det ännu någon tid framöver.

Man kan naturligtvis tänka sig — vilket också framskyntar i utskottets skrivning — att betygsättningen skulle kunna underlättas genom flera standardprov. Fördens skull behövde inte tyngdpunkten i kunskapskontrollen liggas på sådana prov, men något fler standardprov skulle kunna förekomma i

Betygsättningen i grundskolan m. m.

exempelvis nionde årskursen för att underlätta övergången till gymnasium och andra högre skolformer.

Skolöverstyrelsen medger i sitt yttrande över motionerna att, såsom man uttrycker det, vissa onöjaktigheter med betygssystemets sätt att fungera kan iakttas. Utskottet konstaterar i sin skrivning att intentionerna i fråga om betygsättningen inte har trängt igenom. Utskottet understryker vidare att de procentsiffror som anges som norm icke skall följas slaviskt i varje klassenhet.

Jag tycker att detta är så pass klart uttryckt att man kan ställa vissa förhoppningar framöver på informationen i ärendet. Vi skall komma ihåg att det enligt uppgift krävs ett material på tusentals elever för att kurvan över den procentuella fördelningen skall bli utslagsgivande. Det faller därför på sin egen orimlighet att en enskild klassenhet på kanske 25—30 elever i alla enskilda fall skulle kunna uppvisa en sådan kurva. Det kan hända, men tyvärr inträffar det väl alltför sällan, och det är då som problemen uppstår.

Jag tror att det är upplysning och information som skall sättas in, och denna verksamhet måste intensifieras. Herr Turesson betonade att irritationen bland föräldrar och elever är stark, och jag skulle vilja tillägga att den är minst lika stark bland lärarna, som skall utföra betygsättningen. Detta är en mycket grannlaga uppgift, som dessutom är mycket noga bevakad, eftersom så mycket står på spel för de elever det gäller. Utskottets skrivning inger emellertid i de väsentliga stycken som påtalats i motionen vissa förhoppningar.

Fröken OLSSON (s):

Herr talman! Jag antar att nästan alla kammarens ledamöter är något förvånade över de jämförelser herr Turesson gjorde mellan riksdagsanföranden och betygsättningen i skolan, men det finns faktiskt vissa likheter, nämligen vissa tidningars sätt att mäta effektiv-

teten i de enskilda riksdagsmännens arbete.

Man räknar efter hur många gånger de varit närvarande och tryckt på voteringsknapparna och hur många gånger de varit frånvarande — utan att fråga sig vad frånvaron berott på. Man räknar efter hur många gånger de yttrat sig, hur många motioner de väckt, hur många interpellationer och enkla frågor de framställt o. s. v. Sedan får man fram ett visst antal nollor i riksdagen, som inte ideligen är uppe och talar. De mest effektiva skulle alltså vara de som talar oftast och längst.

Detta visar var svårigheterna med absolut betygsättning och absoluta kunskapskrav ligger. Skall man mäta de absoluta kunskaperna objektivt måste man falla tillbaka på mätbara storheter. Det går att mäta hur ofta en riksdagsman talar, men det går inte att mäta hans insatser i utskott och hans arbete i övrigt. — Lyckligtvis mäter väl inte väljarna sina riksdagsmäns effektivitet på samma sätt som dessa tidningar gör.

Vi skulle, om vi tillämpade en absolut kunskapsmätning i skolan som skulle ge rättvisa, vara tvungna att ha riksgiltiga kunskapsprov i alla ämnen, framför allt under slutskedet i avgångsklasserna, ty förr vet man inte vilka kunskaper det är som eleverna lämnar skolan med, och det är ju dessa kunskaper som är av betydelse för deras fortsatta studier eller deras inträde i arbetslivet. Det skulle alltså bli en anhopning av prov de sista månaderna i skolan, som skulle bli värre än den gamla realexamen och studentexamen, som vi varit överens om att avskaffa. Och ändå skulle dessa kunskapsprov bara mäta det som är statistiskt mätbart — icke elevens förmåga till självständigt arbete, till att använda det stoff han har inlärt, till att ta reda på saker och ting o. s. v., som vi nu strävar efter att göra till det viktigaste i den moderna pedagogiken. Vad eleverna duger till därvidlag kan bara den lärare bedöma som haft ele-

verna hela tiden, som sett dem i arbete och som känner dem väl. Detta kan icke bedömas genom några riksgiltiga prov.

Man behöver prov i all undervisning därför att man måste kontrollera var eleven står. Ofta är det viktigare med prov i början av terminerna än i slutet, inte minst för att eleverna själva skall få klart för sig hur pass väl de tillgodogjort sig undervisningen, var luckorna finns, var nya åtgärder behöver sättas in o. s. v. Men dessa prov skall anordnas i nära anslutning till inläringen och vara helt beroende av de undervisningsmetoder och över huvud taget det sätt att arbeta som tillämpas i skolan. Varje lärare måste alltså ha frihet att själv avgöra när och hur han vill pröva elevernas kunskaper.

Sedan måste vi ha vissa rikslikare. Sådana finns först och främst i studieplanerna som talar om, vad man skall ägna sig åt på de olika stadierna. Vidare förekommer ämneskonferenser, kollegier och lärardagar, där lärarna sinsemellan diskuterar hur de skall tillämpa anvisningarna.

Men sedan kommer då betygsättning, som vi aldrig kan undgå, därför att vi måste ha ett urvalsinstrument för nästa stadium i skolan och inte minst ett urvalsinstrument som de framtida arbetsgivarna kan begagna sig av. Detta instrument måste vara någorlunda tillförlitligt — men det blir fråga om en relativ bedömning. När det finns dubbelt så många sökande som platser i gymnasiet är det inte fråga om de praktiska, absoluta kunskapsmått utan om en relativ bedömning mellan dem som söker till den spärrade linjen eller som söker ett eftertraktat arbete. Hurudana kunskaper har de i förhållande till varandra?

De standardprov vi nu har är inte avsedda att användas för bedömning av den enskilde elevens kunskaper eller begåvning. De är avsedda att ge läraren en uppfattning om huruvida hans egna

Betygsättningen i grundskolan m. m.

krav står i överensstämmelse med gällande bestämmelser. Om en lärare sätter betyg i sin klass efter bästa förstånd och kommer fram till att medelbetygssiffran är 2,8 bör han fråga sig: Är denna klass sämre än genomsnittet enligt min erfarenhet? Annars har jag tydligen satt för snåla betyg. Om vid ett standardprov medelbetyget blir 3,1, måste läraren säga sig att han håller en något för snål betygsskala och bör justera upp betygen en aning för att komma i nivå med de bestämmelser som gäller för landet i övrigt. Om förhållandet skulle vara det motsatta, d. v. s. att hans medelbetyg ligger på 3,4 och klassen vid standardprovet uppnår ett genomsnittsbetyg av 3,1, ligger inte felet hos de enskilda elevernas nivå utan hos lärarens egna krav. Han är litet för generös och bör bromsa upp sin betygsättning.

En lärare som gång på gång vid standardproven finner att hans bedömning stämmer med dem kan slå sig till ro och vänta rätt länge innan han nästa gång anordnar dylika prov. Han har tydligen funnit den betygsnorm som är vedertagen. Detta innebär naturligtvis inte att han bör komma fram till samma medelbetyg i alla klasser. Den ena klassen kan ligga mycket högt över den andra.

Det bör inte ideligen ordnas standardprov i alla ämnen. Det är inte eleverna utan lärarna som behöver sådana prov för att justera sina betygsskalor. Och är vi överens om att nuvarande betygssystem är riktigt men att tillämpningen i många fall är uppåt väggarna, skall vi givetvis inte ändra på systemet och införa ett annat, vilket många gånger kan få orimliga konsekvenser. Vi skall i stället sätta alla klutar till för att ändra på tillämpningen, så att standardproven blir ett hjälpmedel för både lärare och elever.

Det är också mycket viktigt att föräldrarna förstår hur systemet fungerar. Om föräldrarna påtalar att det inte fungerar på ett riktigt sätt bör man vid

Betygsättningen i grundskolan m. m.

den skola det gäller ta upp en diskussion om tillämpningen av reglerna för betygsättningen och se till att förhållandena förbättras. Jag tror att vi — i stället för att diskutera en ändring av betygsättningssystemet — bör försöka att ytterligare intensifiera upplysningsverksamheten.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr TURESSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig först konstatera det i och för sig beklagliga att fröken Olsson missuppfattat praktiskt taget allt vad jag sade. Den jämförelse jag gjorde med en gruppering av riksdagsmännens anföranden efter deras längd avsåg självfallet inte något sådant som fröken Olsson försökte tolka in däri. Det var inte fråga om att betygsätta riksdagsmännen, utan jag ville bara försöka åskådliggöra en statistisk sats, som kallas Gauss' fördelningskurva, på ett oss närliggande material. Kunskapen om detta matematiska samband är begränsad, men den är nödvändig vid tillämpningen av det nya betygssystemet och framför allt för dem som skall göra denna tillämpning, nämligen lärarna och skolledarna.

Det förhållandet att fröken Olsson så kapitalt missuppfattade saken är särskilt betänkligt, eftersom hon själv är lärare och skall tillämpa systemet i sin tjänst.

I det sista som fröken Olsson sade — att om tillämpningen av det relativa betygssystemet är uppåt väggarna, som nu kommit fram, måste vi rätta till det — kan jag helt och fullt instämma, och det innebar i sak redan vad jag sade i mitt första anförande. Det är också därför denna debatt har kommit till stånd.

Herr KÄLLSTAD (fp):

Herr talman! Låt mig först hänvisa till det mycket bestämda uttalande som skolöverstyrelsen har gjort på denna punkt: »Alla data om det tidigare be-

tygsättningssystemet, som har brukat benämnas absolut, ger klart vid handen att även detta system i själva verket var relativt.» Motionärernas krav på att ett visst mått av kunskaper skall svara mot en viss betygsgrad uppfylldes inte heller i det äldre systemet, är skolöverstyrelsens uppfattning.

Vi tycks alla som har talat i denna fråga vara ganska överens om att det råder missuppfattningar och villrådighet när det gäller betygsättningen, speciellt i grundskolan, och att missuppfattningarna finns hos både lärare — egendomligt nog — föräldrar och elever. Jag skulle därför vilja återge vad läroplanen för grundskolan säger i detta avseende och samtidigt uttala min förvåning över att de klara ord som där finns vållat så pass mycket av missförstånd och villrådighet.

Det heter i läroplanen att fördelningen på olika betygsgrader för samtliga elever i riket i kurser av samma slag bör vara följande: Betyget 1 7 procent, betyget 2 24 procent, betyget 3 38 procent, betyget 4 24 procent och betyget 5 7 procent. Fördelningen följer alltså den kända Gauss-kurvan. Vidare sägs det i läroplanen: Högsta betyg är siffran 5. Betyget 3 ges, när elevens kunighet och färdighet bedöms som medelgod för den kurs det avser. Begreppet medelgod hänför sig inte till den enskilda klassen eller gruppen utan till ett representativt elevmaterial. Detsamma gäller om spridningen på lägre och högre betygsgrader. Om klassen inte kan anses representativ för den elevkategori den omfattar, bör betygsmedelvärde och betygsspridning i samma mån avvika från vad som angivits ovan.

Enligt min mening är dessa ord mycket klara. Ändå visar det sig alltså att det föreligger egenartade missuppfattningar i denna fråga. Man har t. ex. lekt med föreställningen att det skulle kunna finnas en klass med enbart genier och att det enligt läroplanen då skulle vara omöjligt att i ett sådant

fall dela ut tillräckligt många betyg 5. Det finns en skrämmande föreställning om att denna normalkurva måste appliceras på varje klass. Enligt skrivningen i läroplanen skall det emellertid vara möjligt att sätta betyget 5 för alla elever, om det nu skulle förekomma något så osannolikt som en klass med bara genier.

Från SECO, som intresserar sig mycket för denna fråga, har det gjorts gällande att det har förekommit fall där en elev med en tvåa i ett ämne plötsligt har fått en etta utan försämring av de egna prestationerna. Anledningen skulle vara att en elev i klassen som hade betyget 1 flyttat och att någon var tvingad att så att säga ärva denna etta. Det stämmer inte alls med läroplanens beskrivning av läget. Det görs också skämtsamma antydningar här och var om att t. ex. fyror skulle ha tagit slut i en klass.

Det gäller alltså för läraren att vid betygsättningen inte försöka åstadkomma en vacker idealkurva för sin egen klass utan hålla sig inom en kurva som är representativ för alla Sveriges studerande i vederbörande årskurs. I den enskilda klassen kan alltså fördelningen avvika från denna idealkurva och ge en helt annan bild.

Slutligen, herr talman, skulle jag vilja säga att skolöverstyrelsen har funnit, att systemet i stort sett har fungerat i enlighet med bestämmelserna, men jag betonar att det ges exempel på att det inte fungerat på ett nöjaktigt sätt.

Såvitt jag förstår försöker skolöverstyrelsen bedriva informationsverksamhet. I Aktuellt från Skolöverstyrelsen 1965/66, nr 52, lämnas ytterligare anvisningar utöver dem som ges i läroplanen.

Jag har fattat det så, att det viktigaste hjälpmedlet som finns för närvarande för att underlätta betygsättningen är standardprov. Fröken Olsson har här också varit inne på en beskrivning av dem. Dessa prov förekommer emellertid inte i alla klasser, utan endast i

Betygsättningen i grundskolan m. m.

klasserna 3, 6 och 8, i årskurs 3 i svenska och matematik, i årskurs 6 i svenska, matematik och engelska, i årskurs 8 i svenska, matematik — allmän och särskild kurs — vidare i engelska — allmän och särskild kurs — och i tyska — större kurs — samt i franska — större kurs där också.

Standardprovets uppgift är, enligt vad som också betonats av skolöverstyrelsen, att göra betygsättningen i olika klasser jämförbar med avseende på betygens nivå och spridning. Däremot används de inte för att betygsätta enskilda elever.

Om nu en klass i centrala ämnen med standardprov ligger över eller under riksgenomsnittet, så tenderar nivå och spridning att vara desamma också i ämnen utan standardprov — detta har genom undersökningar konstaterats från skolöverstyrelsens sida. Det betyder att nu gällande anvisningar för standardproven, liksom också skolöverstyrelsens anvisningar om betygsjusterande hjälpmedel i årskurs 9, anger att betygsättningen i ämnen med standardprov kan och bör utnyttjas vid betygsättningen även i ämnen utan standardprov.

Det finns alltså klagorande uppgifter på denna punkt, men jag tycker liksom herr Elmstedt m. fl. att det behövs upplysning och information både bland lärare och elever och föräldrar för att rådande missuppfattningar skall skingras.

Herr NORDSTRANDH (h):

Herr talman! Vid gymnasieintagningen i våras hände det, att det i en stad krävdes 3,4 poäng i medelbetyg för att eleven skulle bli intagen i gymnasiet, medan en elev i en annan stad — ganska närbelägen — kunde komma in på 2,9 poäng.

Detta förhållande gjorde att föräldrarna och deras barn började grubbla över hur betygen egentligen kommer till. Tidningarna översvämmades av insändare, och vi har fått uppleva, att det-

Betygsättningen i grundskolan m. m.

ta fortsätter ännu, fastän lång tid gått efter intagningen.

Problemet om betyg och betygsättning har däremot länge varit aktuellt för en tredje kategori vid sidan om föräldrar och barn, nämligen lärarna. Jag skall försöka belysa frågan även från lärarnas synpunkt — min erfarenhet är numera inte så stor som den varit tidigare, men jag har inhämtat en del upplysningar om hur situationen och ansvaret upplevs ute på fältet, där lärarna är nyckelpersonerna — det är i alla fall de som sätter betygen. De måste då — vare sig det är så aldeles klart, hur skolöverstyrelsen bedömer problemet, som man här velat göra gällande, eller inte fråga sig: Hur vill man att vi skall sätta betygen? Är det möjligt att uppnå en fullständig rättvisa?

Medan vi ännu hade de gamla, nu kasserade bokstavsbetygen, kände en lärare ibland en nästan förtvivlad vanmakt genom detta betygssystemets bristande resurser. Jag kan citera vad en känd lärare skrev i samband med försommardebatten: »Hur stort steget är mellan Ba och AB, är en tanke vars strider blott natten i lärarhemmet sett.» Jag tror att det är en riktig uppfattning. Förvisso vore det önskvärt med ett fullbordigare instrument att spela på än enbart skalan A till C. Man önskade också på sina håll innerligt ett sådant instrument. Så tillgrip man såsom en utväg att sätta plus och minus, något som egentligen inte fick göras.

Det påstås, att man i Argentina har en hundragradig betygsskala. Jag vet inte om denna uppgift är riktig. I så fall kan man bli ställd inför problemet, om Sven skall ha 63 eller 64 i historia, vilket är ett rätt orimligt avgörande. Å andra sidan uppgår med denna skala det eventuella felet till endast 1 procent, medan vi med vår nya 5-gradiga skala inte kan begå mindre misstag än 20 procent.

Att vi nu fått sifferbetyg i stället för bokstäver, har i och för sig ingen bety-

delse mer än att verktyget kanske blivit än trubbigare; sju möjligheter har blivit fem.

Ute bland allmänheten rör diskussionen framför allt principerna för hur sifferbetygen skall användas, och däri ligger det intressanta. Det är inte så lätt att använda denna kurva. Den officiella definitionen, som liksom utgör grunden för betygsättningen, lyder på följande sätt: »Den enskilda elevens betyg uttrycker i vad mån han i relation till totala antalet övriga elever i årskursen i riket uppnått studiemålen för ämnet i fråga.» Här har vi alltså den definition, som är grundläggande. Tolka den omedelbart och rätt den som kan!

Själva kärnpunkten i det nya betygssystemet är, att betygen skall ange relationen till betygen i hela riket. Men då är nästa grundläggande spörsmål: »Hur skall läraren få reda på den? Hur i all världen skall läraren i en enskild klass kunna ha en säker kunskap om hur betygen fördelar sig i hela landet? Man säger att svaret är enkelt. Vi har de standardiserade proven och vi håller på att få vissa centrala prov vad det gäller gymnasiet. Man hänvisar också till — från denna talarstol har det idag inte skett men från annat håll många gånger — det ymniga antalet konsulenter och inspektörer, vilka under hela läsåret skall hålla kontakt med så många skolor som möjligt och medelst rådgivning söka jämka betygsnivån till den för hela riket avsedda, som bygger på den Gausska kurvan. Men de svar man ger åt lärare, som är osäkra och frågar, är inte alltid så entydiga.

Låt mig påpeka en sak. Som jag antydde utsändes centrala prov för gymnasiet i vissa ämnen, men man kompletterar anvisningarna med att säga att dessa prov inte skall tillmätas större betydelse än andra av lärare givna prov — detta gäller årskurs 2. Här ges alltså ingen definitiv ledning. Generaldirektör Löwbeer har flera gånger sagt — jag har själv hört det — att lärare

och skolmyndigheter i tveksamma fall skall låta sunda förnuftet råda. Men sunda förnuftet är, liksom sanningen, i sig självt ett mycket relativt begrepp; vad som är sunt förnuft i Göteborg eller i Ystad, är kanske ett dåligt skämt i skolöverstyrelsen — det finns nog exempel på det!

I läroplanen för gymnasiet sägs på ett ställe, att betyg i olika ämnen bör sättas i samråd med klassens lärare. På nästa sida heter det att läraren inte får låta sig påverkas av andra lärares betygsättning. Hur skall man då göra? Vidare sägs, att betygsspridningen kan variera mellan olika klasser, men samtidigt inskräps i anvisningarna, att dessa variationer bör vara mycket obetydliga. Det har hänt, att lärare, som avvikit från fördelningssiffrorna — vilket man alltså har antytt att de kunde och i vissa fall skulle göra — fått snubbor och anmärkningar från skolmyndigheterna, t. ex. skolstyrelser och inspektörer, för att de inte har hållit sig till fördelningskurvan.

Oklarheterna är alltså, trots att vissa formuleringar i anvisningarna kan synas ganska tydliga, dock stora för de människor som skall sätta betygen och som är ansvariga för dem.

Det är mot den bakgrund, som jag nu har tecknat, som man måste se det otvivelaktiga riskmomentet — det skall inte bortförklaras — att enskilda lärare kanske inte begagnar betygsättningsinstrumentet så som vore önskvärt.

Den debatt som vi här för och som utgör en fortsättningsdebatt på den som har förts i pressen, är utomordentligt nyttig. Sådana här frågor har annars en tendens att försvinna. Enligt den officiella inställningen hos skolöverstyrelsen är allting utmärkt. Enskilt kan man vara ganska skeptisk — generaldirektören har själv varit det vid en hearing i utskottets andra avdelning, där han gjorde uttalanden, som jag tyckte var förnuftiga men som skolöverstyrelsen såsom ämbetsverk knappast

Betygsättningen i grundskolan m. m.

skulle förmås göra. Dess inställning är, att sedan vi fått en ny grundskola och ett nytt gymnasium, är allt nu överlägset det gamla. En debatt som denna kan visa att allt inte är välbeställt.

Skolbetygen är fortfarande betydelsefulla och ofrånkomliga, även om många skulle se fram emot att ett sådant instrument inte behövde användas — en hel del talar kanske därför. För endast några dagar sedan redovisades, att det finns ett klart samband mellan betygen och studieframgången. De ger alltså en tämligen hygglig prognos. Psykometriska instrument, som också kan användas för att göra bedömningar och prognoser, har lägre samband med studieframgång. Vi skall inte dra alltför långtgående slutsatser av detta material, sade undervisningsrådet Marklund som redogjorde härför, och det har han rätt i. Men att betygsvärderingen har sin betydelse och därför måste handhas med utomordentlig försiktighet, noggrannhet och enhetlighet, därom är väl alla med en djupare inblick i skolarbetet än så länge ense.

Fru FRÆNKEL (fp):

Herr talman! När jag hörde herr Källstad citera läroplanens föreskrifter om betygsättningen, tänkte jag på hur väldigt enkelt det låter. Men som ledare för en av Sveriges största högstadigrundskolor vet jag, hur oerhört svårt det är för lärarna att i praktiken tillämpa dessa föreskrifter. Och när man begär hjälp från skolöverstyrelsen, får man ofta så förfärligt olika rekommendationer.

Särskilt besvärlig är betygsättningen i vissa tillvalsämnena. Vi kan t. ex. ta ämnet musik, som i klass 8 kan väljas frivilligt. Det är egentligen bara verkligt musikaliska och musikintresserade barn som väljer detta ämne. Musikläraren sade till mig vid ett tillfälle: »Jag kan inte tillämpa någon skala i betygsättningen, ty de är så duktiga allesammans att jag helst skulle vilje ge dem alla betyget 5.» Jag ringde då till skolöverstyrelsen och

Betygsättningen i grundskolan m. m.

sade att jag sökte en betygsexpert. Jag fick tala med en herre som sade: »Det kan inte hjälpas, men i någon mån måste ni tillämpa betygsskalan; bara fyror och femmor får det inte vara i en och samma grupp.»

Jag meddelade musikläraren detta, och han försökte i någon mån tillämpa normalskalan, även om jag inte tror att det blev några ettor och tvåor i den gruppen. Resultatet var att de elever, som inte fått de högsta betygen, i klass 9 helt enkelt inte valde musik utan ett ämne där de hade större chans att er hålla ett högre betyg.

Från ett annat rektorsdistrikt hade man också ringt till SÖ och frågat om precis samma sak men fått ett helt annat svar. Det visste jag inte förrän efteråt. Rektorn i detta skoldistrikt hade fått svaret: »Naturligtvis kan alla få fyror och femmor.» Och inte var det vare sig mitt eller den andre rektorns fel, att dessa elever blev så orättvist behandlade.

Herr Nordstrandh berörde det förhållandet, att man inom en stor skola ofta anser att betygen där skall överensstämma med normalkurvan för hela landet. Skolstyrelsen fordrar helt enkelt in förslagsbetygen från skolorna. Om dessa inte följer kurvan ordentligt, kommer det en anmärkning från skolstyrelsen eller från läns skolnämnden. Det resulterar i att lärarna nästa gång följer kurvan hellre än att få en sådan anmärkning.

Jag vill något beröra en annan sak, som kanske inte direkt har med detta ärende att göra men som jag tycker är oerhört viktig. Vi hade hoppats att den relativa betygsättningen skulle medföra att betygshetsen försvann. Men jag måste säga att den är värre än någonsin ute i skolorna. Jag vet inte om det beror på den relativa betygsättningen, men de arma eleverna måste mer än tidigare slåss för sina poäng för att kunna komma in i de högre skolorna. Både föräldrar och elever utövar en stor press på

lärarna. Jag tycker att det är synd om eleverna, som blir oerhört hetsade i denna betygssjakt.

Fröken OLSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag är mycket glad över att dessa synpunkter framförts. Den allvarligaste anmärkningen mot den relativa betygsskalan tycker jag nämligen är att den tillämpas även på tillvalsämnen. Elever som väljer ett tillvalsämne därför att det är deras specialintresse, därför att de i de lägre klasserna haft högsta betyg i det ämnet, får alltså när de får tillfälle att specialisera sig och ta en mer kvalificerad kurs i detta ämne sänkta betyg, därför att de då inte längre jämförs med genomsnittet i en årgång utan enbart med dem som är lika skickliga och lika intresserade som de själva av ämnet. Här måste vi få en ändring till stånd, så att normalkurvan bara tillämpas på ett ogallrat elevmaterial. Annars stimulerar man inte till det val som är önskvärt. Jag är därför mycket glad att detta tagits upp. Vi berörde det i utskottet vid vår överläggning med generaldirektören, och jag tror att skolöverstyrelsen har uppmärksamheten riktad på problemet, men detta är ändå en sak som vi bör hjälpas åt att bevaka, så att vi får fram klara bestämmelser och så att lärarna vet vad de har att rätta sig efter.

Herr NORDSTRANDH (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag är glad över det uttalande som gjordes av fröken Olsson. Jag vill slå fast, att det i fortsättningen alltså bör vara möjligt att t. ex. beträffande det lilla antal språkspecialister, som väljer grekiska, ge alla betyget 5.

Herr ARVIDSON (s):

Herr talman! I denna långa och för mig i viss mån överraskande debatt har alla talat om den relativa betygsättningen. I så måtto har debatten varit klargörande. Den motion som har föranlett

debatten handlade däremot om absolut betygsättning, och om den har ingen talat, inte ens den representant för motionärerna som hade ordet; herr Elmstedt gick såvitt jag förstår ifrån sin motion, givetvis mot bakgrund av den debatt som förts i statsutskottet. Jag tror att detta visar att denna debatt i riksdagen varit inte bara klagande utan också välgörande. Är man säker på att det inte i fortsättningen kommer att framföras förslag om återinförande av absolut betygsättning? Jag vet inte. Men det kanske ändå kan vara anledning att i denna debatt säga några ord om den absoluta betygsättningen.

När man hade absolut betygsättning — och det hade man i det gamla gymnasiet, i den gamla realskolan och i den gamla flickskolan — utgick man från kursen, d. v. s. från vissa bestämda krav på kunskaps- och färdighetsnivå. I vissa ämnen hade man fixerat dessa krav genom examensskrivningar. I de övriga ämnena litade man på praxis. Den var okontrollerbar.

Vad var det då för krav man ställde på eleverna? Det var krav som hade fastställts med utgångspunkt från vad samhället ansåg att en elev med gymnasiekompetens, en elev med realskolekompetens eller en elev med normalskolekompetens borde kunna. Dessa krav var mycket svåra att definiera. Blev det för många underbetyg i skrivningsämnena, gjordes skrivningarna så småningom lättare, d. v. s. kraven förändrades, de sänktes. Men absolut betygsättning krävde egentligen att kraven skulle förbli oförändrade, från ort till ort, från skola till skola, från lärare till lärare och — ännu viktigare — från år till år. I själva verket var betygsättningen ytterst subjektiv ifrån lärarens sida. Det är inte mycket — det har tidigare fröken Olsson framhållit här — som kan mätas objektivt, inte ens i skrivningsämnena, där betygen måste sättas med hänsyn till så många andra saker än resultatet i skrivningarna. Men

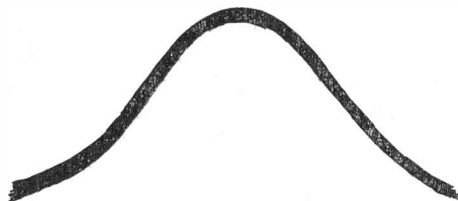
Betygsättningen i grundskolan m. m.

framför allt ändrades kraven ifrån år till år. Vi hade under många decennier en mycket påtaglig betygsinflation som innebar att betygen i studentexamen blev högre och högre utan att studenternas prestationsnivå därför hade stigit.

Det var alltså en ur stabilitetens synpunkt mycket osäker metod. Skolöverstyrelsen kallar den för relativ; jag tycker att det är att missbruka ordet relativ. Det var emellertid som sagt en mycket osäker och subjektiv metod.

Då man nu någon gång uttalar önskemål om att få den tillbaka är det i tron att den skulle vara objektiv och att den skulle garantera en viss kunskapsstandard i skolorna, men det är inte alls fallet. Man får hoppas att denna debatt varit så pass klagande, att i fortsättningen inga önskemål framföres om återgång till den absoluta betygsättningen.

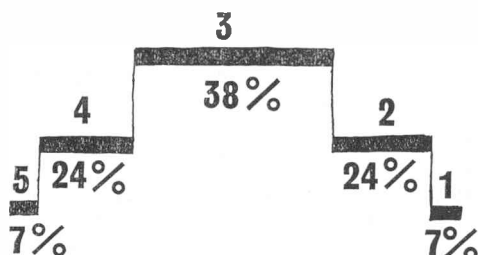
Det har talats ganska mycket om den relativa betygsättningen. Jag tror jag är siste antecknade talare här i debatten, och det kanske må tillåtas mig att litet grand illustrera hur den relativa betygsättningen ser ut, även om det har gjorts ett par gånger tidigare under debatten. Jag ber att först få hänvisa till följande bild av Gauss-kurvan, alltså den sannolikhetskurva, som herr Turesson så värtaligt presenterade i början av debatten.

Vid den relativa betygsättningen utgår man inte som vid den absoluta från kursen och från bestämda krav på kunskaper och färdigheter, utan man utgår från eleverna, från den för hela landet gemensamma medelprestationsnivån liksom från den i landet normala fördel-

Betygsättningen i grundskolan m. m.

ningen. Det är den vanliga sannolikhetskurvan, Gauss-kurvan, som visas på bilden. Den tillämpas vid betygsättningen på sätt som framgår av följande bild.

Det är alltså Gauss-kurvan omsatt i betyg, med såsom tidigare nämnts här, 38 procent för medelbetyget 3 och 7 procent för vardera betygen 5 och 1.

Man har för att kunna sätta betygen s. k. standardiserade prov, d. v. s. prov som har utprovats på ett mycket stort elevmaterial. När läraren har rättat standardproven i klassen kan han fastställa, om medelnivån i klassen ligger på, under eller över medelnivån i riket. Ligger då klassens nivå på riksmedeltalet, har han att söka tillämpa den fördelning av betygen som ses på bilden, dock utan att slaviskt behöva följa fördelningen, men betygsumman skall vara antalet elever i klassen gånger 3. Han har givetvis frihet att i övrigt fördela betygen som han vill, men det är ett önskemål att han så långt möjligt anpassar sig efter kurvan. Visar nu standardprovet att prestationsnivån i klassen ligger något över riksmedeltalet får kurvan förskjutas åt vänster, och ligger nivån under riksmedelnivån blir det en förskjutning åt höger, d. v. s. medelbetyget i klassen skall ligga något över respektive under 3. Vi har fem siffror — 5, 4, 3, 2 och 1 — och var och en som ser på betyget vet genom siffran där hur elevens prestationsförmåga är i förhållande till riksmedeltalet. Det behöver alltså inte råda någon oklarhet om vad ett betyg innebär och metoden är i och för sig säker. Den är stabil därför att riksmedeltalet knappast förskjuter sig, och någon be-

tygsinflation kan det alltså inte bli fråga om med detta system.

Det är emellertid självklart att all betygsättning är osäker vilket system man än har, och för min del skulle jag helst önska att betygen försvunne — i varje fall från grundskolan. Vi vet att det finns skäl som gör att vi inte kan avskaffa dem i dag. Vid fritt tillträde till det gymnasiala stadiets olika linjer blir det en annan sak — då skulle vi mycket väl kunna avskaffa betygen.

Detta är vad jag principiellt har att säga om absolut och relativ betygsättning.

Avslutningsvis skall jag bara be att få ta upp några av de problem som särskilt fru Fränkel berörde men som också andra varit inne på. Man har frågat sig varför vi har just fem betygsgrader och inte fler. När denna fråga behandlades i 1957 års skolberedning var vi på det klara med att vi inte skulle ha sju grader, ty då skulle den gamla betygsskalan bara bli överförd till det nya systemet. Striden stod då mellan nio och fem grader. Då det är känt att ju finare betygsgraderingen är, desto större blir orättvisorna med de grova metoder vi har, föredrog 1957 års skolberedning att föreslå en femgradig skala, och jag tror att detta är den lyckligaste lösningen.

Man kan som herr Källstad fråga sig, om standardproven inte är för fåtaliga, och om man inte borde utarbeta standardprov i alla ämnen och i alla klasser. Beträffande ämnena framförde någon annan i debatten vikten av att i nionde klassen alla ämnen är representerade vid standardiseringen av betygsättningen. Själv står jag mycket tveksam på denna punkt. Har man standardprov i vissa klasser — som nu i 3:an, 6:an och 8:an — vet man var ens klass står, och något annat behöver man egentligen inte veta. Skulle vi få standardprov i alla ämnen och i alla klasser blir risken för likriktning av undervisningen större än eljest. Om man har prov i ämnen där kunskaperna är mät-

bara, så känner lärarna till proven och inriktar undervisningen efter dem när det gäller urvalet av stoff och den vikt man bör lägga på olika sidor av ämnet. Huvudvikten läggs då vid de delar av ämnet som kan mätas, liksom man gjorde i den gamla realskolan och det gamla gymnasiet beträffande skrivämnena. Det blev då i de främmande språken förmågan att skriva som blev avgörande, medan den förmågan ute i livet inte spelar någon större roll. Där är det viktiga att kunna läsa och tala det främmande språket. Det finns sålunda en viss risk med ett alltför rigoröst standardiseringssystem, och jag ställer mig mycket skeptisk till strävandena att försöka få allt fler sådana prov.

Fru Fränkel berörde sedan frågan om betygsättningen i de små urvalsgrupperna. I likhet med fröken Olsson vill jag understryka vikten av att vi där får andra principer. Det låg långa debatter bakom bestämmelserna att man skall bygga på riksmedeltalet för den elevpopulation som valt ämnet i fråga. Det tror jag är en helt felaktig princip, som jag önskar snabbt måtte komma ur världen. Man bör i stället bygga på vad ett ogallrat material skulle utvisa.

Slutligen tog fru Fränkel upp frågan om betygshetsen, en företeelse som jag varnade för mycket utförligt 1962 och 1964. Så länge vi måste företa ett urval för gymnasiet kommer den hetsen att bestå. I det gamla skolsystemet, då eleverna efter fjärde eller efter sjätte klassen skulle gå över till högre skolform spelade den hetsen en stor och ödesdig roll, och då kunde det nog hända att eleverna tog direkt skada. Nu sätter betygshetsen in något senare i livet, då eleverna blivit mera mogna, och därför är den nu inte lika farlig. Men hetsens ogynnsamma verkningar på skolarbetet och på elevernas, föräldrarnas och lärarnas psyken kvarstår alltså. Det vore skönt om vi kunde närma oss ett tillstånd då tillgången på högre utbildning motsvarade efterfrågan och vi därför

Betygsättningen i grundskolan m. m.

inte behövde lita till betygen — som alltid under alla förhållanden är osäkra och missvisande. Men vägen dit är lång, och det finns inga möjligheter att skyn-da på utvecklingen. Man kan bara uttrycka önskemål i den riktningen.

Men ett önskemål, som jag gärna vill sluta detta anförande med, är att det efter denna debatt inte längre här i riksdagen skall behöva bli tal om någon återgång till absolut betygsättning.

Herr talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr ELMSTEDT (cp) kort genmäle:

Herr talman! Denna debatt har varit lång, och kritiken mot det nuvarande betygssystemet har varit markant. Men ändå är herr Arvidson förvånad över att debatten har kommit till stånd.

De motioner som väcks i riksdagen behandlas som bekant på olika sätt; bl. a. får remissinstanser uttala sig i frågorna och ge sina meningar till känna. Jag tillhör den sorts människor som är beredd att ta sakargument, och jag hade i statsutskottets andra avdelning möjlighet att utveckla mina synpunkter. Jag hade också tillfälle att höra andras argument. Så småningom blev det klart att det fanns ett behov hos så gott som alla inom avdelningen att få diskutera denna fråga, och man enades om den skrivning, som många av oss tidigare har hänvisat till och som ledamöterna har framfört sig.

Jag fann då ingen anledning att framhärda i motionskravet, eftersom det fanns en så pass bred och stark opinion för att verkligen diskutera igenom det relativa betygssystem som vi nu har. Kunde man på denna väg komma fram till ett förhållande, som är bättre och mer tillfredsställande från elevernas, lärarnas och föräldrarnas synpunkt, hade jag inget att invända mot detta.

Jag tillhör också dem som inte i kam-maren vill dra upp hela den diskussion som eventuellt förekommit i utskottet.

Betygsättningen i grundskolan m. m.

Enligt vad jag förstår är det nämligen resultatet av utskottsarbetet, d. v. s. utlåtandet, som skall diskuteras i kammaren, såväl i detta som i alla andra ärenden.

Jag har som sagt med tillfredsställelse kunnat konstatera att så många ledamöter har ett behov av att få delta i denna debatt och att bidra till att skingra de dimridåer som tydligen, enligt vad som framkommit i alla de gjorda inläggen, finns.

Om inte motionen haft något annat gott med sig, herr Arvidson, har den ändå bl. a. givit herr Arvidson tillfälle att med hjälp av bilder visa kammaren hur det nuvarande systemet fungerar, vilket jag tror har varit till nytta.

Herr **NORDSTRANDH** (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Arvidson menade, att vi inte skulle ha sju grader i den nya betygsskalan, eftersom det var vad vi hade i det gamla systemet. Det var jag som mera i förbigående tog upp denna synpunkt, och jag får väl därför fortsätta med att säga till herr Arvidson, att detta argument är så svagt, att det knappast är något argument. Det duger emellertid utmärkt som ett varnande exempel i undervisningen i argumentationsanalys.

Herr Arvidson har i vardagslag inte mycket till övers för den auktoritative katederläraren. En sådan lärare skulle närmast vara oduglig. Nu har herr Arvidson glädjande nog på ett lysande sätt i sin undervisning här i kammaren om den relativa betygsättningens teori visat, hur effektiv och magnifik en dylik katederlärare kan vara. Borta är allt tal om individualiserad undervisning — herr Arvidson utgår från att klassen är helt igenom homogen. Sådana klasser förutsätter alltså herr Arvidson finns och skall finnas.

Fröken **OLSSON** (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är bara en uppgift

i herr Arvidsons anförande — i vilket jag annars helt kan instämma — som jag måste få rätta. Jag syftar på exemplet att en lärare, som på ett standardprov konstaterar att medelbetyget i hans klass är 3, också bör sträva efter att få kurvans fördelning att ansluta sig så nära normalkurvan som möjligt. Det bör han naturligtvis inte göra. Han bör sträva efter att få medelbetyget 3 och inget annat, men kurvan kan ändå avvika mycket starkt från normalkurvan. Det finns klasser där fördelningen följer denna, och det är naturligtvis det normala, men det finns också klasser där mycket få elever ligger kring medeltalet. Klassen är genomsnittligt bra, men den kan ha många bra och många dåliga elever och få i mitten. Å andra sidan finns det klasser där nästan samtliga elevers prestationer är samlade i mitten och där man har mycket få — kanske inte någon — verklig topp och inte någon verkligt dålig. Då bör betygsättningen spegla detta förhållande, även om medelbetyget fortfarande blir 3. Läraren torde, om han verkligen vill ha stöd av standardproven, få göra sig mödan att rita två kurvor: en på standardproven och en på betygen. Dessa två kurvor skall överensstämma.

Herr **ARVIDSON** (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Elmstedt var överraskad över att jag var överraskad över att denna debatt hade kommit till stånd. Jag har emellertid aldrig uttryckt någon överraskning över detta. Vad jag uttryckt överraskning över var motionskravet om en återgång till den absoluta betygsättningen.

Nu vill jag gärna ge herr Elmstedt en eloge för hans sätt att behandla denna fråga. En ingående debatt i utskottet, en debatt här i kammaren och så en korrigerad inställning jämfört med den som företrädde i motionen — jag tycker att det är ett skolexempel på hur man i en fråga kan tillgodogöra sig nya

synpunkter, och jag har ingenting att invända mot det.

Herr Nordstrandh sade att jag hade fördömt den 7-gradiga skalan därför att den fanns i det gamla skolsystemet. Men riktigt så uttryckte jag mig nog inte. Jag sade att det skulle bli så lätt för lärarna att överföra de gamla principerna till den nya skolan, om betygsgraderingen var precis densamma, och det är något annat. Risken där låg i att det i det gamla systemet fanns två betygsgrader som markerade underbetyg. Vi har nu slopat underbetygen. En etta är inte något underbetyg — bara en mätare på prestationsförmågan. Om en elev tilldelas betyget 1 medför detta sålunda inga konsekvenser, men i det gamla systemet åstadkom ett underbetyg att man kunde bli kvarsittare eller bli utkuglad ur skolan.

Vi vill ha bort gränsen mellan godkända och underkända prestationer, och därför vill vi inte begagna den gamla 7-gradiga skalan. När vi kan betrakta saken på något årtiondes avstånd kan förhållandet bli ett annat — vi kan då på nytt ta upp en debatt huruvida vi skall ha 9, 7 eller 5 betygsgrader.

Vad slutligen fröken Olssons »rättelse» beträffar är det möjligt att vi har litet olika syn på frågan om fördelningen i en klass av betygen. Men det blir vi i så fall tvungna att göra upp inför ett annat formu, eftersom min repliktid är slut.

Fröken LJUNGBERG (h):

Herr talman! Jag har med intresse lyssnat till utskottsledamöternas ingående diskussion om denna betygsättningsfråga. Kanske är det fel av den som inte varit med om utskottsbehandlingen att gå upp i debatten, men jag har en speciell synpunkt som jag gärna vill anföra.

Den debatt som förts — och som kanske delvis varit av så teknisk natur

Betygsättningen i grundskolan m. m.

när det gällt betygsättningssystemet att den är svårgripbar för dem som inte är pedagoger — har i varje fall lett mig fram till konstaterandet, att utskottsledamöterna är eniga om två ståndpunktstaganden, nämligen dels att vi inte kan avvåra ett betygsättningssystem av något slag och dels att allvarlig kritik kan riktas både mot absolut och relativ betygsättning.

I det sammanhanget tycker jag det finns anledning att erinra sig vad 1957 års skolberedning sade — ungefär densamma anförde väl också gymnasieutredningen. Skolberedningen skrev: »Beredningen vill därför understryka det angelägna i att den framtida forskningen inom pedagogikens område ägnar betygsfrågan vederbörlig uppmärksamhet.» Vidare heter det: »Det är önskvärt, att skolöverstyrelsen under de närmaste åren tar erforderliga initiativ för att sådana försök skall komma till stånd.»

Jag delar utskottets uppfattning att man inte nu bör återinföra ett absolut betygsättningssystem, men jag förstår inte att utskottet behöver vara så förenöjsamt, nästan resignerat, som det av skrivningen att döma förefaller vara. Resignationen tycks också finnas hos skolöverstyrelsen, i varje fall i ett uttalande överstyrelsen gjort i det här sammanhanget, nämligen: »Då frågan om systemen för betygsättningen så nyligen prövats är det osannolikt att något nytt skulle framkomma genom en ny utredning av det slag motionärerna åsyftar.»

Utskottet nöjer sig med att anföra att en fortsatt upplysningsverksamhet från överstyrelsens sida bör kunna ge anledning att räkna med att eventuella tillämpningssvårigheter efter hand reduceras.

Det var just själva betygsättningssystemet som sådant som skolberedningen fann anledning att sätta under debatt. Man föreslog den relativa betygsättningen, men var så osäker att

Vidgad möjlighet att erhålla befrielse från åttonde och nionde skolåret i grundskolan
man ansåg det önskvärt med fortsatt forskning på området.

Nu har jag mig bekant att den sittande kompetensutredningen sysslar med dessa frågor. När utredningen är färdig med sitt arbete kanske vi kan få någon vägledning beträffande den fortsatta utvecklingen på det besvärliga betygssättningsområdet.

Det jag framför allt vill peka på, herr talman, är att det hade varit bra om utskottet i sin skrivning hade givit uttryck åt behovet av fortsatta undersökningar på detta område och därvidlag hade följt upp skolberedningens tanke. Jag tror dessutom att tiden nu är mogen för att ge skolöverstyrelsen en sådan påtryckning från riksdagen. På pedagogikens område pågår nu inom skolöverstyrelsen ett utomordentligt livaktigt utvecklingsarbete. Det gäller bl. a. utvecklingen och konstruerandet av modeller till nya undervisningssystem i skilda ämnen. Det är väl mycket angeläget att frågan om betygssättningsystemet prövas parallellt med utvecklingen av nya undervisningssystem. Det var närmast det, herr talman, som jag ville ge uttryck åt.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 22

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 152, i anledning av motioner om ökad undervisning i hemkunskap m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 23

Vidgad möjlighet att erhålla befrielse från åttonde och nionde skolåret i grundskolan

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 153, i anledning av motion om vidgad möjlighet att erhålla befrielse från åttonde och nionde skolåret i grundskolan.

I motionen II: 353 av herrar Åker-

lind och *Nordgren* hade hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning och förslag om vidgade möjligheter för skoltrötta elever att erhålla befrielse från åttonde och nionde skolåret i grundskolan samt att sådan befrielse kompletterades med rätt att erhålla denna undervisning vid senare tidpunkt.

Utskottet hemställde, att riksdagen icke måtte bifalla motionen II: 353.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr ÅKERLIND (h):

Herr talman! Statsutskottets utlåtande nr 153 är föranlett av en motion som jag väckt tillsammans med herr Nordgren. I motionen har vi hemställt att »riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning och förslag om vidgade möjligheter för skoltrötta elever att erhålla befrielse från åttonde och nionde skolåret i grundskolan samt att sådan befrielse kompletteras med rätt att erhålla denna undervisning vid senare tidpunkt».

Statsutskottet har inhämtat yttrande från skolöverstyrelsen. I detta yttrande har skolöverstyrelsen utbytt ordet »rätt», som står i motionen, mot »skyldighet» — alltså skyldighet att senare återuppta studierna i motsats till den rätt som vi har talat om. På denna felläsning, som gör att motionens syfte framstår som ett annat än vad som avsetts, grundar sedan skolöverstyrelsen i huvudsak sitt avslagsyrkande.

I skolöverstyrelsens yttrande sägs också att 1957 års skolberedning anförde att en elev som slutar skolan i förtid går ut i livet med sämre kunskapsgrund än kamraterna och att man därför inte bör tillåta förtida avgång. Detta resonemang bygger på önsketänkandet att de elever som har uttalandet skolläda och inte alls intresserar sig för undervisningen ändå skulle tillgodogöra sig denna i lika hög grad som sina kamrater.

Vidgad möjlighet att erhålla befrielse från åttonde och nionde skolåret i grundskolan

Utskottet har inte i sitt utlåtande tagit upp någon av de punkter i skolöverstyrelsens yttrande som jag talat om. Det ställer sig tvärtom i två tredjedelar av sitt utlåtande positivt till motionen — och yrkar sedan avslag på denna.

Det finns många elever som är skoltrötta och inte vill eller kan tillgodogöra sig undervisningen. Det är inte rimligt att de skall tvingas kvar i skolan. De inverkar störande på både lärare och kamrater, och de kan själva få psykiska skador genom det tvång de är utsatta för. Flera exempel visar dock att besvärliga elever som befriats från skolgång sedan gjort en mycket god insats i praktiskt arbete. Alla är inte lämpade för teoretiska studier.

Motionen syftar till att ge de elever som vill följa undervisningen större möjligheter till detta samt att ge de elever som är skoltrötta en humanare behandling. Det har också vid flera tillfällen framförts önskemål från lärarhåll om en lösning i den riktning som motionen förordar.

Herr talman! Jag yrkar bifall till motionen II: 353.

I detta anförande instämde herr Nordgren (h).

Fröken OLSSON (s):

Herr talman! För den unga arbetskraften är läget nu ett helt annat än det vi vant oss vid. Det har faktiskt ändrats högst väsentligt till det sämre sedan denna motion skrevs. Jag är inte säker på att den hade kommit till, om motionärerna hade vetat vad vi vet i dag om situationen på arbetsmarknaden.

Vi räknar för första gången på årstonden med en allvarlig ungdomsarbetslöshet i vinter. De elever som slutade i skolan i våras är ännu icke uppsugna av arbetsmarknaden, och det ser dystert ut för en del av dem. Skall vi i denna situation låta 13—14—15-åringar — skall de få sluta efter sjunde

klassen är många bara 13 år — gå ut på arbetsmarknaden, där de skulle få konkurrera med dem som har fullgjort sin skolplikt.

Vi har förut haft den situationen på många orter, att de unga har fått platser som säkrats redan innan de slutat skolan och utan att någon ens har begärt att få se deras betyg, men den tiden är förbi för närvarande. Motionärernas förslag skulle alltså nu förutsätta, att om det finns flera sökande till en befattning, skulle arbetsgivaren ge företräde åt en 14-åring med mycket dåliga betyg från sjunde klassen framför en medsökande som är 16 år och har nioårig skolgång med fullgoda betyg! Det går helt enkelt inte.

Nu har väl tanken bakom motionärernas förslag — hoppas jag — varit, att det skall vara ordnat med arbete för dessa unga innan man låter dem sluta skolan. Det är möjligt att det i vissa enstaka fall skulle gå att skaffa dem ett arbete omedelbart, men hur länge skulle de sedan få behålla det? Det blir i så fall ett fullständigt okvalificerat arbete och ett arbete av det slag som minderåriga får utföra.

Vad inträffar när dessa unga pojkar — det är mest pojkar det gäller i detta fall — blir 18 år och skall ha lön som vuxna och arbete som de så småningom skall kunna försörja familj på? De står ju i ett så mycket sämre utgångsläge än sina kamrater. Då, om inte förr, kommer det att visa sig hur olyckligt det var att de fått sluta skolan i förtid.

Jag vet mycket väl att herr Åkerlind har rätt i att det finns sådana som har fått sluta skolan i förtid och som kommit in i praktiskt arbete och visat sig så dugliga där, att de tack vare den utbildning de fått på arbetsplatsen kan hävda sig på arbetsmarknaden även i fortsättningen. Men detta är dock undantag. Som regel är dessa skoltrötta elever trötta inte bara på skolan, de är trötta på hemmet och de är framför allt

Vidgad möjlighet att erhålla befrielse från åttonde och nionde skolåret i grundskolan trötta på sig själva. De befinner sig i en mycket svår utvecklingsperiod, och man hjälper dem inte stort med att befria dem från skolarbetet. De tar visserligen ett arbete när de slutar skolan, men efter kanske bara någon månad lämnar de detta arbete och råkar på drift. Det finns många exempel på elever som slutat skolan i förtid och som det har gått gale för sedan.

Nu finns den möjligheten, som skolöverstyrelsen talar om i sitt yttrande och som utskottet citerar, att man som yttersta utväg tillgriper att ge dessa skoltrötta elever utvidgad praktisk yrkesorientering. Kan man alltså skaffa fram denna goda praktikplats, som är en förutsättning för att man skall låta dessa elever sluta skolan, då kan man låta dem ta detta arbete och betrakta det som praktisk yrkesorientering. Därmed har man inte låst sig för framtiden, ty eleverna är fortfarande skolpliktiga och står inskrivna i skolan, men så länge det går bra för dem och de lär sig något i arbetet kan den praktiska yrkesorienteringen undan för undan utsträckas och man kan då i dessa mycket få ytterlighetsfall låta dem få behålla sitt arbete tills skolplikten är fullgjord och de alltså kan övergå till att bli direkt anställda. Den möjligheten har prövats, och prövats med mycket stor framgång också i en del fall. Därigenom gör man dels inte den unge samma otjänst som om man i förtid släppte ut honom ur skolan och dels — och framför allt — blir det inte prejudicerande att en elev får sluta skolan om han bara är tillräckligt trött på skolan eller sköter sig tillräckligt illa där. Det är en mycket farlig väg att slå in på just därför att även mycket normalbegåvade och normalt ambitiösa elever har perioder av skoltrötthet i den åldern. Det är mycket svårt att säga till en elev: Du får sluta skolan; du är totalt omöjlig! Den där pojken försöker åtminstone bjuda till, och därför får han inte sluta fastän

han också lika gärna skulle vilja göra det.

Rätten att sedan komma tillbaka till skolan menar vi att alla skall ha hädanefter. Vuxenundervisningen skall byggas ut på ett sådant sätt, att alla som har otillräcklig utbildning eller en utbildning som inte passar för vad de längre fram vill ägna sig åt skall ha möjlighet att komplettera sin utbildning.

De flesta av dessa skoltrötta elever är ändå sådana som har de sämsta studieförutsättningarna. Skoltrötthet kan vara en tillfällighet, men oftast drabbar denna trötthet dem som hela tiden haft stora skolsvårigheter och därför tröttnat på skolan. De skall alltså komma tillbaka och reparera sina bristfälliga teoretiska kunskaper längre fram i livet. När de inte kunde klara skolan i den ålder när inlärningsförmågan ändå var som störst, är det nog mycket få av dem som skulle kunna klara en sådan sak senare. Jag tror över huvud taget inte att vi gör eleverna någon tjänst med att ge efter på detta sätt.

Herr Åkerlind nämnde att det skulle vara en lättad för lärare och kamrater. Ja, det tror jag är riktigt! För lärare och kamrater vore det otvivelaktigt en god lösning att göra sig av med de elever som vållar besvär i skolan. Men vi har dock skyldigheter även gentemot dessa elever. Vi skall naturligtvis inte lämna dem åt deras öde och bara låta dem bli ett oroselement i skolan. Vi måste ta till vara alla möjligheter med observationsundervisning, med förbättrade undervisningsmetoder, med möjligheter till fria tillval, varigenom de kan ägna sig åt det de helst vill, och, som sagt, i sista hand en förlängd praktisk yrkesorientering. Men på något sätt måste vi ta hand om dessa elever. Vi har absolut inte rätt att klara oss från problemet enbart genom att skilja dem från skolan.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Vidgad möjlighet att erhålla befrielse från åttonde och nionde skolåret i grundskolan

Herr ÅKERLIND (h):

Herr talman! Fröken Olsson talar om att vi har skyldighet att ta hand om även de skoltrötta eleverna. Givetvis, det är därför som vår motion är lämnad. Vi anser att vi har skyldighet att ge dem befrielse, som annars kan få psykiska skador genom föreliggande tvång, det tvång som fröken Olsson tydligen vill omhulda.

Vidare talar fröken Olsson om ungdomsarbetslösheten och om att en förutsättning för befrielse är att arbete redan är ordnat. Men hur sker det för närvarande med de elever som går ut det nionde skolåret? Vi har ingen som helst säkerhet för att dessa elever får ordnat arbete omedelbart efter det att de slutar skolan. Tänker man införa någon skyldighet att ordna arbete innan eleven får sluta sitt nionde skolår? Eller är avsikten att man i annat fall skall förlänga skoltiden? Är det en sådan tanke som fröken Olsson är inne på?

Fröken Olsson säger även att mycket duktiga elever har perioder av skoltrötthet. Det är också ett skäl varför denna motion lämnades. Mycket duktiga elever kan vara skoltrötta men kan säkerligen efter något eller några år vilja återuppta studierna och fullgöra sin skolplikt. Vi har i vår motion sagt att skolplikten skall kunna fullgöras, och man skall ha rätt att få fullgöra denna plikt senast det år man fyller 21 år. Det finns inga bärande skäl för fröken Olssons motivering.

Herr NORDSTRANDH (h):

Herr talman! Även jag hyser en viss rädsla för att i dagens läge medge befrielse från åttonde och framför allt nionde skolåret. Å andra sidan har jag, stödd på vissa erfarenheter, som jag antingen själv gjort eller som har meddelats mig av lärare, vissa sympatier för att det kanske ändå måste göras litet mer än vad skolöverstyrelsen hänvisar till.

Att lärare och skolledare tror, att det kan vara riktigt att öka möjligheterna till befrielse från nionde skolåret har inte, som fröken Olsson ville antyda, sin yttersta grund i att lärare och skolledare vill bli av med särskilt besvärliga elever. Det finns många andra kategorier, fröken Olsson, som kan vara besvärligare än dessa elever. Man utgår i stället från att det är meningslöst att de formellt går kvar i skolan i den ordinarie formen. Skolk tillgriper dessa elever ganska ymnigt för att komma bort från skolan, och då har de löst lärarens och skolledarens problem men ingalunda sitt eget. Frågan om skolk skall jag be att få diskutera med ecklesiastikministern i morgon, om han då är närvarande, när svar ges på den fråga jag ställt.

Förslaget om förlängd praktisk yrkesorientering är bra. Men jag skulle vilja utvidga det till att omfatta en hel praktiktermin, kanske till och med ett praktikår, med möjlighet för eleven att sedan direkt komma tillbaka till skolan utan att ha lämnat den.

Något som också talar för en temporär befrielse från nionde skolåret är, som fröken Olsson framhöll, den utbyggda vuxenundervisningen. Vid undersökningar har det nämligen visat sig — och jag har upplevt det själv — att elever, som har betraktats som hopplösa på grund av skoltrötthet, blir en helt annan typ människor efter några år. Om möjligheterna då är större — vilket de säkerligen kommer att bli — att tillgodogöra sig vuxenutbildningen, som kommer att vara differentierad, anser jag, att de på det ena eller andra sättet kan befrias från det nionde skolåret.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionen II: 353; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Utredningar rörande samhällets vårdpolitik, samordning mellan sjukvård och åldringsvård samt mellan kommunernas sociala nämnder, m. m.

§ 24

Vissa motioner i frågor inom socialdepartementets verksamhetsområde

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 154, i anledning av vissa motioner i frågor inom socialdepartementets verksamhetsområde.

Utskottet hade i ett sammanhang tagit upp de vid riksdagens början väckta motioner inom socialdepartementets verksamhetsområde, vilkas behandling skjutits upp till höstsessionen och som icke hade direkt samband med ärende hos annat utskott. Motionerna som redovisades under punkterna 1)–9) i utlåtandet berörde frågor om samordning och organisation inom den sociala verksamheten, utredning om personalbehov, utvidgade rese-möjligheter för vissa handikappade m. m.

Punkten 1

Utredningar rörande samhällets vårdpolitik, samordning mellan sjukvård och åldringsvård samt mellan kommunernas sociala nämnder, m. m.

Sedan punkten föredragits anförde

Herr BLOMKVIST (s):

Herr talman! Under senare år har genom beslut av stat, landsting och primärkommuner genomförts viktiga samhälleliga insatser på skilda vårdområden. Betydande ekonomiska bidrag och olika organisatoriska åtgärder har ytterligare markerat samhällets ansvar för den enskildes vård. Inte minst inom sjukvården har landstingskommunernas övertagande av statens mentalsjukvård medfört möjlighet till en sjukvårdens enhetliga organisation och ledning. Den tidigare splittringen av samhällets sjukvårdsinsatser bör därigenom minska eller till vissa delar upphöra. En samordnad sjukvård kommer att leda till bättre åtgärder för den enskilda männi-

skans behov. Men fortfarande råder det splittring beträffande den enskildes behov på vårdområdet.

I motionerna I:138 och II:176 har mina medmotionärer och jag tagit upp frågan om det splittrade huvudmannaskapet på skilda vårdområden. Vi har i motionerna givit ett flertal exempel härpå. Jag skall här lämna några exempel från vissa vårdområden.

Under havandeskapstiden har den gravida kvinnan rätt till förebyggande mödravård genom landstingskommunernas försorg. Förlossningen äger normalt rum på sjukhus, och för all sjukhusvård är landstingskommunerna ansvariga, vare sig det är fråga om kroppsliga eller psykiska sjukdomar. Spädbarnet kontrolleras inom den landstingskommunala förebyggande barnvården. Ett barn som av sociala skäl behöver omhändertas för slutna vård placeras på det landstingsdrivna barnhemmet. Ungdomar som kräver skyddstillsyn omhändertas på statens ungdomsvårdsskolor.

Liknande förhållande råder exempelvis inom åldringsvården. Men härvidlag är det ju i första hand gränsdragningen mellan åldringsvården och åldringssjukvården som skapar de allra största svårigheterna, och här kommer åldringarna i kläm mellan huvudmännen.

Som utskottet anfört i sitt utlåtande har socialpolitiska kommittén behandlat frågan om huvudmannaskapet inom denna vårdgren. Med hänvisning bl. a. till den nya kommunindelningen skriver kommittén: »Denna utveckling för frågan om huvudmannaskapet in i nya positioner och lämnar argument både för och emot en oförändrad fördelning av vårdansvaret. Å ena sidan innebär utvecklingen jämnare spridning av vårdbehov och vårdresurser och därigenom större möjligheter att lämna och erhålla vård. Å andra sidan eliminerar utvecklingen i sig den lokal-

Utredning om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården m. m.

känedom och personliga närhet som vid kommitténs bedömande varit ett starkt skäl för kommunernas primära vårdansvar.»

Herr talman! Jag tror att samhällsutvecklingen liksom erfarenheten från den kommunala sociala verksamheten kommer att medverka till ett enhetligt huvudmannaskap på detta område. Mycket talar för att sådana överväganden tvingar sig fram. I ett sådant läge kommer de former av praktisk samverkan, som nu håller på att utvecklas inom åldrvården bl. a. i Skaraborgs län, att tillföra diskussionen värdefulla erfarenheter och iakttagelser, som kommer att göra det lättare att ta ställning till frågan om huvudmannaskapet. Intill dess är det min förhoppning, liksom jag förstår att det är utskottets, att det nya ämbetsverket för hälso- och sjukvården ställer sin sakkunskap och sina resurser till förfogande för att driva fram en tillfredsställande lösning av frågan om huvudmannaskapet på våra olika vårdområden.

Herr talman! Jag har i dag inget yrkande.

Vidare yttrades ej.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 2—4

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 5***Utredning om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården m. m.**

I de likalydande motionerna I:11 av herr *Dahlén m. fl.* och II:16 av herr *Ohlin m. fl.* hade hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte föreslå tillsättandet av en parlamentarisk utredning med uppgift att framlägga förslag till den utökade personalutbildning som behövdes inom olika hälso- och sjukvårdssektorer samt där-

vid även beakta angelägenheten av utbyggd hälsokontroll och medicinsk upplysning.

Utskottet hemställde, att riksdagen icke måtte bifalla motionerna I:11 och II:16.

Reservation hade avgivits av herrar *Per Jacobsson (fp)*, *Edström (fp)*, *Nihlfors (fp)*, *Gustafsson i Skellefteå (fp)* och *Mundebo (fp)*, som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionerna I:11 och II:16 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte föreslå tillsättandet av en parlamentarisk utredning med uppgift att framlägga förslag till den utökade personalutbildning som behövdes inom olika hälso- och sjukvårdssektorer i enlighet med vad reservanterna anfört.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr **MUNDEBO (fp)**:

Herr talman! Problemen såväl på hälso- och sjukvårdens som på socialvårdens område är många. Vi får ständigt nya bevis på det. Alla som sysslar med människovård i olika former, alla som själva sökt vård och alla som har anhöriga som sökt vård känner problemen. Radio, TV och tidningar skildrar vårdssituationen och ger ofta drastiska illustrationer av läget. Låt mig nämna bara ett enda exempel, som redovisades i pressen för några dagar sedan. I en intervju med en av de 7 000 personer i vårt land som lider av Parkinsons sjukdom fick vi veta, att denna patient skulle ha opererats 1966 men att det inte funnits någon plats. Det är brist på narkosköterskor, en brist som blivit akut de senaste månaderna, säger sjukhusledningen.

Detta belyser en av de viktigaste orsakerna till den nuvarande situationen, nämligen bristen på utbildad vårdpersonal. Den bristen medför ett dåligt utnyttjande av resurserna, stängda avdel-

Utredning om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården m. m.

ningar och en pressad vårdssituation för personalen. Denna brist medför också att viktiga utbildningsplaner inte förverkligas.

Vilka är orsakerna till bristen på utbildad vårdpersonal? Det är i hög grad otillräcklig utbildningskapacitet, för sent insatt utbildning, bristande planering och dålig samordning mellan lokal- och personalresurser. Visst har en hel del gjorts, och visst pågår planering. De centrala organen försöker följa utvecklingen. Det är bra och tillfredsställande att resurserna för den verksamheten förbättras genom den omorganisation som kommer att ske fr. o. m. 1968 i och med att den nya socialstyrelsen tillkommer. Men personalfrågorna är så avgörande att det är motiverat att nu göra en mer samlad bedömning av personalbehov och personaltillgång och behovet av utbildningskapacitet, en bedömning som bör göras inom en parlamentarisk utredning. Det är också detta som föreslås i motion II:16. Statsutskottets majoritet anser emellertid att en sådan utredning inte skulle innebära några fördelar när det gäller att lösa vårdproblemen. Att tillsätta en parlamentarisk utredning är väl annars en arbetsmetod som vi brukar använda, i synnerhet när det gäller frågor som berör flera centrala myndigheters område och, som i detta fall, flera huvudmäns område. Det finns därför starka skäl att använda den metoden också i detta fall, i synnerhet som detta är en fråga som berör många enskilda människor och som är en viktig del av samhällets verksamhet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen vid punkten 5 av herr Per Jacobsson m. fl.

Herr BERGMAN (s):

Herr talman! Man får nästan ett intryck av att folkpartiets vårdskris har drabbats av en kris när man läser reservationen och vet mot vilken bakgrund den reservationen väckts. Jag

skall inte ge mig in på att diskutera det som har betecknats som en vårdskris — vi har ju nyligen i denna kammare liksom i första kammaren haft utförliga debatter varvid man försökt förklara för varandra vad man menar med kris och klargöra läget. Detta ämne har ju inte heller herr Mundebo tagit upp. Frågan är alltså hur man skall klarlägga det framtida behovet. När vi nu har så många organ som hjälpmedel för att bedöma det framtida behovet kan det väl knappast sägas vara en god politik att tillsätta en parlamentarisk utredning.

Jag lyssnade på statsrådet Asplings anförande förra veckan, och jag har senare kontrolläst det. I Riksdagsdebatterna nummer 93, sid. 8, finns en mycket utförlig beskrivning av vilka planeringsresurser vi har på skilda områden. Jag skall inte relatera det igen; jag har inte det vackra språk som socialministern har och inte heller hans vackra röst, och det är väl också onödigt att ta upp tiden med det. Men jag vill hänvisa ledamöterna till det anförandet för att de skall få en alldeles klar bakgrund till den fråga vi nu diskuterar. Jag tror att det skulle vara vad man kallar en överloppsgärning att tillsätta ytterligare ett utredningsorgan.

Vi skulle kanske kunna begränsa debatten till att gälla i vilka former man skall utreda frågor: Skall man ha parlamentariska kommittéer eller skall man ha sakkunnigorgan, skall man låta statliga verk syssla med sådant eller hur skall man gå till väga? Herr Mundebo antydde att det normala var att man tillsatte parlamentariska kommittéer. Jag tror inte att man gör det i sådana här lägen. Det är när man är rätt oklar över hur man skall gå till väga för att lösa en fråga som man gör det. Då tycker man det är klokt att sammanföra folk av skilda åsikter för att i lugn och ro begrunda frågan.

I detta fall är man väl i huvudsak på det klara med vilka vägar man skall gå. Det är väl här bara fråga om hur myc-

Utredning om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården m. m.

ket och var man skall sätta in resurser, och det rör sig om tekniska bedömningar av de framtida behoven. Det gäller alltså en prövning med hänsyn till de resurser som finns och den bedömning av framtiden på skilda orter som man kan göra. Sedan blir det väl politikernas sak att med detta som underlag ta ställning.

Vi har alltså från utskottets sida inte funnit skäl att tillstyrka motionen. Vi tror inte att saken är betjänt av bifall till motionen. Enligt vår mening är det bättre att avvakta resultatet av vad som nu är på gång på så många områden.

Med det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr KELLGREN (s):

Herr talman! Jag skulle vilja framföra några synpunkter på den motion som gäller personalutbildning inom hälso- och sjukvård m. m. Det verkar som om man från motionärernas sida menar att här skall det allmänna göra allting själv.

Enligt min uppfattning hänger en del av personalbekymren inom hälso- och sjukvården samman med bl. a. de organiserade läkarnas och de organiserade sjuksköterskornas inställning till utbildningsfrågorna. Jag skulle därför vilja påkalla de borgerliga partiernas uppmärksamhet på detta fenomen. Här har man nämligen att i mycket stor utsträckning finna anledningen till att det inte varit möjligt att snabbt nog få till stånd tillräckligt med utbildningsresurser för att lösa de verkligt svåra flaskhalsproblemen inom denna viktiga sektor.

Jag vet ju själv vilka betydande svårigheter det har varit att på vissa delområden kunna få fram utbildningskapacitet. Jag tänker på de många olika sorters hjälpgrupper som man behöver inom hälso- och sjukvård och som går under benämningen assistenter: röntgenassistenter, laboratorieassistenter,

operationsassistenter etc. Först sedan man kunnat konstatera att det fanns ett mycket stort arbetsmarknadspolitiskt behov av dessa tjänster var det möjligt att bryta igenom denna organiserade vall av »vested interests», som rests bl. a. av de legitimerade sjuksköterskorna. Jag tror att dessa problem är värda att uppmärksammas i mycket större utsträckning än vad som i allmänhet sker, och om de borgerliga partierna kunde göra en insats här skulle vård- och hälso problemen kunna lösas betydligt snabbare än vad som i dag är möjligt. De stora svårigheterna ligger på detta plan och rör mindre de resurser som det allmänna ställer till förfogande för upprättande av nya sjukhus, nya praktikanterplatser och annat.

Herr MUNDEBO (cp):

Herr talman! Jag vill bara göra en liten kommentar till de av herr Bergman anförda synpunkterna. Herr Kellgrens skall jag inte kommentera ty de kan lämpligen överlämnas till den utredning som reservanterna förordar.

Herr Bergman menar att man inte bidrar till frågans lösning genom att tillätta en särskild utredning, eftersom det redan finns så många organ som sysslar med dessa problem. Ja, det är möjligt att svårigheterna att komma till rätta med problemen delvis ligger däri att så många olika organ arbetar med frågorna och vi därför inte fått någon samlad bedömning av personalbehov, personaltillgång och utbildningskapacitet. Det är just denna samlade bedömning som efterlyses i motionen II:16 och som föranledde oss att förordna tillsättandet av en parlamentarisk utredning. Det har sagts att detta förfarande skulle fördröja utbyggnaden. Jag tror att vi är överens om vikten av snabba och samordnade åtgärder på detta område, en utredning behöver därför ingalunda fördröja utvecklingen, utan snarare påskynda denna.

Fickpengar och resebidrag till barn vid mentalsjukhus. Vidgade möjligheter till fria resor för vissa handikappade barn och ungdomar

Herr BERGMAN (s):

Herr talman! Jag vill i korthet meddela att den samordning som sker av de skilda utredningarna försiggår inom socialdepartementets sjukvårdsdelegation.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Mundebo begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 5) i utskottets utlåtande nr 154, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2) av herr Per Jacobsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Mundebo begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 164 ja och 39 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkten 6

Fickpengar och resebidrag till barn vid mentalsjukhus. Vidgade möjligheter till fria resor för vissa handikappade barn och ungdomar

Utskottet hade under förevarande punkt behandlat

dels motionen II:15 av herrar *Börjesson* i Falköping och *Eriksson* i Bäckmora,

dels ock de likalydande motionerna I: 54 av fru *Elvy Olsson* samt II: 75 av herrar *Gustavsson* i Alvesta och *Larsson* i Borrvy, vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning och förslag om utvidgning av möjligheterna till fria resor för handikappade barn och ungdomar som vistades på institutioner i enlighet med vad i motionerna anförts.

Utskottet hemställde,

1. att riksdagen icke måtte bifalla motionen II: 15,
2. att riksdagen icke måtte bifalla motionerna I: 54 och II: 75.

Reservationer hade avgivits

a) av herrar *Thorsten Larsson* (cp), *Johan Olsson* (cp), *Mattsson* (cp) och *Sjönell* (cp), som ansett att utskottet under 2. bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionerna I: 54 och II: 75 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om förslag till utvidgning av möjligheterna till fria resor för vissa handikappade m. fl.;

b) av fru *Wallentheim* (s), utan angivet yrkande.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr NILSSON i Tvärålund (cp):

Herr talman! Riksdagen beslöt som bekant 1965 att handikappade skall erhålla en fri resa per månad från den institution där vederbörande vistas till hemmet eller till någon nära anhörig. Om den handikappade inte själv kan utnyttja denna förmån skall föräldrar eller nära anhöriga kunna göra det i stället och besöka den handikappade på institutionen. I de likalydande motionerna I: 54 och II: 75 har föreslagits att antalet sådana fria resor skulle ökas till två per månad. Motivet härför är att föräldrakontakten med barn och ungdom

är synnerligen viktig just för handikappade.

För oss som har barn inackorderade på skolorter är det välbekant att barnen i regel önskar åka hem till föräldrar och anhöriga över veckosluten och är glada för det. Vi är väl alla ense om att handikappade barn och ungdomar har ett minst lika stort behov av föräldrakontakt och samhörighet som andra ungdomar — ja, deras behov av kontakt och gemenskap är t. o. m. större än hos de ungdomar som inte har något handikapp att dras med.

Det har ibland framhållits att det för ungdomar med handikapp — och då gäller det främst ungdomar med psykiskt handikapp — inte skulle vara lämpligt att öka antalet hemresor; det skulle i viss mån störa vården. Detta har anförts som ett argument tidigare år när motioner i samma syfte behandlas här i riksdagen. Om så verkligen är fallet bör läkare eller föreståndare på institutionen kunna diskutera den saken med föräldrar och anhöriga i varje enskilt fall. Det behöver enligt vår uppfattning inte utgöra något hinder för att nu införa två fria resor.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation 3 a vid punkten 6.

Herr BERGMAN (s):

Herr talman! Den fråga vi nu diskuterar behandlades också förra året. År 1965 beslöt vi om en väsentlig ökning av möjligheterna för handikappade som vistas på anstalt att få resa till anhöriga och närstående eller att få besök av dem — eller annan vårdnadshavare, som det står i lagen. Det var ett nytt grepp, och det togs därför att vi ansåg det vara väsentligt, som den föregående ärade talaren också framhöll, att hjälpa de handikappade i detta avseende.

De rent medicinska skäl som herr Nilsson i Tvärålund berörde och som skulle talat emot en ökning av antalet fria resor gäller naturligtvis också för en resa. Staten kan ju inte finansiera

Utredning rörande privata vårdhem

en verksamhet som är till men för vården. Det argumentet har mig veterligen inte anförts i detta fall. Samtliga ledamöter i utskottet med undantag för centerpartiets har varit av den uppfattningen att när vi nu så nyligen har genomfört en stor reform vill vi ha litet större erfarenhet innan vi utvidgar den. Det är ett enkelt skäl, men det har gällt för oss i utskottet.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölles.

Mom. 2

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 3 a) av herr Thorsten Larsson m. fl.; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkten 7

Utredning rörande privata vårdhem

Sedan punkten föredragits anförde

Fröken ANDERSON i Lerum (s):

Herr talman! I den motion som ligger till grund för statsutskottets utlåtande nr 154, punkt 7, hemställes om en utredning om de privata sjukhemmen för långtidssjuka, för lättskötta mentalsjuka samt för konvalescentvård avseende deras allmänna standard och vårdmöjligheter. Denna begäran har statsutskottet inte ansett sig kunna biträda.

I motionsparet I: 405 och II: 502 har vi påpekat vilken tillgång som de privata hemmen utgör under nuvarande knapphet på vårdplatser, vilken har sin grund i ökad efterfrågan på vård, växande grupper av äldre o. s. v.

Vi anser dock att det när det gäller de olika formerna av privata vårdanstalter finns många problem, som san-

Utredning rörande privata vårdhem

nolikt inte kan lösas utan samhällets medverkan. Vi har pekat på dåliga lokaler, brist på utbildad personal, sviktande ekonomi och många andra frågor som inte är tillfredsställande lösta. Dit hör t. ex. möjligheterna till insyn från samhällets sida.

Utskottet anför att »all för allmänheten avsedd hälso- och sjukvård står under statlig kontroll». Ja, det är riktigt. Länsläkarna har till uppgift att kontrollera — för att använda utskottets egen formulering — »att minimikraven uppfylls även för de privata sjukvårdsanstaltens del».

Jag har, herr talman, ingen som helst anledning att sätta i tvivelsmål att länsläkarna inte skulle fullgöra sin inspektionsplikt. Men vad är minimikrav när det gäller privata vårdanstalter? Kan dessa krav t. ex. anses uppfyllda när man, som så ofta sker, öppnar anstalter i f. d. ålderdomshem, vilka ansetts olämpliga för sitt ändamål och därför blivit utdömda? Och vad är minimikraven för personal som skall ha hand om exempelvis lättskötta mentalsjuka?

Jag har i min hand ett tidningsurklipp som handlar om en inspektion av ett privat sjuk- och vilohem. Inspektionen har företagits av länsläkaren och biträdande länsläkaren med anledning av kritik från personalen på hemmet. Resultatet blev att man i sitt utlåtande konstaterar att någon medicinsk vård inte kunnat konstateras.

Detta är ganska belysande för hur små möjligheter som det egentligen finns att komma till rätta med missförhållanden på området.

Alla som ute på fältet i någon mån sysslar med dessa frågor vet också, att det finns möjligheter att kringgå lagen om offentlig inspektion. Man kan driva hem i form av pensionatrörelse — de kan kallas för gästhem — och där ta emot åldringar och sjuka. Då har myndigheterna ingen möjlighet att få någon insyn i hur verksamheten sköts.

Vi har i vår motion slagit fast följande:

»Samhällets strävan och målsättning måste vara att alla som behöver vård av vad slag det vara må skall kunna få denna genom samhällets försorg och under betryggande garanti för att vården blir den för vederbörande person mest lämpliga, och att resurser i form av tillsyn och omvårdnad samt medicin och andra hjälpmedel skall stå till förfogande oavsett den vårdsökandes ekonomiska ställning.» Detta är givetvis en målsättning på lång sikt. Statsutskottet har inte opponerat sig mot denna mening i motionen, och jag tolkar det som ett bevis på att vi är överens om målsättningen.

Vi motionärer tror att det ur många synpunkter skulle ha varit till gagn om en utredning rörande hela frågekomplexet om de privata vårdanstalterna hade tillsatts. Statsutskottet skriver att frågan bör följas med uppmärksamhet inom den centrala sjukvårdsplaneringens ram och avstyrker bifall till motionerna.

Ett avsnitt av utskottets motivering kan jag inte underlåta att beröra. Efter att ha uttryckt en förhoppning om att behovet av privata vårdanstalter skall minska allteftersom samhällets egna vårdresurser ökar — en förhoppning som jag livligt vill instämma i — anför utskottet: »En fortgående förslitning av anstalterna och svårigheterna att med andra än samhällets medel finansiera de allt dyrare anläggningarna kan komma att verka i samma riktning.» Kan det verkligen vara statsutskottets mening att samhället, utan att vidtaga några åtgärder, skall avvakta hur de privata vårdanstalterna slits ned, hur man får allt svårare att rekrytera personal — tills man slutligen når det definitiva bottenläget? Medan denna utveckling pågår finns det ju vårdbehövande människor med i bilden, människor som också har rätt att ställa krav på samhället.

I vår motion har vi även givit uttryck för vår uppskattning av den ut-

Kosthållet vid statliga anstalter

byggnad av samhällets vårdsektor som pågår, inte minst inom åldrvården. Det finns anledning att än en gång slå fast att samhället gör stora insatser när det gäller sjuk- och åldrvården. Därför blir också skillnaden så markant mellan standarden på den vård som ges inom samhällets egna institutioner och den som kan bjudas på de privata anstalterna, ofta mot ganska höga avgifter.

Vi motionärer har för dagen inget yrkande i frågan, men vi kommer att med stort intresse följa utvecklingen på vårdområdet och får kanske möjlighet att återkomma i annat sammanhang.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 8

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 9**Kosthållet vid statliga anstalter**

Sedan punkten föredragits yttrade:

Fröken OLSSON (s):

Herr talman! I denna fråga — liksom i den fröken Anderson i Lerum nyss yttrade sig om — är vi alldeles för benägna att ta saker och ting för givna. Rekommendationer utfärdas och informationer utges. Sedan slår man sig till ro med det och utgår ifrån att rekommendationerna följs i full utsträckning på alla håll. Så är inte fallet, och i våra motioner begärde vi att man skulle göra en snabböversyn av samtliga barnanstalter för att se i vilken grad rättelse har vidtagits på de punkter som påtalades i barnanstaltsutredningen. Det är av vikt att man kontrollerar i vilken utsträckning rekommendationerna verkligen följs. Det finns säkert ställen där man helt enkelt inte kan följa dem och nöjer sig därmed. Det räcker inte att

vi har kloka och riktiga bestämmelser på olika områden. Vi måste också då och då undersöka hur de verkar i praktiken.

Jag tänker inte yrka på någon framställning från riksdagen i detta fall, men jag hoppas att de myndigheter och institutioner som har möjligheter att göra en översyn — nu när frågan väckts — också verkligen gör det. Vi måste få veta var åtgärderna kan sättas in. Med de starkt ökande matkostnader vi fått på senare år spelar kosthållet en mycket större roll i anstalternas budget än det gjorde förut. Det kan behövas att man ser till dels att anstalterna har tillräckliga anslag och dels att dessa verkligen används på ett förnuftigt sätt.

Mycket kan säkerligen göras både för att få ett bättre och mer allsidigt kosthåll — som ligger i linje med vad vi nu vet om näringsförhållandena — och också i vissa fall för att göra besparingar när det gäller rena matkostnader, men kanske ändå mer på personalsidan.

Dessa problem skall enligt min mening inte nonchaleras, utan uppmärksammas. Men, herr talman, för dagen har jag inget yrkande.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Jag beklagar att vid utskottets behandling ingen reserverat sig för en utredning av koststandarderna på våra barnanstalter. Det vore värdefullt om alla de, som via detta riksdagstryck får upp ögonen för problemen, ville — när de besöker barnanstalter av medicinsk eller annan karaktär — studera mathållningen. Då kommer de ibland att häpna över hur mycket mjölmatt och gammaldags mat som fortfarande förekommer, givetvis inte endast på barnanstalterna utan på alla anstalter, men för barnen spelar kosten kanske större roll än för vuxna människor.

Det har begärts dels att en översyn av koststandarderna skall företas dels att — såsom barnanstaltsutredningen har

Kosthållet vid statliga anstalter

föreslagit — en vetenskaplig kostundersökning skall göras för att man skall komma till klarhet om vilken mat som bör bjudas på barnanstalterna.

Utskottets utlåtande hänvisar till att statens institut för folkhälsan utarbetat en — efter vad jag förstår — allmän sjukhuskost, som tillgodoser behovet av alla erforderliga näringsämnen. Men uppenbarligen har man inte intresserat sig för att särskilt studera koststandarden på barnanstalterna. Med vetskapen om att även de största sjukhus saknar dietister — jag har i annat sammanhang tagit upp frågan om behovet av dietister på våra sjukhus och även när det gäller att bestämma kosten på anstalter av annan typ — är det absolut nödvändigt att ett folkhälsoinstitut, som funderar över dessa saker, också får möjligheter att tala om vilka resultat man kommit till. Det borde ligga i medicinalstyrelsens och dess efterträdare socialstyrelsens intresse att göra en särskild inspektion av kosthållet.

Somliga menar att detta är en fråga som rör om sjukhuset har det gott ställt eller inte, men det är det inte. Detta är i allra högsta grad en medicinsk fråga. Mer och mer börjar man förstå att det inte bara är medicin som behövs för att människor skall få hyggligt blodtryck och slippa sådana sjukdomar som sockersjuka och andra som inverkar framför allt på blodkärlen. Alltmer inser man att kosthållet har en mycket stor betydelse. Därför bör anstalterna, när de tar på sig ansvaret för barns vård, i detta avseende vara mycket modernare än de är i dag.

Som saken nu ligger till är det ingen mening med att yrka bifall till motionerna. Om vi inte får se några ytterligare tecken på att denna fråga har tagits upp, hoppas jag emellertid att andra ledamöter och även jag själv får tillfälle att motionera om att man ser modernare på detta problem än man gjort hittills.

Jag har inte något yrkande, men jag

sörjer över att det inte finns någon reservation.

Herr BERGMAN (s):

Herr talman! Jag kan försäkra fru Eriksson i Stockholm att om ingenting händer på detta område kommer säkerligen statsutskottets tredje avdelning att med anledning av väckta motioner kunna ta initiativ som ger utvecklingen i detta avseende den riktning som vi alla önskar.

Motionärerna vill ha en utredning, liksom fröken Anderson i Lerum önskade en i det ärende hon berörde. Det är banalt att påpeka hur lätt det är att begära en statlig utredning om någonting som man vill ha översett. Det finns frågor i vilka vi har tagit ställning och har våra principer fastlagda. I sådana fall skall myndigheterna agera, som man säger i bevillningsutskottet. Om myndigheterna motsätter sig det, blir det riksdagens sak att tillrättaföra dem. Att ögonblickligen, när man står i en situation som denna, hävda att lösningen skall vara en utredning, tycker vi emellertid är felaktigt. Vi utgår nämligen från att när en motion har väckts och motiverats och besvarats på det sätt som vi har besvarat den innebär detta ett klart ställningstagande från riksdagen, som myndigheterna har att följa. Det är därför vi har svarat så som vi har gjort. Hade vi utgått från att vi inte skulle kunna få gehör för dessa synpunkter, hade vi naturligtvis stannat för ett utredningsalternativ.

Vår syn på denna fråga — liksom på den fråga som fröken Anderson talade om — överensstämmer emellertid med motionärernas. Vi tror att man i ett sådant fall får den bästa effekten genom att korrigera förhållandet på detta sätt. Detta är det motiv som ligger bakom vårt yrkande.

Med dessa ord, herr talman, yrkar jag bifall till statsutskottets hemställan.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Herr Bergman sade att

när inte myndigheterna motsätter sig de önskemål som framförs i motionen har man ingen anledning att begära en särskild utredning. Han menar väl inte att man skall behöva mötas av aktivt motstånd från myndigheterna för att önska någonting? I detta fall kan man nog hävda att dessa icke har tagit kostfrågan så allvarligt som motionärerna anser nödvändigt. Det finns icke någon utredning om den kost som skulle vara lämplig på barnanstalterna.

Utskottet hänvisar till en undersökning av statens institut för folkhälsan om en sjukhuskost, men en barnkost inte nödvändigt avsedd för sjuka barn utan över huvud taget för barn som är intagna på anstalt har icke utretts. Anstalterna har inte fått någon direkt vägledning för sitt kosthåll. Det är viktigt att ta denna fråga litet allvarligare.

Jag påstår inte att utskottet skulle sakna ambition i detta fall, men jag tror att ambitionen bättre hade kommit till uttryck, om man hade begärt inte nödvändigtvis en särskild utredning men kanske en översyn inom medicinalstyrelsen—socialstyrelsen.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 25

Omplacering av friställda tjänstemän

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 155, i anledning av motioner angående omplacering av friställda tjänstemän.

I de likalydande motionerna I: 511 av herr *Dahlén m. fl.* och II: 657 av herr *Nihlfors m. fl.* hade hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte anhålla att särskilda åtgärder vidtoges för att snabbt öka möjligheten att efter omskolning o. d. omplacera genom strukturrationalisering och automation inom näringslivet friställda tjänstemän.

Utskottet hemställde, att riksdagen icke måtte bifalla motionerna I: 511 och II: 657.

Omplacering av friställda tjänstemän

Reservation hade avgivits av herrar *Virgin (h)*, *Kaijser (h)*, *Ottosson (h)*, *Per Jacobsson (fp)*, *Edström (fp)*, *Thorsten Larsson (cp)*, *Johan Olsson (cp)*, *Bohman (h)*, *Nihlfors (fp)*, *Mattsson (cp)*, *Gustafsson i Skellefteå (fp)*, *Sjönell (cp)* och *Mundebo (fp)* samt fröken *Ljungberg (h)*, vilka ansett att utskottet bort hemställas,

att riksdagen i anledning av motionerna I: 511 och II: 657 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte ge till känna vad reservanterna anfört.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr NIHLFORS (fp):

Herr talman! Denna motion, som nu skall behandlas av andra kammaren, väcktes i början på årets riksdag. Enligt min bestämda mening har statsutskottet begått ett misstag genom att lämna motionen vilande så länge, eftersom dess yrkande gick ut på att snabba åtgärder borde vidtagas för att genom omskolning eller vidareutbildning öka möjligheterna för arbetslösa tjänstemän till placering på andra arbetsuppgifter.

Motionen var alltså rykande aktuell i januari. Tyvärr måste man säga att den fortfarande är aktuell trots att vi nu genom utskottsmajoritetens redovisning fått klarhet i att arbetsmarknadsorganen gjort åtskilliga insatser i den riktning som motionen syftar till.

Reservationen beror, såvitt jag förstår, på att man i detta sammanhang har anledning att från riksdagens sida genom ett särskilt uttalande understryka vikten av att de åtgärder som behöver vidtagas på området och att vad som hittills har gjorts inte är till fyllest, utan att denna verksamhet behöver intensifieras mera samt att en rekommendation också bör ges till Kungl. Maj:t, att det i statsverkspropositionen till nästa års riksdag lämnas förslag som leder till förstärkningar av insatserna på detta område.

Vi reservanter — vi är 14 stycken av

Omplacering av friställda tjänstemän

statsutskottets 30 ledamöter — har ansett att det finns åtskilliga problem som just för tjänstemännen är särskilt aktuella och besvärliga att lösa. Jag tänker exempelvis på svårigheten i allmänhet att omplacera äldre arbetskraft på den svenska arbetsmarknaden. Detta gäller givetvis alla sorters löntagare, men det har visat sig att problemet många gånger är ännu värre för tjänstemän som blir friställda än för andra kategorier, därför att det tar längre tid att åstadkomma en omplacering om man vill att vederbörande tjänsteman skall kunna någorlunda utnyttja sin vunna erfarenhet i den verksamhet han hittills varit sysselsatt i. Han är alltså i regel svårare att omplacera än andra arbetstagare.

Man har också, tyvärr, kunnat konstatera det förhållandet att de svenska arbetsgivarna i alltför stor utsträckning har satt gränser för vad de menar med äldre arbetskraft som knappast överensstämmer med den allmänna uppfattningen. Det har t. ex. visat sig att 40-årsgränsen har blivit mer och mer aktuell vid en beskrivning av vem som är att hänföra till begreppet äldre arbetskraft.

Industritjänstemannaförbundet har en statistik som visar att 50 procent av dem som blir arbetslösa under året bland tjänstemännen är över 40 år och att 30 procent är över 50 år. Mot bakgrund av vad jag redan sagt om svårigheten att placera vad arbetsgivarna kallar äldre arbetskraft är detta ett tecken på de speciella spörsmål som måste beaktas när man griper sig an med frågan om hur man skall få just de friställda tjänstemännen omplacerade i den dämpade konjunktur som vi nu befinner oss i.

Konjunkturbarometern har väl de flesta redan hunnit granska; jag vill bara erinra om att den senaste rapporten från konjunkturinstitutet visar, att sysselsättningsmöjligheterna på arbetarsidan under tredje kvartalet — och som

de bedöms under fjärde kvartalet — inte har rönt en sådan besvärande nedgång som det kanske har funnits risk för. Enligt institutets bedömningar har däremot sysselsättningsmöjligheterna för tjänstemän minskat under tredje kvartalet, och man räknar med en fortsatt minskning av sysselsättningsmöjligheterna under årets sista månader.

Jämfört med arbetarsidan är trenden alltså olika på tjänstemannansidan. Detta beror naturligtvis därpå att andelen tjänstemän inom näringslivet under senare årtionde har ökat högst väsentligt. Man kan säga att inom vissa industrigrenar är hälften eller nästan hälften av de anställda tjänstemän. Detta var långt ifrån fallet under tidigare perioder. Därför har rationaliseringsåtgärderna från arbetsgivarsidan och kanske med rätta satts in på just kontorsrationaliseringen och kommit att beröra i första hand tjänstemannagrupperna. Därtill kommer att en hårdnande konkurrens med utlandet medfört att strukturen inom näringslivet förändrats. Den senaste nyheten om att Atlas Copco skall flytta över en avdelning till utlandet innebär ju att vi numera har en ny typ av företagsnedläggelse inom landet genom utflyttning av företag från den svenska fosterjorden. Många andra företag har redan genomfört eller har planer i denna riktning. Jag skall inte gå in på denna aspekt, som har beröring med hela vår handelspolitik, i annan mån än att jag här nämner den som ett nytt moment i problembilden.

Vi reserverar här alltså den uppfattningen att riksdagen bör uttala sig i riktning mot ökade åtgärder för att komma till rätta med berörda problem. Vi har påpekat att regeringen i nästa års statsverksproposition bör se till att öka resurserna när det gäller att omplacera arbetslösa inom den kategori jag nämnt och att tjänstemannaförmedlingarnas personal behöver få förstärkning. Jag är fullt medveten om att vissa förstärkningar redan har satts in, men icke

förty är det nödvändigt att fortsätta arbetet på att ytterligare förstärka dessa avdelningar inom arbetsförmedlingarna. Ett relativt nytt moment i sammanhanget är att man också i den prognos som hittills lämnats av statistiska centralbyrån kommer in på tjänstemannagrupperna i en vidare mening, så att man där försöker få fram de framtida behoven av olika typer av kvalificerad arbetskraft inom det svenska näringslivet och den svenska förvaltningen. Hittills har rapporten inskränkts till att omfatta bedömning av teknikerbehovet. Dessa rapporter har tidigare i år även berörts i en riksdagsdebatt under april månad med deltagande av bland annat inrikesministern.

Jag har den bestämda uppfattningen att vi med den vällovliga upprustning av våra utbildningsresurser som vi har och med den breddning av möjligheterna för envar att utbilda sig till större och mera kvalificerade uppgifter än tidigare riskerar att få svårigheter när det gäller att placera dagens och morgondagens välutbildade ungdomar. Chanserna att få denna kvalificerade utbildning har som sagt ökat högst väsentligt, och så småningom kanske vi kommer i det läget att vi finner, att dessa utbildningsresurser satts in på fel sätt och att vi fått en snedvridning av utbildningen på områden, där man i en framtid inte i så stor utsträckning har samma behov som nu av en arbetskraft av denna typ.

Jag tror alltså att vi här behöver göra en satsning för att öka ut prognosverksamheten och därigenom få ett bättre underlag för den bedömning vi har för framtiden när det gäller placering av olika slag av arbetskraft på tjänstemannasidan, i fråga om vilka det onekligen kan uppstå ett ytterligt besvärligt placeringsproblem, om vi i dagens läge gör några felberäkningar.

Med dessa ord vill jag, herr talman, yrka bifall till reservationen som sålunda innebär att riksdagen i skrivelse

Omplacering av friställda tjänstemän till Kungl. Maj:t ger till känna att de problem, såsom de är beskrivna i reservationen, särskilt bör beaktas bl. a. när statsverkspropositionen för nästa år utarbetas.

Herr KELLGREN (s):

Herr talman! Jag instämmer helt i vad herr Nihlfors sade om att läget på arbetsmarknaden nu medför betydande svårigheter för många. Det är väl alldeles uppenbart att koncentrerade insatser på det arbetsmarknadspolitiska området måste göras, om dessa svårigheter skall kunna bemästras. Detta görs också. En intensifierad förmedlingsverksamhet bedrivs; jag kan nämna att just under de senaste veckorna har en speciell rekryteringskampanj pågått bland olika företag för att man skall få en uppfattning om de arbetstillfällena som finns och de platser som i dag är obesatta. Åtgärder som avser omskolning och vidareutbildning sätts in med stor kraft på tjänstemannasidan. Pågående och planerad utbildning berör cirka 5 000 tjänstemän. Och allt detta har gjorts under innevarande år. Jämfört med vad som tidigare hänt på detta område är det en enastående energiutveckling för att genom utbildning hjälpa tjänstemännen till rätta.

Det är naturligtvis också viktigt att försöka skapa flera arbetstillfällen. Den samlade borgerliga oppositionen bör därvid uppmärksamma att om det kan bli ett nettotillskott av lediga platser för tjänstemän blir det i dagens läge till 100 procent inom den offentliga sektorn. I den utsträckning som stat, kommun och landsting samt olika kulturella och motsvarande utbildningsinstitutioner med hjälp av statsbidrag kan utöka sin verksamhet, kan de sysselsätta fler tjänstemän. Det är i dag icke den privata sektorn, det privata näringslivet, som kan ta emot de friställda tjänstemännen. Därför måste vi beakta att den offentliga sektorn ges större resurser om arbetslösa tjänste-

Omplacering av friställda tjänstemän

män skall kunna få sysselsättning. Speciellt bör högern uppmärksamma detta — högern som är skattesänkingspartiet framför andra, som vill sänka statsinkomsterna och som genom sin verksamhet gör det betydligt svårare att skapa flera arbetstillfällen åt arbetslösa tjänstemän.

Vad som göres på detta område är ganska betydande. Därför är reservationen mycket underlig, en av de mest anmärkningsvärda som förekommit i riksdagen. Reservationen innehåller absolut ingenting nytt. Vad som står i reservationen är redan uttalat i utskottets utlåtande. Ingenting skiljer reservationens hemställan från utskottets hemställan. Att skriva till Kungl. Maj:t och säga att dessa synpunkter skall beaktas när de redan är beaktade och när man är i färd med att utveckla ett stort program kan inte vara speciellt revolutionerande eller berömvärt.

Men vidare, herr talman: reservanterna springer ifrån själva motionen. Motionärerna — en av dem är just herr Nihlfors — kräver särskilda åtgärder för att snabbt öka möjligheten att efter omskolning och dylikt omplacera genom strukturrationaliseringen och automationen inom näringslivet friställda tjänstemän. Det är en konkret och påtaglig hemställan. Men det förslaget bryr sig reservanterna inte om utan kommer i stället med en blaha-betonad kläm, att riksdagen skall ge till känna vad reservanterna anför. Men vad man anför är ingenting nytt i förhållande till vad vi redan känner till och vad som redan är i gång.

Skall vi för övrigt, herr talman, göra en sådan här hemställan till Kungl. Maj:t just under höstriksdagen? Borde man inte ge sig till tåls ett par månader och se vad statsverkspropositionen kommer att innehålla på detta område för att därefter ta ställning till olika motionsförslag.

Jag kan inte se att denna reservation på något sätt blir till hjälp för de fri-

ställda tjänstemännen. Det skulle ha varit till större hjälp om den borgerliga oppositionen hade anslutit sig till majoritetens skrivning. På det sättet hade man visat att man helhjärtat ställer sig bakom de ansträngningar som i dag görs för att lösa de friställda tjänstemännens problem.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr NIHLFORS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Kellgren tyckte att det var egendomligt att vi just vid höstriksdagen kunde komma med sådana här yrkanden. Men, herr Kellgren, motionen har, som jag sade i början av mitt förra anförande, bordlagts i utskottet alltför länge. Den skrevs i januari, och av utskottsmajoritetens utlåtande framgår, att många av de åtgärder som vidtagits av arbetsmarknadsstyrelsen har tillkommit efter det att motionen väcktes. Det är ju ganska naturligt att reservationen då får en annan inriktning. Just därför att den kommit att slutbehandlas under höstriksdagen, kommer hemställan med naturligtvis att innehålla en uppmaning till regeringen att även nästa budgetår anslå ökade resurser till arbetsmarknadsorganen för en lösning av dessa frågor.

Det är riktigt, herr Kellgren, att reservanterna tagit upp en fråga som inte berörts i motionen, nämligen om en ökad prognosverksamhet. Det hänger också samman med det sätt på vilket motionen behandlats, d. v. s. att den blivit liggande så länge.

Herr Kellgren framhåller att det redan gjorts en hel del. Jag vill då bara påpeka att arbetsmarknadsstyrelsen så sent som i oktober klart givit till känna, att det fortfarande är besvärligt att placera om tjänstemän. Antalet SIF-medlemmar som berörs av företagsändringar har fördubblats under perioden juli—augusti jämfört med perioden april—maj. Problemet har, som jag tidigare

sade, ökat. Det betyder att det finns all anledning att ge till känna en uppfattning och inte, som utskottsmajoriteten, bara tycka att allting är bra som det är.

Herr Kellgren sade, att det skulle ha varit till större hjälp för tjänstemännen om utskottet kunnat enas. Innebär detta ett hot, att tjänstemännen nu på något sätt skulle straffas när alltså utskottet inte kunnat enas?

Herr KELLGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Nej, något hot är väl över huvud taget inte tänkbart i sådana här sammanhang. Jag menar bara att om ett enhälligt utskott och en enhälligt riksdag står bakom förslaget om intensivåtgärder för att hjälpa tjänstemännen till rätta, så är detta ett mycket större stöd i arbetet på att lösa tjänstemännens problem än om en grupp — i detta fall reservanterna — deklarerar en annan åsikt genom att göra ett intetsägande uttalande som inte i sak innehåller något väsentligt eller något nytt. Reservanterna bör inte inbilla sig att man genom att göra sådana här framstötter, som inte bidrar med något konkret, kan medverka till att problemen blir bättre lösta. Föreställer man sig det, begår man ett stort misstag.

Herr NIHLFORS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag förstår inte riktigt hur herr Kellgren kan hävda att det skulle vara till tjänstemännens bästa om alla i utskottet var ense om den skrivning som nu endast socialdemokraterna vill stå för. Majoritetens skrivning, som innebär en rekommendation till riksdagen att avslå motionerna, innehåller egentligen bara ett konstaterande av vad som hittills gjorts inom arbetsmarknadsstyrelsen.

Vad vi i reservationen framför är ju att vi vill att det behöver göras än mer, och det är väl någonting som man har anledning att tala om för regeringen även om man till äventyrs, såsom herr Kellgren, skulle tillhöra regeringspar-

ti och dessutom arbetsmarknadsstyrelsen. Herr Kellgren har väl ingenting emot att man gör ytterligare insatser på olika sätt, som vi reservanter antytt.

Fröken LJUNGBERG (h):

Herr talman! Herr Kellgren har ju mycket stor sakkunskap i arbetsmarknadsfrågor — det råder det inget tvivel om. Men det är litet lustigt att herr Kellgren också i detta sakliga sammanhang fullföljer den censursuppgift som han tycks ha fått eller påtagit sig i dag, nämligen att granska oppositionens alla reservationer, konstatera att de inte innehåller någonting och att de inte utmynnar i någonting. För att ytterligare bekräfta den censorkritiken citerar han ett gammalt stormaktstidsuttryck:

»I herredagsmän, resen icke så fort, vad göras skall är allaredan gjort!»

Det är verkligen en yverboren hållning, som väl hör hemma i stormaktstiden, herr Kellgren.

Jag tänker emellertid inte smågräla om detta nu; jag tycker att denna fråga är alltför allvarlig för att jag skall ägna mig åt det.

Först och främst gav herr Kellgren högerpartiet en speciell gliring och sade: Högerpartiet skall besinna sitt ansvar i skattefrågan. Han utlade vidare texten ungefär på följande sätt: Samhället behöver skattemedel för att bygga ut den offentliga sektorn, och kan man inte bygga ut den offentliga sektorn, kan vi inte heller klara arbetslösheten bland tjänstemännen. Det var konklusionen. Det tycker jag är ett mycket allvarligt uttalande; vi kommer väl inte ifrån att vi även i fortsättningen kommer att behöva tjänstemännen i näringslivets produktiva sammanhang? Även om de inte sitter just där produktionsinsatserna görs, så sitter de ju på en hel mängd andra områden.

Att misströsta om den saken tycker jag inte är befogat. Ur samhällsekonomins synpunkt är det i hög grad angeläget att tänka på vad reservanterna så-

Omplacering av friställda tjänstemän

ger om nödvändigheten av att kunna bygga ut prognosverksamheten, så att den skall kunna omfatta inte bara tekniker utan också personal med annan, »mera kvalificerad utbildning». Jag tror det är en mycket väsentlig punkt i denna reservation.

Prognoser verkar det visserligen icke — det håller jag med om. Men de behövs ur flera synpunkter. Vi kan konstatera vissa företeelser. Jag vill gärna citera vad arbetsmarknadsstyrelsen själv säger i en vacker och innehållsrik bok som vi har fått på våra bord och som heter Förändring och trygghet. Där sägs att »nu sker i varje ögonblick förändringar inte på en punkt utan på ett otal punkter». De gäller då, efter vad jag förstår, att verkligen försöka få något grepp på vad dessa förändringar innebär för våra möjligheter i framtiden.

Jag skall bara belysa det med en sak som inte alls är upptagen i reservationen men som följer av dess sätt att resonera. Det jag nu säger innebär inte någon kritik mot arbetsmarknadsstyrelsen, ty den har, som herr Kellgren säger, intensifierat verksamheten i hög grad, och det är tacknämligt — på den punkten är vi väl eniga. Man kan emellertid i arbetsmarknadsstyrelsens rapporter konstatera, att det föreligger en bestämd arbetslöshetssituation för nyexaminerade tekniker på grund av att deras utbildning inte passar. Där har man väl en sak som man får lov att tänka på. Är det något fel i vår utbildningssituation? Det är också sådant som prognoser av detta slag måste hjälpa till att klargöra.

Vi vet att det har varit en hård drive för att få fram personer med samhällsvetenskaplig utbildning under en lång följd av år. Just nu konstaterar man emellertid på arbetsmarknadssidan att vi har i utbildning ungefär 4 à 5 gånger så många samhällsvetare som i dag har sugits upp i arbetsmarknaden. Kan vi klara det problemet? Det är alltså fråga om vi är inne på någon sorts överkapa-

citet på några områden, om inte hela utbildningsfrågan måste tas upp i detta sammanhang, eftersom vi är inne i en tid med förändringar, inte på en punkt utan på ett otal punkter.

Jag tror att det visst kan finnas anledning till att man ifrån olika håll bidrar med synpunkter och åtgärder som kan behöva vidtas. Jag vill gärna mot herr Kellgren citera vad fru Nancy Eriksson sade nyss — det lät så vänligt — nämligen att man inte behöver vara i motsatsställning till en myndighet för att önska någonting. Det här är inte fråga om någon motsatsställning till arbetsmarknadsstyrelsen, och det tror jag att denna reservation ger ett klart uttryck åt.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr KELLGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill först uttrycka min varma uppskattning av det eleganta och charmerande inlägg som fröken Ljungberg nyss gjort. Det är så mycket mera glädjande att kunna säga detta som fröken Ljungberg faktiskt tillfört denna debatt väsentliga synpunkter, och hade dessa återfunnits i reservationen skulle jag för egen del röstat på denna. Särskilt det som fröken Ljungberg senast var inne på, hur utbildningen skall kunna göras mera arbetsmarknadsmässig, är en stor fråga, och detta just med hänsyn till att den nuvarande utbildningen i mycket stor utsträckning inte är så arbetsmarknadsinriktad att den löser problemen för de utbildade. Hade som sagt detta återfunnits i reservationen skulle jag ha bugat mig — som jag också gärna vill göra nu — för fröken Ljungbergs inlägg.

När jag om svårigheterna att bereda anställning åt tjänstemännen sade, att detta endast kan äga rum inom den offentliga sektorn, menade jag allvar. Rationaliseringstakten är i dag så hög inom industrin, liksom inom alla privata sektorer, att det inte kommer att bli

något nettotillskott av tjänstemän under de närmaste åren. Detta gäller inte bara vårt land utan praktiskt taget alla länder med ett tekniskt avancerat näringsliv. Därför kommer det att bli en bjudande plikt för denna kammare och denna riksdag att se till att det anslås så mycket av allmänna medel att de utbildade kan få anställningar, och beträffande den framtida nettotillväxten av anställningar kommer ökningen som sagt att gälla den offentliga sektorn.

Fröken LJUNGBERG (h) kort genmäle:

Herr talman! Vad herr Kellgren talade om kan ju inte vara någon lösning på längre sikt. Han sade att rationaliseringstakten är hög inom industrisektorn och att det inte kommer att finnas något utrymme där. Arbetskraftsbehovet förändras emellertid ständigt, och det är härvidlag vi måste göra någonting. Att som ett slags beredskapsåtgärd placera in utrationaliserade tjänstemän i statsförvaltningen är väl ändå inte meningen. Det måste också inom den offentliga sektorn finnas en viss rationaliseringsiver om samhälls-ekonomi skall kunna klaras.

Herr NILSSON i Tvärålund (cp):

Herr talman! Herr Kellgrens senaste yttrande kanske bevisar att han måhända inte har satt sig in i reservationens innebörd. Genom att instämma i reservationen som är mera positiv än utskottets skrivning menar herr Kellgren att vi som står bakom reservationen skulle ha försämrat möjligheterna att lösa de problem som nu diskuteras. Jag har verkligen svårt att hänga med i denna argumentering.

De tidigare talarna har framhållit de problem som uppstått även för tjänstemän efter de nedläggningar och driftinskränkningar som vi mycket väl känner till. Friställningarna har emellertid inte bara berott på nedläggningar och inskränkningar av driften utan också

Omplacering av friställda tjänstemän

på rationaliseringar — kanske främst datateknikens insteg i administrationen. Tidigare har tjänstemän i stort sett kunnat undgå friställningar medan andra anställda drabbats. Under det senaste året har emellertid en ändring ägt rum härvidlag. Jämför vi perioden 1 januari —september 1966 med samma period i år finner vi att arbetslösheten bland tjänstemän ökat med inte mindre än 80 procent. Ändå är arbetslösheten bland tjänstemännen ännu ganska låg jämfört med förhållandet bland andra grupper av anställda, t. ex. på LO-området. Vi får emellertid räkna med en fortsatt minskning av sysselsättnings-tillfällena inom tjänstemannaområdet. Det är ett observandum — liksom det förhållandet att arbetslösa tjänstemän, enligt vad jag har kunnat finna, måste stå i arbetslöshetskön längre tid än andra.

61 % av totala antalet arbetslösa visar sig således ha varit utan arbete kortare tid än två månader. Arbetslöshetsförsäkrade tjänstemän som varit utan arbete samma tid utgör 49 procent av de arbetslöshetsanmälda. Om jag tar dem som varit arbetslösa längre tid än tre månader, är motsvarande siffra 25 procent för samtliga arbetslöshetsanmälda och 34 procent för tjänstemännen.

Detta tyder på att särskilda åtgärder kan vara nödvändiga och att det är befogat att intressera sig speciellt för de människor som har särskilt svårt att komma in i arbetslivet igen.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr andre vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr BJÖRKMAN (h):

Herr talman! När jag hörde herr Kellgren lägga ut texten över reservationen till statsutskottets förevarande utlåtande blev jag litet förvånad. Jag fick nästan en känsla av att vi hade trampat någon på tårna när vi tagit upp dessa frågor.

Omplacering av friställda tjänstemän

Jag reagerade också mot herr Kellgrens utläggningar, därför att när vi diskuterade arbetsmarknadspolitiken i våras, så beskylldes vi på högerhåll för att vara oerhört negativa till den politiken, vilket jag på det bestämdaste bestred. Då den stora arbetsmarknadspropositionen lades fram förra året fanns det inga större skiljelinjer mellan partierna. Vi var överens på de flesta punkter.

Om herr Kellgren läser det avsnitt i högerns partimotion i våras i anledning av den statliga investeringsbanken, tror jag knappast att han kan påstå att vi har ställt oss negativa till arbetsmarknadsåtgärder, det må gälla en allmän arbetslöshetsförsäkring, omskolning, äldre arbetskraft eller inlösen av egnahem och mycket annat. De beskyllningarna vill vi tillbakavisa.

Det förvånar mig också att herr Kellgren är så oerhört låst vid talet om samhällets resurser. Han anklagar högerpartiet för att alltid förslå skattesänkningar, vilka enligt herr Kellgren skulle minska samhällets resurser. Men, herr Kellgren, om skatterna ökas ytterligare, så minskas de enskilda människornas resurser. Ni tycks alldeles glömma att de också kan behöva resurser. Ni är till den grad fixerade till den offentliga sektorns välsignelser, att ni i er kampanj mot den enskilda företagsamheten alldeles glömmar att den allra största delen av produktionen här i landet alltså vilar på enskild företagsamhet, som inte kan ersättas av företagsamhet inom den offentliga sektorn.

Jag vill också be herr Kellgren tänka litet på den onda cirkel som vårt nuvarande skattesystem utgör. Herr Kellgren kan inte förneka att progressiviteten är en väsentlig kraft för att driva upp löner och priser i en evig spiral. Det undergräver våra företagskonkurrensförmåga och äventyrar anställningstryggheten. Det blir färre arbetsplatser, herr Kellgren, om vi inte ser till att genom ett förnuftigt skattesystem kunna

klara oss i konkurrensen med andra länder ute i Europa, som konkurrerar med oss under helt andra förutsättningar.

Herr KELLGREN (s):

Herr talman! Jag är mycket ledsen över att jag inte kan ge herr Björkman en sådan vänlig komplimang som jag lämnade hans partikollega från Uppsala, beroende på att jag tycker att herr Björkman inte inser sambandet mellan den offentliga sektorns tillväxt och den nuvarande arbetslöshetsituationen för många tjänstemän. Den arbetslöse tjänsteman, civilekonom eller tekniker, som blivit utrationaliserad från ett privat företag eller friställts i samband med en omläggning av den typ, vilken enligt vad som nämnts förekommit vid Atlas Copco, och som erbjuds en tjänst inom den kommunala eller statliga sektorn, där han kan bidra till att den offentliga serviceverksamheten utvecklas, skulle säkert inte beklaga att man med hjälp av de medel som influtit via skatterna berett honom arbete, så att han kan göra nytta för sig och för medborgarna i övrigt.

Jag tycker att herr Björkman i fortsättningen skall tänka på var dessa från den privata verksamheten friställda tjänstemän skall kunna få nytt arbete.

Herr BJÖRKMAN (h):

Herr talman! Jag skall inte förlänga denna debatt i onödan. Jag vill bara påpeka för herr Kellgren att reservationens syfte just är att man skall se till att arbetsmarknadsorganen får ordentliga verktyg för att kunna klara upp problemen.

Jag väntade mig knappast komplimanger av samma vänliga, älskvärda och chevalereska slag, som herr Kellgren serverade fröken Ljungberg, men det kan jag överleva, herr Kellgren.

Herr NIHLFORS (fp):

Herr talman! Av herr Kellgrens ytt-

rande tidigare i debatten, att vi bör se till att friställda tjänstemän i första hand omplaceras till den offentliga sektorn, därför att det enligt hans mening inte finns utrymme inom den enskilda, kan man lätt få den uppfattningen att det offentliga området helt bör avskrivna den rationaliseringsverksamhet som där bedrivs. Jag vill hävda att problemet inte löses så enkelt, att statskontoret bara får upphöra med sitt arbete att rationalisera den offentliga sektorn för att i stället använda denna som en räddningsplanka för friställda tjänstemän. Detta är ett ganska kufiskt grepp på problemet.

Jag är personligen mycket intresserad av att få besked i ett annat avseende. Jag var inte närvarande under herr Kellgrens anförande i samband med behandlingen av punkt 5 i statsutskottets utlåtande nr 154, till vilken hade fogats en reservation, där de folkpartistiska ledamöterna av statsutskottet, bl. a. jag själv, hävdade att det behövs en utredning om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården, alltså inom den offentliga sektorn. Vi ville genom denna reservation hävda att man behöver satsa på att få mera personal inom denna viktiga sektor för att klara vårdkrisen.

Beträffande den nu aktuella delen av det offentliga området hävdar herr Kellgren i denna debatt att där bör sättas in de, som blir friställda inom det enskilda näringslivet. Jag undrar därför hur herr Kellgren egentligen röstade under punkt 5 i nyss nämnda utlåtande. Han borde strängt taget ha biträtt den reservationen, om han då tänkte i samma banor som han gjort i denna debatt.

Herr KELLGREN (s):

Herr talman! Till herr Nihlfors vill jag säga att jag i mitt anförande tog upp den fråga som han nämnde och hävdade att det finns ett starkt behov

Omplacering av friställda tjänstemän

av ökad utbildning inom hälso- och sjukvårdssektorn. Ett av de största och allvarligaste hindren för en snabb expansion ligger emellertid inte i de insatser, som görs av det allmänna — staten, landstingen och kommunerna — utan i det både aktiva och passiva motstånd som i större eller mindre utsträckning reses från Sveriges läkarförbund, Svensk sjuksköterskeförening och sådana organisationer.

Vi kan konstatera att det under många år förekommit en försöksverksamhet i syfte att få till stånd en större expansion på detta område än den vi har i dag.

Naturligtvis anser jag också att det skall bedrivs en betydande rationaliseringsverksamhet inom den offentliga sektorn. Jag har aldrig hävdad att man på måfå skall anställa tjänstemän, därför att de inte kan få arbete på annat sätt, utan jag menar att den offentliga serviceverksamheten kan expandera. Det är just av en sådan expansion, som jag är intresserad — det gäller hälso- och sjukvården och många fler områden. Men denna expansion kräver i sin tur att ökade statsmedel, ökade kommunala medel och ökade landstingsmedel ställs till förfogande.

Jag vill sålunda att reservanterna från det borgerliga lägret skall beakta, att en expansion av det slag jag skisserat i framtiden kan bli en av de väsentligaste förutsättningarna för att vi skall kunna lösa sysselsättningsfrågorna för ett mycket stort antal tjänstemän, som i dag friställs inom den privata industrin och inom den privata sektorn över huvud taget.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nihlfors begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel föl-

Lönsparande

jande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 155, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Virgin m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 111 ja och 98 nej.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Ordet lämnades på begäran till

Herr BÖRJESSON i Glömminge (cp), som yttrade:

Herr talman! Jag avsåg att rösta nej men råkade trycka på ja-knappen.

§ 26

Lönsparande

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 48, i anledning av motioner angående lönsparande.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr FRANZEN i Motala (s):

Herr talman! Jag har till bankoutskottets utlåtande nr 48 fogat en blank reservation, därför att jag något önskar kommentera de motioner som ligger till grund för utskottsutlåtandet.

Dessa motioner angående ett ökat ungdomslönsparande innebär inte att

man nu skall ta definitiv ställning för ett eventuellt obligatoriskt lönsparande, även om den detaljen ingår som ett avsnitt i motionerna. Vi hemställer således endast att riksdagen skall begära en utredning beträffande på vad sätt ett väsentligt ökat ungdomslönsparande skall komma till stånd.

Antingen kan man med olika medel — propaganda eller ökade ekonomiskt stimulerande åtgärder — uppnå ett ökat ungdomslönsparande eller, som vi framhåller i motionerna, överväga ett obligatoriskt ungdomssparande. Huvudsaken är, anser vi, att uppnå ett större sparande. Detta är utskottet överens med oss motionärer om.

Jag tror det hade varit av värde att låta någon — exempelvis lönsparkommittén — få fundera på huruvida inte ett obligatoriskt lönsparande bland ungdomen kunnat övervägas. Bankoutskottet har emellertid tagit fasta på de remissvar som utskottet infortrat och gått på avslagslinjen när det gäller den delen av motionen.

Motionerna har i övrigt helt tillgodosetts genom det utredningsbetänkande som lönsparkommittén i februari i år avlämnat till finansdepartementet. Där tar man upp frågan om större resurser för att stimulera ett ökat ungdomslönsparande. I detta förslag ingår även tanken att sammankoppla lönsparandet med bostadssparandet, en väg som kan vara värd att prövas.

Det finns två skäl att ägna denna fråga särskild uppmärksamhet, nämligen för det första den samhällsekonomiska aspekten och för det andra omsorgen om ungdomens egen ekonomiska situation. Jag anser — trots att det första alternativet är av stor betydelse — att frågan om ungdomens egen ekonomi är det som måste sättas i förgrunden. Ungdomen har i dag på ett helt annat sätt än tidigare förutsättningar att nå upp till goda inkomster som väl kan mätas sig med inkomsterna för äldre generationer i samhället. Detta kan bl. a. bero

Allmänna pensionsfonden

på avtalstekniska förbättringar, kvinno-lönebegreppets slopande o. s. v.

Vi har i motionerna pekat på några aktuella inkomstsiffror. Sammanlagt rör det sig om belopp på uppskattningsvis 12 miljarder kronor om året för årsklasserna 15 till 24 år. Det är självfallet orealistiskt att helt och fullt räkna med denna uppskattade lönesumma, men om vi gör tankeexperimentet att 10 procent skulle avsättas som lönsparande skulle det betyda ett årligt sparande på 1 200 miljoner kronor. Mot bakgrunden av att ungdomslönsparandet i dag omfattar cirka 112 miljoner kronor måste detta mana till eftertanke. Betydelsen för ungdomarna själva av att i olika sammanhang — familjebildning, studier o. s. v. — ha en sparad slant att falla tillbaka på måste vara uppenbar för var och en.

Dessa miljarder som ungdomen har att röra sig med har ingalunda undgått en del smarta företrädare för kommersiella intressen, som väl begriper att ungdomen i dag representerar en mycket lukrativ marknad. Det satsas också otroligt medvetet på denna köpvilliga grupp. Praktiskt taget varje vecka kan man läsa i pressen om tillställningar som speciella ungdomsmässor och dylikt, där dessa kommersiella intressenter introducerar nya dyrbara ungdomsmoder, bilar, musikinstrument o. s. v. Det talar sitt tydliga språk.

De remissorgan som bankoutskottet har vänt sig till har samtliga uttalat sin fulla anslutning till åtgärder som syftar till ett så högt ungdomssparande som möjligt. Att staten skulle medverka med ekonomiskt stimulerande åtaganden rekommenderas också. När det gäller ett eventuellt obligatoriskt ungdomssparande, är det emellertid endast TCO som helt instämt i motionernas syfte. De remissinstanser som inte vill vara med om att föreslå en utredning har anfört mer eller mindre krystade motargument, som det naturligtvis skulle vara intressant att redovisa vart för sig.

Herr talman! Då bankoutskottet med

överbärande majoritet följt dessa negativa tankegångar men i övrigt ställt sig positivt till motionernas syftemål vill jag inte nu yrka bifall till dessa. Jag avvaktar tills vidare vad de åtgärder som är på väg skall föra med sig i riktning mot ett väsentligt ökat ungdomslönsparande. Skulle det visa sig att resultatet av dessa ansträngningar inte blir vad man hoppas på, finns det möjlighet att återkomma i ärendet.

Herr talman! Jag har inte något annat yrkande för dagen än om bifall till utskottets hemställan.

Herr SÖDERSTRÖM (h):

Herr talman! Jag har med stort nöje lyssnat till herr Franzéns i Motala framställning i denna fråga. När den var på tapeten i våras i samband med ett förslag om sparfrämjande åtgärder — varvid jag hade äran att företräda reserveranternas i utskottet — hade jag emellertid gärna velat se också herr Franzén delta i debatten om exakt samma åtgärder. Kanhända hade då reservationen kunnat segra, vilket den beklagligtvis inte gjorde vid detta tillfälle.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 27

Allmänna pensionsfonden

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 49, i anledning av motioner angående allmänna pensionsfonden.

Bankoutskottet hade till behandling i ett sammanhang upptagit ett antal till utskottet hänvisade motioner angående fondbildningen inom den allmänna försäkringen och förvaltningen av allmänna pensionsfonden. Dessa motioner var

A) de likalydande motionerna I: 606 av herr *Sveningsson* och II: 762 av herrar *Nordgren* och *Petersson*, vari hemställdes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en undersökning av den ur olika synpunkter

Allmänna pensionsfonden

erforderliga fondbildningen inom ATP-systemet med hänsyn till främst inverkan från konjunkturella och demografiska förändringar i samhället;

B) motionen II: 747 av herrar *Björkman* och *Magnusson* i Borås, vari hemställdes »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa att Kungl. Maj:t måtte med beaktande av vad i motionen anförts igångsätta utredning i syfte att — sedan AP-fonderna nått en med hänsyn till kravet på likviditet och risken för konjunkturförsämring fullt betryggande storlek och erfarenhet vunnits rörande storleken av arbetsgivarernas frivilliga avsättningar till egna pensionsfonder — begränsa de årliga pensionsavgifterna till AP-fonderna till vad som erfordras för täckande av fondernas löpande pensionsbetalningar under året»;

C) de likalydande motionerna I: 601 av herr *Mattsson m. fl.* och II: 755 av herr *Larsson* i Umeå *m. fl.*, vari hemställdes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt parlamentarisk utredning rörande tilläggs-pensionssystemets samhällsekonomiska verkningar, AP-fondens inverkan på näringslivet och fondförvaltningens framtida utformning m. m. i enlighet med vad i motionerna anförts;

D) de likalydande motionerna I: 342 av herr *Werner* och II: 427 av herr *Hermansson m. fl.*, vari såvitt nu var i fråga hemställdes »att riksdagen i skrivelse till regeringen begär snabb översyn av AP-fondernas placeringsreglemente»;

E) motionen II: 88 av herr *Thylén m. fl.*, vari hemställdes »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en utredning om ändrade former för utlåning från AP-fonderna, varvid särskilt bör beaktas möjligheterna att utnyttja banksystemet för en vidgad marknadsmässig användning av pensionsmedlen»;

F) de likalydande motionerna I: 102 av herrar *Harry Carlsson* och *Johan*

Olsson samt II: 141 av herrar *Sjönell* och *Jönsson* i Ingemarsgården, vari hemställdes »att riksdagen måtte

1. i skrivelse till Kungl. Maj:t begära förslag om sådan ändring av reglementet för allmänna pensionsfondens förvaltning, att återlänerätt får ackumuleras under en tid av fem år och att amorteringstiden utsträcks till 20 år,

2. i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning angående möjligheterna att i ökad utsträckning kanalisera medel från AP-fonderna till näringslivet genom kreditmarknadsinstituterna»;

G) de likalydande motionerna I: 168 av herr *Ottosson m. fl.* och II: 208 av herr *Nordgren m. fl.*, vari hemställdes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa

dels om förslag till sådan ändring av reglementet för allmänna pensionsfondens förvaltning att arbetsgivare erhöles möjlighet att för återlån få utnyttja de ATP-avgifter som inbetalades under loppet av de fem senast förflutna åren och att återlån skulle få ske upp till 75 % av inbetalda avgifter,

dels om en utredning rörande utsträckande av amorteringstidens längd för återlån till 20 år.

Utskottet hemställde,

A. att motionerna I: 606 och II: 762, om undersökning av den erforderliga fondbildningen inom ATP-systemet, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

B. att motionen II: 747, om utredning rörande begränsning av avgifterna till allmänna pensionsfonden, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

C. att riksdagen med bifall till följande motioner, nämligen

1) I: 601 och II: 755,

2) I: 102 och II: 141, såvitt de gällde viss utredning,

3) II: 88,

måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande allmänna pensionsfonden i enlighet med vad utskottet anförde;

Allmänna pensionsfonden

D. att motionerna I: 342 och II: 427, såvitt de gällde översyn av allmänna pensionsfondens placeringsreglemente, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

E. att riksdagen i anledning av motionerna I: 102 och II: 141, såvitt de gällde reglerna för återlån från allmänna pensionsfonden, samt I: 168 och II: 208 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till sådan ändring av reglementet angående allmänna pensionsfondens förvaltning att återlånerätt finge ackumuleras under fem år, att återlån finge ske upp till 75 procent av inbetalda avgifter och att amorteringstiden för återlån utsträcktes till 20 år.

Reservationer hade avgivits

1. vid utskottets hemställan under A.

av herrar *Enarsson* (h), *Lundberg* (h) och *Regnéll* (h), vilka ansett, att utskottet under A. bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionerna I: 606 och II: 762 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en undersökning av den ur olika synpunkter erforderliga fondbildningen inom ATP-systemet med hänsyn till främst inverkan från konjunkturella och demografiska förändringar i samhället;

2. vid utskottets hemställan under B.

av herrar *Enarsson* (h), *Lundberg* (h) och *Regnéll* (h), vilka ansett, att utskottet under B. bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen II: 747 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att Kungl. Maj:t måtte med beaktande av vad reservanterna anfört igångsätta utredning i syfte att begränsa de årliga pensionsavgifterna till allmänna pensionsfonden till vad som erfordrades för täckande av fondens löpande pensionsbetalningar under året;

3. vid utskottets hemställan under C.

av herrar *Lundin*, *Larfors* och *Manne Olsson*, fru *Lundblad*, fru *Renström-*

Ingenäs samt herrar *Franzén* i Motala, *Bengtsson* i Landskrona och *Gustavsson* i Ängelholm (samtliga s), vilka ansett, att utskottet under C. bort hemställa,

att följande motioner, nämligen

1) I: 601 och II: 755, om parlamentarisk utredning rörande tilläggs-pensions-systemets samhällsekonomiska verkningar m. m.,

2) I: 102 och II: 141, såvitt de avsåge utredning angående kanalisering av medel från allmänna pensionsfonden till näringslivet,

3) II: 88, om utredning rörande ändrade former för utlåning från allmänna pensionsfonden,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

4. vid utskottets hemställan under E.

av herrar *Lundin*, *Larfors* och *Manne Olsson*, fru *Lundblad*, fru *Renström-Ingenäs* samt herrar *Franzén* i Motala, *Bengtsson* i Landskrona och *Gustavsson* i Ängelholm (samtliga s), vilka ansett, att utskottet under E. bort hemställa,

att följande motioner, nämligen

1) I: 102 och II: 141, såvitt gällde reglerna för återlån från allmänna pensionsfonden, samt

2) I: 168 och II: 208, i samma ämne, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr BENGTTSSON i Landskrona (s):

Herr talman! I föreliggande bankoutskottsutlåtande behandlas en rad motionsledes framförda krav, syftande till att utredning verkställs angående dels takten i fonduppbyggandet, dels fondens samhällsekonomiska effekt i stort och dels fondförvaltningen, med tonvikt på utlåningen till näringslivet. De flesta av de framställda förslagen har behandlats och därvid också avvisats av tidigare riksdagar.

Sedan frågorna senast behandlades av riksdagen i fjol har det inträffat, att

Allmänna pensionsfonden

man avslutat den utredning som riksdagen 1963 begärde beträffande tilläggs-pensionssystemets samhällsekonomiska verkningar, fondbildningens omfattning och inverkan på näringslivet samt fondförvaltningens framtida utformning. Utredningsresultatet presenteras i betänkandet »Finansiella långtidsperspektiv», som framlagts i början av året.

Från högerhåll kräves nu — vilket framgår av reservationen 1 — en ytterligare undersökning av fondbildningen inom ATP-systemet med hänsyn till dess inverkan på konjunktur- och befolkningsförändringar. Reservanterna menar att en buffertfond bör kunna räcka, en uppfattning som jag inte kan dela, om försäkringen också i framtiden skall kunna fullgöra sina åtaganden gentemot de försäkrade.

Avgiftsuttagets storlek är som bekant föremål för ingående beräkningar inom riksförsäkringsverket, och alternativa förslag, baserade på olika antaganden, kommer att föreligga då riksdagen på nytt nästa år skall ta ställning till avgiftsuttaget. Motionärernas uppfattning, att detta material skulle vara otillräckligt som underlag för beslut delar vi inte.

Ett annat högerkrav framförs i reservation 2, där man vill ha frågan utredd och förslag framlagt om en genomgripande förändring av formerna för fondbildningen vid tilläggs-pensionssystemet. Man menar att den del av pensionsinkomsterna som överstiger vad som behövs för att täcka de löpande utgifterna för pensionsbetalning skall få avsättas inom företagen. Någon form av kollektivt ansvarstagande för dessa pengar skulle ges av företagens intresseorganisationer.

Ett tillmötesgående av detta krav skulle innebära en fullständig omprövning av alla hittills gällande principer som legat till grund för handhavandet av fondkapitalet. De tre fondstyrelserna för förvaltning av kapitalet får ses som ett uttryck för en avvägning mellan olika

synpunkter. Att nu rubba på dessa principer finns ingen anledning till; ingenting har inträffat som skulle motivera detta. Risk föreligger uppenbarligen om ett sådant system som reservanterna föreslår skulle kunna införas, att vi skulle råka i samma situation beträffande de i företagen på så sätt placerade fondmedlen som var fallet beträffande pengarna i en rad pensionsfonder som fanns i företagen före ATP:s tillkomst. Då utbetalningar skulle göras, fanns det som bekant inga pengar. Några äventyrligheter på denna punkt vill vi inte medverka till.

Beträffande reservation 3 står vi från socialdemokratiskt håll för den, sedan man på borgerligt håll med lottens hjälp kommit att stå för utskottsutlåtandet.

Från borgerligt håll krävs nu en ytterligare utredning med parlamentarisk sammansättning för att utreda och diskutera fondbildningen och fondförvaltningen med sikte på en reform av det nuvarande systemet. Man vill också att Kungl. Maj:t skall låta utreda möjligheterna att i ökad utsträckning kanalisera medel från allmänna pensionsfonden till näringslivet genom kreditmarknadsinstitutet.

Jag är medveten om att den utredning, som jag tidigare åberopade och som gjorts av överdirektören i konjunkturinstitutet Börje Kragh, inte lämnat lösningar på alla de frågor om ställdes. Men av uppgifter som vi har inhämtat från finansdepartementet föreligger planer att tillsätta en utredning rörande frågor om allmänna pensionsfondens förvaltning och andra hithörande frågor. De uppslag som redovisats i det Kraghska betänkandet bör därvid kunna vidareutvecklas.

Vi har inte under förhandenvarande omständigheter velat medverka till att man såsom den borgerliga utskottsmajoriteten önskar skriver till Kungl. Maj:t och begär en utredning med preciseringar, eftersom vi vet att frågan kommer att utredas.

Allmänna pensionsfonden

Önskemål om översyn och ändringar i gällande regler för återlånning ur allmänna pensionsfonden framförs också i flera motioner. Även här har den borgerliga delen av utskottet med lottens hjälp kommit att svara för utskottets skrivning. I vår reservation nr 4 har vi framhållit att en översyn av återlåningsreglerna blir en av uppgifterna för den utredning som aviserats av finansdepartementet. Att såsom sker från borgerligt håll föreslå att omedelbara reglementen och ändringar genomföres, anser vi oss inte kunna medverka till. Man önskar som bekant att återlånerätten inte skall förfalla kalenderårsvis, utan att den skall kunna ackumuleras under en tid av fem år.

Min reflexion är: Blir det totalt mera pengar till näringslivet på detta sätt? Uppenbarligen kommer ATP-medlen att få placeras med sämre räntabilitet, om de på detta sätt skall hållas tillgängliga för återlån i den utsträckning man från borgerligt håll kräver. Samtidigt föreslår man återlånerätten ökad från 50 till 75 procent och amorteringstiden utsträckt från 10 till 20 år.

Vi har i reservationen framhållit — detta vill jag ytterligare understryka — att mycket pengar från ATP-fonderna på andra vägar än genom den direkta återlåningen går tillbaka till näringslivet. Jag får kanske erinra om de ökade möjligheter till långfristig finansiering av produktiva investeringar i näringslivet som skapats genom inrättandet av den nyligen av riksdagen beslutade investeringsbanken. Återlånens betydelse måste vid denna jämförelse framstå som tämligen ringa.

Vad som utmärker återlånen är att de kommer just det företag till del som har inbetalat motsvarande pensionsavgifter. Detta innebär att mera kapitalkrävande företag stadda i stark expansion inte kan draga lika stor nytta som andra företag av fondmedlen.

Herr talman! Detta föranleder mig att yrka bifall till reservationerna 3

och 4 och i övrigt till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Gustavsson* i Ängelholm (s).

Herr *BÖRJESSON* i Glömminge (cp):

Herr talman! I det föreliggande utskottsutlåtandet behandlas motionsyrkanden, vilka såsom herr *Bengtsson* i Landskrona nämnde framställdes i denna kammare under åren 1964 och 1965. Det gäller i stort sett samma önskemål. Genom att lotten två gånger har fallit som den gjort har vi på borgerligt håll kommit att stå för utskottsmajoriteten.

Allteftersom ATP-fonderna växer får de helt naturligt allt större betydelse på kapitalmarknaden och för samhällsökonomi över huvud taget. Deras betydelse för kapitalsamlingen i landet och för näringslivets kreditförsörjning framstår då som mycket väsentlig i den ekonomiska politiken.

De motioner som behandlas i utskottsutlåtandet har väckts av representanter för folkpartiet, centerpartiet och högerpartiet och berör olika delar av AP-fondernas verksamhet. I motionerna yrkas dels utredning av AP-fondernas och ATP-systemets samhällsekonomiska verkningar, dels ändrade former för utlåning genom speciella kreditinstitut, dels ock ändring av reglerna för den s. k. återlåningen, som i huvudsak gäller mindre företag. De omedelbara åtgärder som skulle kunna vidtagas vore då ändringar av de regler som berör den tredje fondens verksamhet, d. v. s. utlåning till företag med upp till 20 anställda. Utskottsmajoriteten har föreslagit att återlånerätten skall kunna ackumuleras under fem år och att återlån får ske upp till 75 procent av inbetalda avgifter mot enligt tidigare bestämmelser 50 procent.

Herr *Bengtsson* i Landskrona framhöll — liksom socialdemokraterna gjorde i fjol — att det inte på detta sätt blir någon nettoökning av det kapital som står till förfogande. Det vet vi mycket

Allmänna pensionsfonden

väl. Men vad vi siktat på är den större smidighet och den mera praktiska tillämpning av systemet som skulle kunna åstadkommas för de små företagens del, om återlånerätten kan ackumuleras under fem år. Med nuvarande bestämmelser får företagen återlåna vad som betalats in i avgifter under föregående år. Dessa lån är så små att de inte blir till någon nytta för företagen.

Alla är överens om att de små företagen har stor betydelse — det har deklarerats även från socialdemokratiskt håll. Om kreditgivningen till dem alltså är lika betydelsefull som till övriga företag, bör den göras så smidig som möjligt. Det fanns en tid då man trodde att med tillkomsten av stora företag skulle inga problem uppstå. De senaste åren har visat att så inte är fallet — vad som inträffat med företag som Hägglund & Söner och Uddevallavarvet har vi nog i friskt minne.

Meningen med motionerna är inte att kapitalförsörjningen till de större företagen skall minskas, utan avsikten är som sagt endast att finna en smidigare form för lån ur den tredje fonden. Bankerna står som mellanhand och det är inte fråga om återlåning direkt till småföretagen ur fonden, som angivits i vissa fall.

I motionerna I:601 och II:755 föreslås en parlamentarisk utredning om ATP-systemets samhällsekonomiska verkningar. Alla måste väl erkänna att denna stora kapitalsamling ständigt bör iakttagas. Fonderna har nu växt till 15 miljarder kronor och kommer att växa ytterligare. En sådan kapitalkoncentration blir samtidigt en ekonomisk maktkoncentration.

Under senare år har ju diskussionen om den ekonomiska maktkoncentrationen inom näringslivet varit mycket livlig.

I motion nr 141 i denna kammare, som är likalydande med en motion i första kammaren, föreslås att de inbetalade avgifterna skall kunna ackumu-

leras. Däremot tar inte motionen upp förslaget om en 75-procentig utlåning. Utskottsmajoriteten har emellertid sammanfört yrkandena i de båda motionsparen.

Reservanterna har nu genom en förfrågan i finansdepartementet fått veta att det föreligger, såsom det heter, planer på att tillsätta en utredning om AP-fondernas förvaltning. Detta ger belegg för att man även i finansdepartementet i likhet med motionärerna anser det berättigat att överse dessa saker. Detsamma gäller även reservanternas yrkande om en utredning för att överse reglerna för utlåningen.

Även om vi inte i dag får igenom vårt utredningskrav, kommer kanske de problem som motionärerna och reservanterna aktualiserat att lösas genom den utredning som skall tillsättas liksom på en omväg.

Jag ber att få yrka bifall till bankoutskottets hemställan.

Herr REGNÉLL (h):

Herr talman! Som ordförande i utskottet beklagar jag att innehållet i detta utlåtande kan te sig en aning svåröverskådligt. Om så är fallet, är det förvisso inte sekretariatets fel. I sekretariatet har man som vanligt lagt ned ett mycket omfattande arbete på att redogöra för de olika motionerna, söka sammanfatta det gemensamma i dem och bena upp dem på bästa sätt.

De som lyssnat till debatten har dessutom fått hjälp att orientera sig genom de mycket klara framställningar som gjorts av herr Bengtsson i Landskrona över socialdemokraternas inställning och av herr Börjesson i Glöminge över oppositionens.

Om det ändå är riktigt att tala om svåröverskådlighet, beror det på att vi här har att göra med ett ämnesområde, där det vävs samman ekonomiska faktorer, sociala frågor och en del kraftigt politiskt betingade bedömningar. Detta känner vi väl till från tidigare

Allmänna pensionsfonden

diskussioner om ATP som sådan och utformningen av AP-fonden: avgifternas storlek, fondutbyggnaden och den administrativa apparaten.

Den genomgående tråden är att man från olika motionärers sida önskat ytterligare klargöranden. Jag anser nog att sådana önskemål är fullt berättigade. Herr Bengtsson i Landskrona nämnde i ett sammanhang, när han kommenterade en av högermotionerna, att det inte finns någon anledning att rubba på de principer som nu gäller. Och så långt kan man väl hålla med honom. De principer som nu gäller är vi väl överens om, men den praktiska utformningen kan diskuteras. Vi får aldrig glömma att det här är fråga om något som har den allra största betydelse för oss alla. Den största samlade fond som finns inom landet är AP-fonden, den största mottagare av inbetalningar som finns inom landet är AP-fonden, och den största ekonomiska maktkoncentrationen inom landet ligger i AP-fonden och hos dem som handhar dess placeringar. Detta är helt klart. Helt klart är också att det för dem som bedriver ekonomisk verksamhet här i landet — ägare av stora och små företag — inte finns någon instans vars agerande spelar så stor roll som AP-fondens. Allt detta gör att man har all anledning att med uppmärksamhet följa vad som sker — därav de olika utredningskraven, önskemålen om undersökningar och de konkreta förslagen till ändringar.

Det har genomgående blivit så, att regeringspartiets ledamöter i utskottet har sagt att allt är bra som det är; den praktiska utformningen av systemet och den av finansdepartementet aviserade utredningen är bra. På denna punkt förhåller det sig väl som herr Börjesson i Glömminge sade, att redan den omständigheten att man inom finansdepartementet har för avsikt att verkställa utredningar är ett besked om att man där inte är så tvärsäker på

att vi vet allt vi bör veta i detta sammanhang eller att allt är så bra ordnat som det borde vara. Det är ett besked om att man bör kunna åstadkomma ett bättre läge än det vi befinner oss i.

Frågan är då om vi skall nöja oss med den utredning som aviserats från finansdepartementet. När den kan komma i gång kan vi inte få något besked om, inte heller om vilken omfattning den skall få. Under sådana förhållanden är det väl ganska naturligt att man stöter på, att man framför konkreta förslag om vad en sådan utredning skulle kunna befatta sig med och säger att det är angeläget att den bedrivs skyndsamt. Det kan också vara naturligt att framföra önskemål om att den inte bara skall bedrivas som en departementsutredning, vilket numera är så populärt, utan att den skall vara parlamentariskt förankrad.

Herr Börjesson pläderade för en del av de utredningsönskemål som förts fram i motioner från folkpartiet, centerpartiet och högern och som resulterat i gemensam skrivning från de borgerliga ledamöterna i bankoutskottet. För min del återstår att säga några ord om två motionspar, som framförts från högerhåll och som inom utskottet vunnit stöd endast av högerledamöterna. Också i dessa motioner framförs utredningskrav och önskemål om undersökningar — inga revolutionerande ting men uppslag till sådant som motionärerna tror skulle kunna vara till nytta. I det ena fallet understryker man att det på grund av de snabba förändringar som den svenska ekonomin och världsekonomin undergår finns allt skäl att kontinuerligt följa vad som sker. Man påpekar också att åldersstrukturen i landet ser ut att komma att bli en annan än man räknade med bara för några år sedan. Åldringarna tycks leva ännu längre än vad man då räknade med, och det ser ut som om det föds fler barn än man tänkt sig. Sådana

omständigheter gör en förnyad prövning aktuell.

I det andra motionsparet talas det om att vissa onödiga omgångar med att ta in pengar till AP-fonden och därefter slussa ut dem igen till företagen möjligen skulle kunna undvikas om man lät en del av pengarna stanna kvar hos företagen, vilka till AP-fonderna skulle inbetala i huvudsak endast vad som behövs för de löpande pensionsutbetalningarna. Några risker för de försäkrade, för förmånstagarna inom ATP-systemet, skulle detta icke innebära, om man byggde ut en kollektiv ansvarsförsäkring av den typ som man har t. ex. inom PRI-stiftelserna.

Motionen har ju redovisats i utskottets utlåtande, och jag skall därför inte gå in på den. Jag har så mycket mindre anledning att göra det som motionä-

terna inte framlägger några konkreta förslag till åtgärder utan i båda fallen siktar till utredning.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservationerna 1 och 2, medan jag i övrigt liksom tidigare talare ansluter mig till utskottets förslag.

På förslag av herr andre vice talmannen beslöt kammaren att uppskjuta den fortsatta behandlingen av förevarande utlåtande samt behandlingen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 16.51.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 15 november

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid av herr andre vice talmannen.

§ 1

Allmänna pensionsfonden (forts.)

Herr andre vice talmannen meddelade, att överläggningen rörande bankoutskottets utlåtande nr 49, i anledning av motioner angående allmänna pensionsfonden, nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet, i enlighet med förut gjord anteckning, till

Herr SJÖNELL (cp), som yttrade:

Herr talman! AP-fonderna har nu nått sådan storlek att de börjar över-
skugga andra kreditinstitut i fråga om

utlåningskapacitet. Deras totala omslutning har under senare år stigit mycket snabbt och var i slutet av 1964 uppe i 7 409 miljoner kronor, i slutet av år 1965 var omslutningen 10 645 miljoner, i slutet av 1966 var den 14 617 miljoner och per den 31 oktober i år 18 693 miljoner kronor.

Fondernas mycket starka tillväxt gör det nödvändigt att deras medel kanaliseras ut på marknaden i sådana former att en maktkoncentration undviks på kreditmarknaden. Det finns så mycket större anledning att arbeta på ett förverkligande av den målsättningen efter tillkomsten av Sveriges investeringsbank ty de former denna bank erhållit innebär just att en betydande maktkoncentration på kreditmarknaden uppkommit. Investeringsbanken har

Allmänna pensionsfonden

fått en monopolställning på en viktig del av denna marknad i och med de speciella möjligheter banken bekommit att ge näringslivet långfristiga, riskbärande krediter. Då denna bank framför allt skall vara ett instrument för slussning av AP-medel till investeringar i näringslivet, kommer dessa medel att i ökande utsträckning bidra till just en maktkoncentration på kreditmarknaden, som inte på något sätt är önskvärd.

Ett medel att kanalisera ut fondmedlen, så att ett mera differentierat utnyttjande av de kapitalresurser fonderna ställer till förfogande kan uppnås, är åtgärden att utöka de ordinära kreditinstitutens möjligheter att ta hand om AP-fondernas medel för vidareutlåning. Detta är ett av flera alternativ, som framlägges av chefen för konjunkturinstitutet i hans i våras avlämnade betänkande »Finansiella långtidsperspektiv». Det anförs om detta alternativ i betänkandet att en vidgad långfristig utlåning till affärsbankerna skulle kunna finansieras genom en motsvarande försäljning av affärsbankernas egna förlagsbevis till fonden. En annan utväg är att AP-fonden övertar en del av bankernas obligationsinnehav, varigenom dessas kreditgivningskapacitet automatiskt ökar.

Ytterligare ett sätt att ställa AP-fondens resurser till näringslivets förfogande i andra former än för närvarande är att specialinstitut för långfristig och riskbärande kreditgivning bildas under affärsbankernas medverkan och med medel från AP-fonden som bas.

En viktig konsekvens, herr talman, av att AP-fondens placeringar i långt större utsträckning än nu är fallet slussas ut via affärsbankerna skulle bli — såsom framhålles i »Finansiella långtidsperspektiv» — att de mindre och medelstora företagens växande lånebehov skulle kunna tillgodoses på ett effektivare sätt än nu är förhållandet.

När det gäller bildandet av ett specialinstitut under medverkan av affärs-

bankerna vill jag, herr talman, erinra om mittenpartiernas motion nr II: 955 till årets riksdag i anledning av propositionen om den statliga investeringsbanken. I motionen framförs tanken på lämpligheten av att tillskapa nya enskilda kreditinstitut i syfte att motverka maktkoncentration vid kreditgivning av det speciella slag, som riskbärande och långfristiga krediter innebär och som Investeringsbanken fått monopol på.

I motionerna I: 102 och II: 141 begärs inte bara att riksdagen skall anhänga att Kungl. Maj:t låter utreda möjligheterna att i ökad utsträckning kanalisera medel från allmänna pensionsfonden till näringslivet genom kreditmarknadsinstitutet. I motionerna begärs också att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära förslag om sådan ändring av reglementet för allmänna pensionsfondens förvaltning, att återlånerrätt får ackumuleras under en tid av fem år och att amorteringstiden på lånen utsträcks till tjugo år.

Förslaget om ändrade återläneregler tar närmast sikte på de mindre företagens förhållanden. För dessa företag har AP-fondens återläneregler aldrig varit någon realitet att räkna med. Detta förhållande avspeglas också i statistiken över återlånenens omfång och struktur.

År 1966 hänförde sig 944 miljoner kronor till den andra fondstyrelsen, medan den tredje fondstyrelsen endast hade 4 miljoner kronor placerade i återlån. Detta är ju en fantastisk skillnad och beror på att återlånen i sin nuvarande utformning gynnar de stora företagen och missgynnar de små. Missförhållandet att de små företagen diskrimineras på ett så uppseendeväckande sätt har observerats på många håll, och ett mycket auktoritativt uttalande har också gjorts i frågan. AP-fondens verkställande direktör yttrade i ett tidningsuttalande för Dagens Nyheter i början av detta år följande: »Återlånen var under 1966 procentuellt de största

Allmänna pensionsfonden

vi någonsin haft. Orsaken är framför allt kreditvärigheterna. Helt dominerande bland de återlånande är de stora företagen medan de små i fjol endast lånade tillbaka 0,1 procent av den inbetalda summan... Den låga återlåningen bland småföretagarna understryker hur kredittekniskt felaktig återlånebestämmelsen är. Man kan icke sammankoppla antalet anställda med kreditbehovet. De stora företagen gynnas med stora återlåningsmöjligheter medan en småföretagare med 10 anställda kanske får låna 20 000 kronor när han behöver 2 miljoner för en utbyggnad. Storföretagen får dubbla AP-krediter — vi köper också deras obligationer», slutade alltså chefen för AP-fonden.

Klarare än så kan knappast de nuvarande återlånereglernas orättvisa konsekvenser gentemot de mindre företagarna belysas. Deras situation är mycket svår framför allt därigenom att deras redan tidigare låga självfinansieringsgrad under senare år ytterligare nedpressats. Ett på sätt i motionerna föreslagits utvidgat och av bankoutskottet tillstyrkt återlånesystem skulle få enbart gynnsamma följder. De mindre företagen, som har så väsentlig samhällsekonomisk betydelse, skulle utan alltför hårda säkerhetsbestämmelser få tillgång till något som för dem skulle vara mera värdefullt än det mesta, nämligen långfristiga krediter. AP-medlen skulle härigenom få en differentierad och säkerligen i högsta grad effektiv användning och icke bara koncentreras till de stora investeringsklumparna.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till bankoutskottets hemställan i dess utlåtande nr 49.

Därefter anförde:

Herr KARLSSON i Huddinge (vpk):

Herr talman! Vi diskuterar nu en mycket viktig fråga som har att göra med både näringslivets effektivitet och löntagarnas inflytande inom ekonomin och samhället. Som redan sagts växer

AP-fonderna snabbt och kan, om de används rätt, bli ett viktigt medel för att öka demokratin i samhället. En sådan utveckling motsätter sig dock, som vi hört, de borgerliga partierna och storfinansen. De motioner som nu föreligger till behandling ingår som ett led i en ny attack mot möjligheterna för en utveckling av samhällets och löntagarnas inflytande. Man försöker nu igen att sätta stopp för denna utveckling.

Det avgörande är att det här rör sig om löntagarnas pengar. Det är löntagarnas pengar som finns i de växande AP-fonderna. Företagarna och de borgerliga partierna har ingenting med dessa pengar att skaffa. De bör hålla fingrarna borta från dem. Detta tycker jag borde ha sagts i bankoutskottets utlåtande.

Vårt krav är i detta sammanhang rakt motsatt de borgerligas. Vi begär att de f. n. alltför snäva reglerna för placering av AP-fonderna skall vidgas. Detta är nödvändigt för att medlen skall kunna användas på ett sätt som bäst möjliggör skapande av nya arbetstillfällen under samhällets och löntagarnas egen kontroll. Frågan har alltså också direkt beröring med den aktuella angelägenheten att förhindra och motverka den strukturella arbetslösheten.

Vad vi vill är att sådana regler skapas att AP-medlen kan utnyttjas för en mera aktiv, strukturrationaliserande planeringspolitik. Fonderna bör kunna inträda som ägare till eller delägare i nya företag. Man bör därvid enligt vår mening satsa på utvecklingen av nya industrier, byggda på den modernaste teknik exempelvis inom kemi, elektronik och verkstadsindustri.

Att den nya investeringsbanken kommit till ändrar eller försvagar inte på något sätt detta krav. Investeringsbanken förefaller inte att få en så avgörande betydelse. Den kunde kanske ha fått det om den erhållit uppgifter och letts i enlighet med de förslag som vi ställde vid debatten om denna fråga i våras.

Allmänna pensionsfonden

Därför kvarstår nu kravet på en förändring av placeringsreglementet för AP-fonderna, vilket är en mycket större fråga än den om investeringsbanken. Jag vill erinra om att även LO-kongressen 1966 ställde samma krav som vi framfört i motion II: 427. I utlåtandet från landssekreteriatet i frågan sades bl. a.: »Landssekreteriatet anser den nuvarande ordningen, enligt vilken privata intressen praktiskt taget helt bestämmer inriktningen av vårt näringslivs utbyggnad, medan löntagarnas medel till övervägande del används för att finansiera bostadsproduktion och samhällsservice, inte tillfredsställande.» Kongressen krävde mot bakgrund av vad som framhållits i utlåtandet en översyn av placeringsreglerna för AP-fonderna.

Det är, tycker jag, anmärkningsvärt att de socialdemokratiska ledamöterna av bankoutskottet inte stöder LO-kongressens krav i dessa stycken. Jag vet inte hur man skall tolka det. Struntar de helt enkelt i den mening som 1 400 000 löntagare har givit uttryck för, eller hur skall man uppfatta socialdemokraternas beteende i utskottet?

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionen II: 427 i denna del.

Herr BERGLUND (fp):

Herr talman! Jag vill bara med några få ord understryka vad utskottets talesmän har anfört.

AP-fonderna kommer alltmer att utgöra en faktor av stor betydelse på det finansiella området i vårt samhälle — många har sagt en maktfaktor, och det kan upprepas. Det är viktigt att de uppsamlade pensionsmedel som tillförs AP-fonderna, inte minst från näringslivet, förvaltas på ett sådant sätt att fondernas dubbla syfte kan förverkligas. Jag avser då dels den trygghet fonderna skall skapa för de anställda när det gäller pensionen, dels fondernas uppgift att förse näringslivet med det kapital

som i dagens läge är nödvändigt för att näringslivet skall kunna fungera.

Vad återlånerätten beträffar är vi väl ganska ense om att den enligt de regler som nu gäller kan tjäna de större företagens kapitalförsörjning men på intet sätt de mindre företagens. I det senare fallet är dessa företags möjligheter till återlån som vi vet mycket begränsade då de för varje år endast kan få låna den del som föreskrifterna medger. Det kan inte genom flera års uppsamling bli ett så stort belopp att det blir praktiskt möjligt att begagna sig av denna låneform. Här har den mindre företagsamheten alltid befunnit sig i stryk-klass då det gäller att få medel för sina investeringar. De större företagen har ju betydligt större förutsättningar än de mindre företagen i det fallet.

På tal om detta frågade herr Bengtsson i Landskrona om det totalt blir mera pengar för näringslivet på det här sättet. Jag skulle vilja svara både-och. Det blir ju mera pengar på det sättet att de blir spridda till flera företag. Som det nu är blir pengarna koncentrerade till en del större företag, men om vi betänker att den mindre företagsamheten utgör en större procentuell andel av vårt näringsliv så kan man säga att den större delen av vårt näringsliv gått förlustig de investeringsmöjligheter som AP-fonderna kan ge. Därför är det riktigt och rimligt som utskottet säger, att såvitt gäller reglerna för återlån från allmänna pensionsfonden bör riksdagen i skrivelse till Kongl. Maj:t hemställa om sådan ändring av dessa regler att återlånerätten ackumuleras under fem år och att återlån får ske upp till 75 procent av inbetalda avgifter och att amorteringstiden får utsträckas till 20 år. Om vi alltså höjer återlånerätten från 50 till 75 procent får näringslivet i stort större del av detta kapital.

Herr Karlsson i Huddinge sade att det här är löntagarnas pengar som partierna inte på något sätt har med att göra. Jag är något förundrad över den-

Allmänna pensionsfonden

na tanke. De som skall bestämma över pengarna är partierna, men det är inte partierna som skall ha pengarna, utan det är löntagarna. Om vi skall kunna använda pengarna i industrin, särskilt med tonvikt på småindustrin, är det för att trygga löntagarnas sysselsättning. Det bör vara klart för var och en. Därigenom kommer vi ju att motverka arbetslösheten.

En annan sak är den viktiga frågan om kanaliseringen av fondmedlen ut till näringslivet. Utskottet anser på den punkten att det bör ske genom kreditmarknadsinstitutet, något som anförs i både centerparti-, folkparti- och högerpartimotionerna, varför jag inte närmare skall gå in på detta.

Med dessa korta ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **BENGTSSON** i Landskrona (s):

Herr talman! Såväl herr Börjesson i Glömminge som herrar Sjönell och Berglund har pläderat för och ytterligare utvecklat sina tankegångar beträffande frågan om återlånerätten. Framför allt är det småföretagarna som man gör sig till tolk för. Hade det varit på det sättet, att småföretagarna hade utnyttjat de möjligheter som står dem till buds i dag, då skulle det ha varit ytterligt angeläget att nu verkligen seriöst börja överväga vad man över huvud taget skall göra för att lösa detta problem.

Det är riktigt, som herr Sjönell sade, att under 1966 uppgick återlånen från tredje fonden inte till mer än 4 miljoner kronor. Jag tycker det är lämpligt att herrarna talar med småföretagarna och uppmanar dem att i första omgången begagna sig av de möjligheter som står till buds. När de möjligheterna är uttömda, är läget givetvis ett helt annat, och då får vi lov att diskutera denna fråga utifrån helt andra utgångspunkter. Man bör väl även ha klart för sig — det poängterade jag i mitt första anfö-

rande — att dessa pengar från fonderna på många andra vägar går ut till näringslivet, också till de små och medelstora företagen.

Herr Regnéll och hans meningsfränder i utskottet är — såsom framgår av deras skrivning — inte tillfreds med den utredning på detta område, som finansdepartementet planerar, utan önskar i stället en parlamentarisk utredning. En del av dessa frågor liksom ytterligare några kan, som vi har sagt i våra reservationer och i utskottsutlåtandet, behöva utredas vidare, men vi tror faktiskt att en departementsutredning ofta — det har erfarenheten visat — snabbare når resultat än en parlamentarisk utredning. I varje fall finns det inte några som helst anledningar till panik på denna punkt. Utredningen behövs, därom är vi överens, och jag tror, som nämnt, att arbetet rent av kan gå fortare på detta sätt.

Jag kan inte undgå att göra vissa reflexioner i anledning av de förda resonemangen. Hur stora blir pensionsavgifterna om ungefär 25 år, om de nu skulle sänkas och fonderna därigenom avsevärt reduceras? Premierna skulle då komma att bli så höga att hela pensionssystemet enligt min uppfattning skulle komma att falla sönder. Ingen skulle helt enkelt orka med att betala de pensionsavgifter som då skulle bli aktuella. Men det är kanske detta man eftersträvar på borgerligt håll?

Sedan vill jag säga till herr Karlsson i Huddinge, att vi från socialdemokratiskt håll visst inte har glömt vad LOKongressen har sagt. Vi har också i vårt näringspolitiska program diskuterat en del av dessa saker. När det i motionen sägs att löntagarnas pengar i fonden bör kunna användas på ett sätt som möjliggör att nya arbetstillfällen skapas under samhällets och löntagarnas kontroll, så menar jag, herr Karlsson, att en del av detta redan är exekverat genom att vi nu har beslutat om investeringsbanken, och en stor del av peng-

Allmänna pensionsfonden

arna från AP-fonderna kommer att gå in i näringslivet den vägen.

Herr BERGLUND (fp):

Herr talman! Att småföretagarna har lånat så litet ur AP-fonden bevisar väl att detta system, som herr Bengtsson i Landskrona pläderar för, är helt omöjligt att tillämpa då det gäller småföretagen. Man skulle kunna säga att detta system *hindrar* småföretagen att låna ur AP-fonden.

Ett litet företag, som har att göra en relativt liten inbetalning varje år — låt oss säga 2 000 kronor eller 2 500 kronor — skulle varje år kunna få låna bara halva detta belopp för sina investeringar. Men vart kommer man med en så liten investering? Om företaget skulle tänka sig att göra femårsinvesteringar efter detta system, så skulle ju detta företag möjligen få låna pengarna och betala ränta på dem; visserligen kanske kapitalisera dem på banken, men utan möjlighet alltså att sätta in dem i produktionen, som avsikten ändock varit.

Skulle man däremot i stället kunna tillämpa systemet, att företagen får låna pengarna i femårsperioder, så skulle ju beloppet bli betydligt större på en gång för företagen, som då kunde göra de periodinvesteringar — om jag så får uttrycka mig — som kunde vara till hjälp för den fortsatta utbyggnaden av företagen.

Skulle man dessutom kunna höja lånemöjligheterna från 50 procent till 75 procent, skulle detta utgöra en möjlighet för dem till en något så när hygglig finansiering. I dagens läge, då till och med socialdemokraterna är ivriga för att industrin och näringslivet över huvud taget skall kunna fungera och få sin kapitalförsörjning, tycker jag att man skall medverka till en sådan här vettig lösning, som skulle kunna bli till hjälp för de mindre och medelstora företagen. Som jag förut sade, har de sto-

ra företagen mycket bättre och större möjligheter till investeringar än de små.

I detta anförande instämde herrar *Nordgren* (h) och *Andersson* i Örebro (fp).

Herr REGNÉLL (h):

Herr talman! Jag bad om ordet för att bemöta herr Bengtsson i Landskrona på två punkter. Herr Berglund har dock i sitt anförande nyss egentligen sagt vad jag hade anledning invända beträffande herr Bengtssons synpunkter på återlånen. Som herr Berglund säger har de ju konstruerats så otillfredsställande, att de inte fungerar för de mindre företagens del. Då kan man inte av konstaterandet att de har tagits i anspråk i så ringa utsträckning dra den slutsatsen att småföretagen är ointresserade av att kunna låna pengar denna väg. Det är bara ett besked om att återlånen inte fungerar. Ändrar man reglerna genom större möjligheter att ackumulera avgifterna och genom en högre procentsats kommer det säkert att visa sig, att återlånemöjligheter tas i anspråk på ett helt annat sätt.

Sedan hade herr Bengtsson en invändning att göra mot högerns önskemål, att man skulle ha parlamentariker med när det gällde att se över AP-fondernas uppbyggnadstakt och utformning i övrigt.

Herr Bengtsson ansåg att den översynen sköts snabbare och effektivare inom departementet. Det är en synpunkt som man har mött i olika sammanhang, och vi ser hur de parlamentariska utredningarna i stor utsträckning ersättes av utredningar inom departementen. I departementen sitter folk med sakkunskap just på sitt område, och jag betvivlar inte alls att de ekonomiska synpunkterna skulle tas till vara och bli ordentligt utredda. Men utöver det ingår ju i detta sammanhang så mycket av social målsättning och så

Allmänna pensionsfonden

mycket av politisk värdering, och när det gäller att väga det ena eller det andra finns det väl ingen anledning räkna med att man just i finansdepartementet gör den riktiga bedömningen.

Vi har en gammal fin tradition här i landet att tillsätta parlamentariska utredningar. Visst har de ibland varit litet långsamma i sitt agerande, men de har vanligen nått fram till goda resultat.

Herr KARLSSON i Huddinge (vpk):

Herr talman! Med anledning av herr Berglunds inlägg skulle jag bara vilja säga att det väl alltid är vanligt, när man talar om placering av pengar, att man erinrar om vad ägarna vill. Det var det jag gjorde. Svenska landsorganisationen som företräder de flesta ägarna, har ju uttalat sig mycket bestämt — jag tillät mig citera ett uttalande från dess kongress förra året — om hur man tycker att dessa medel, som är löntagarnas, skall placeras.

Till herr Bengtsson i Landskrona vill jag säga att jag inte påstått att han eller andra liktänkande har glömt vad LO-kongressen beslutat i denna fråga. Det är bara det att det finns ingenting om detta i föreliggande utlåtande. I detta hänvisades bara till investeringsbanken. Jag har emellertid tagit del av det som sagts från regeringshåll om vad banken skall göra, men jag har inte funnit något klart besked om att den skall användas till att utbygga löntagarnas och samhällets ägande av industrin eller deras direkta inflytande över näringslivet. Då det inte heller fanns något om denna sak i det föreliggande utlåtandet, har jag velat påtala denna enligt mitt sätt att se märkliga omständighet.

Herr BENGTTSSON i Landskrona (s):

Herr talman! Apropos herr Berglunds resonemang om de små företagen och deras svårigheter att kunna få ut någonting av de återlån som står dem till

buds måste jag säga att det aldrig kan bli fråga om att de den vägen skall kunna få ut mer än de betalar in. Om de inbetalar de relativt små summor som herr Berglund här nämnde, föreställer jag mig ändå att detta inte på något avgörande sätt kommer att ha någon direkt betydelse för deras rörelse. De blir då hänvisade till banklån, vilket får diskuteras den vanliga vägen med bankerna.

Herr Regnéll vill inte acceptera mitt resonemang om användande av experter för att utreda en del av de detaljer, vilka vi inte — det medger jag — genom den avlämnade utredningen har fått svar på. Men det är dock en praktisk och ofta snabbt framkomlig väg, eftersom experterna dagligen sysslar med dessa problem och därför kan handskas med dem. De vet hur problemen ter sig i detalj. Jag är medveten om att en rad frågor tarvar en översyn, men jag tror att den kan göras inom finansdepartementet.

Jag har svårt att finna att herrarnas resonemang går ihop. Dels vill ni ha lägre premier, dels vill ni minska fondernas storlek till det minsta möjliga, dels vill ni låna mer ur fonderna. Hur den ekvationen skall kunna lösas har jag mycket svårt att förstå.

Beträffande kravet på en förlängd amorteringstid för återlånen från nuvarande 10 till 20 år vill jag framhålla, att en hel del av de objekt som dessa lån förmodligen skulle användas till skulle vara utslitna eller omodernerna långt innan 20-årstiden utlöper. Det är knappast sunda, bankmässiga principer att handla efter.

Herr BERGLUND (fp):

Herr talman! Herr Karlsson i Huddinge sade att man skall ta hänsyn till vad ägarna vill. Jag förutsätter emellertid att även arbetarparten vill ha den möjligheten att de ATP-pengar som betalas in av deras eget företag kommer dem till godo i företaget. Det är väl

Allmänna pensionsfonden

en rimlig tanke; de är förmodligen mindre intresserade av att pengarna går till andra företag. Även för dem gäller det att skapa den trygghet som detta förslag ger möjlighet till.

Men jag vill också framhålla att det inte endast är fråga om löntagarnas pengar — det är också i ganska stor utsträckning arbetsgivarnas pengar. Tag t. ex. jordbrukssektorn!

Inom jordbrukssektorn betalar väl i dagens läge ungefär 200 000 jordbrukare ATP-avgifter också för sin egen del. Dem bör man väl i detta avseende även ta hänsyn till.

Herr Bengtsson säger att företagen ju inte kan räkna med att få ut mer än vad de har betalat in. Nej, det vore en horribel tanke; det har vi heller aldrig sagt. De får i dag låna 50 procent av vad de betalar in. Perioden, ett år, är emellertid för kort för att de skall kunna använda pengarna. Jag känner till ett företag som årligen betalar in 10 000 kronor i ATP-avgifter. Detta företag skulle alltså under en ettårsperiod få låna 5 000 kronor. Den maskininvestering som företaget behöver göra ligger kanske vid 25 000 kronor. Ett företag kan visserligen dröja något år, kanske några år, med att göra investeringen, men det är nödvändigt för företaget att få in pengarna i en viss takt; maskinen kanske annars blir omodern. Om pengarna i stället fick magasineras upp under en femårsperiod, skulle företaget få ut 25 000 kronor, d. v. s. precis vad maskinen kostar. Under sådana förhållanden skulle alltså företaget kunna göra den här investeringen. Det är, herr Bengtsson, ett mycket enkelt räkneexempel.

Ingenting övertygar mig om att vare sig herr Bengtsson eller herr Karlsson i Huddinge har rätt på den här punkten.

Herr KARLSSON i Huddinge (vpk):

Herr talman! Jag kan inte underlåta att uttrycka min förvåning över herr

Berglunds senaste inlägg. Jag är väl medveten om att arbetarna i ett företag kan vara intresserade av att företaget i fråga får låna pengar. Men alla som lånar ut pengar vill gärna ha litet att säga till om då det gäller användningen av pengarna.

I en tid av allmänna sysselsättningssvårigheter måste nog också de anställda i gemen vara intresserade av att skapa nya företag och nya sysselsättningsmöjligheter. Ingen kan ju veta hur länge man får vara kvar där man är, och då är det bra om det finns någon annanstans att ta vägen. Jag tror att det är dessa problem som måste komma med i resonemanget om det inte skall bli vilseledande.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. A

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 1); och fann herr andre vice talmannen de förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Regnéll begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i mom. A) i utskottets utlåtande nr 49, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1) av herr Enarsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Regnéll begärde

Allmänna pensionsfonden

emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 155 ja och 27 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. B

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Regnéll begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i mom. B) i utskottets utlåtande nr 49, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2) av herr Enarsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Regnéll begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 153 ja och 28 nej, varjämte 9 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. C

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets

hemställan, dels ock på bifall till reservationen 3); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Bengtsson i Landskrona begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i mom. C) i utskottets utlåtande nr 49, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 3) av herr Lundin m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 86 ja och 102 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit reservationen 3) av herr Lundin m. fl.

Mom. D

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 342 och II: 427 i motsvarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. E

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 4); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr

Bengtsson i Landskrona begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i mom. E) i utskottets utlåtande nr 49, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 4) av herr Lundin m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 86 ja och 102 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit reservationen 4) av herr Lundin m. fl.

§ 2

Meddelande ang. plena fredagen den 17 november och fredagen den 24 november

Herr ANDRE VICE TALMANNEN yttrade:

Kammarens sammanträde fredagen den 17 november blir ett bordläggningsplenum. Därvid besvaras bl. a. fem interpellationer angående den statliga trafikpolitiken. Såsom tidigare meddelats tar fredagens sammanträde sin början kl. 11.00.

Fredagen den 24 november anordnas ett arbetsplenum kl. 11.00, varvid bl. a. bevillningsutskottets betänkande om allmän varuskatt företas till slutligt avgörande.

§ 3

Rätt till skattefri avsättning av medel till egen pensionsfond

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 57, i anledning av motion om rätt till skattefri avsättning av medel till egen pensionsfond.

I en till bevillningsutskottet hänvisad motion, II: 701, av herrar *Björkman* och *Magnusson* i Borås, hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära, att Kungl. Maj:t, med beaktande av vad i motionen II: 747 anförts, företoge utredning och framlade förslag om rätt för arbetsgivare att — utöver de årliga avgifterna för tilläggs-pensioneringen — skattefritt avsätta medel till egen pensionsfond i syfte att göra pensionsutfästelserna fullt säkra.

Utskottet hemställde,

att motionen II: 701 av herrar *Björkman* och *Magnusson* i Borås om rätt till skattefri avsättning av medel till egen pensionsfond icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Yngve Nilsson* (h), *Gösta Jacobsson* (h) och *Magnusson* i Borås (h), vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

att riksdagen, med bifall till motionen II: 701 av herrar *Björkman* och *Magnusson* i Borås, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t, med beaktande av vad i motionen II: 747 anförts, måtte låta företaga utredning och för riksdagen framlägga förslag om rätt för arbetsgivare att — utöver de årliga avgifterna för tilläggs-pensioneringen — skattefritt avsätta medel till egen pensionsfond i syfte att göra pensionsutfästelserna fullt säkra;

2) av herrar *Stefanson* (fp), *Sundin* (cp), *Tistad* (fp) och *Vigelsbo* (cp), fru *Nettelbrandt* (fp) samt herrar *Eriksson* i Bäckmora (cp) och *Enskog* (fp), utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Rätt till skattefri avsättning av medel till egen pensionsfond

Herr MAGNUSSON i Borås (h):

Herr talman! Det ärende vi nu skall behandla sammanhänger i någon mån med det som helt nyligen har behandlats här i riksdagen. Den debatt som har förts visar bl. a. hur angeläget det är att få en ökad självfinansiering i näringslivet. Detta är framför allt motiverat av de olika omständigheter som gör att näringslivet har många och stora problem att brottas med. Kraven på rationalisering och förändringar gör att behovet av kapital är stort. Frågan är inte minst angelägen för de anställda, då det ju i denna hårda tid framför allt gäller att ha full sysselsättning. Tidigare kunde en inte oansenlig del av kapitalförsörjningen ske genom avsättningar till pensionsfonder, men den vägen är nu, som vi alla vet, i det närmaste stängd.

Även för de anställdas säkerhet är det av stort intresse att det finns god tillgång för företagen av medel för deras investeringar, då man härigenom också skapar trygga arbetsförhållanden. För tjänstemännens kompletteringspensioner till ATP-systemet har det ju byggts upp ett system som fungerar bra. Det har byggts in en mycket effektiv garanti för att dessa pengar också kommer att finnas kvar genom att samtliga i detta system deltagande företag utgör en inbördes solidarisk garanti.

Under nuvarande förhållanden, då behovet av kontanta medel i AP-fonderna ju inte är särskilt stort och då de verkliga försäkringsmässiga kostnaderna är högre, borde denna mellanskillnad i varje fall kunna avsättas i fonder genom ett sådant där system. Det innebär att medlen i större utsträckning än nu kan ställas till förfogande för en effektiv användning i företagen. Det skulle i så fall ske under samma betryggande former som har åstadkommit för kompletteringspensionerna. Det är detta vi i motionen har krävt, och vi menar att det finns starka skäl för riksdagen att nu begära en utredning om dessa problem.

Jag ber därför att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

I detta anförande instämde herr *Fridolfsson* i Stockholm (h).

Herr ENSKOG (fp):

Herr talman! Till utskottets betänkande i detta ärende har fogats en blank reservation av herr Stefanson m. fl. Anledningen till denna blanka reservation är att vi inte har kunnat biträda allt det som sägs i motionen, men vi har inte heller kunnat stödja allt det som utskottets majoritet har anfört i betänkandet.

Det gäller exempelvis följande uttalande:

»På grund av det anförda och då enligt utskottets uppfattning gällande skattelagstiftning erbjuder företagen tillräckliga möjligheter till konsolidering och självfinansiering avstyrker utskottet motionen.»

Herr talman! I anledning av vad jag anfört vill jag meddela, att jag vid en eventuell votering i detta ärende kommer att avstå från att rösta.

Herr BRANDT (s):

Herr talman! I maj i år beslöt riksdagen en så gott som fullständig omläggning av reglerna för den privata tjänstepensioneringen med tillämpning fr. o. m. 1969 års taxering. Enligt dessa nya regler »skall alla arbetsgivare — således även enskilda företagare — genom en särskild spärrad skuldpost i bokföringen kunna, med rätt till avdrag vid beskattningen, reservera medel för pension som ingår i en central överenskommelse mellan arbetsmarknadens parter (allmän pensionsplan). Aktieföretag, ekonomisk förening och liknande rättssubjekt samt — efter dispens av Kungl. Maj:t — även annan arbetsgivare skall härutöver genom en sådan skuldföring i räkenskaper kunna reservera medel för i princip all skuld för privata pensioner». Även familjebolag får

Rätt till skattefri avsättning av medel till egen pensionsfond

denna rätt för att trygga pension åt huvuddelägare, förutsatt att pensionen ingår i allmän pensionsplan — och detta är ju någonting nytt.

Det har man inte fått tidigare. En förutsättning är att pensionen ingår i en allmän pensionsplan. Man får dock inte avsätta mer än som kan anses erforderligt för sedvanlig utfästelse till arbetstagare. Om man ställer bankmässig säkerhet kan arbetsgivaren återlåna medel ur stiftelsen.

Genom de nya bestämmelserna synkroniseras alltså de civilrättsliga och de skatterättsliga bestämmelserna och olikheterna kommer i princip att försvinna. Det förenklar hela förfarandet jämfört med nu gällande regler. Dessutom blir det lättare att åstadkomma fusioner och andra former av samgående mellan företagen, och man får också bättre möjligheter till insyn och kontroll från samhällets sida.

I utskottet har vi flera gånger understrukit att den omständigheten att finansieringen av ATP byggs upp på den s. k. fördelningsprincipen innebär att ett företag som inte har utfäst sig att betala pensioner vid sidan av ATP inte kan anses ha någon pensionsskuld utöver avgifterna till denna pensionering. Motionärerna — det är enbart högerledamöter, och det är också högern som har reserverat sig — vill att arbetsgivarna inom såväl större som mindre företag skall tillerkännas rätt att utöver de årliga avgifterna till ATP få skattefritt avsätta medel till egen pensionsstiftelse. Detta motiverar man med behovet av medel för utveckling och rationalisering. De beklagar sig över att AP-fonderna blir för stora, vilket innebär en oerhörd maktkoncentration. Det har vi även hört tidigare i debatten, när dessa problem har berörts. Jag skall inte nu ingå närmare på dem, trots att det kunde vara intressant. Jag nöjer mig med att konstatera att om förslaget blev bifallet skulle det innebära att rådande olik-

heter mellan civilrättslig och skatterättslig pensionsreserv blev bestående. Man skulle med andra ord medge väsentligt större avsättningar — och skattefria sådana — än som erfordras enligt de civilrättsliga reglerna för att trygga företagens pensionsutfästelser. Riksdagen har emellertid alldeles nyligen avslagit motionärernas yrkande i denna del, som behandlats av bankoutskottet, och därmed borde även detta förslag falla.

Med de nya bestämmelserna, framför allt att pension åt huvuddelägare i företag tryggas såväl genom skuldföring i räkenskaperna som genom avsättning till pensionsstiftelse, har en av de väsentligaste olägenheterna med nu gällande bestämmelser undanröjts. Vi menar att återlänemöjligheterna enligt de nya reglerna tillgodoser önskemålen i motion II: 747.

Med hänsyn härtill och till att gällande skattelagstiftning erbjuder tillräckliga möjligheter för företagen till konsolidering och självfinansiering avstyrker utskottet motionen. Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr MAGNUSSON i Borås (h):

Herr talman! Det är alldeles riktigt, såsom herr Brandt anförde, att riksdagen i våras beslutade om ändrade bestämmelser för avsättning till pensionsfonderna. Han nämnde bland annat, att man då beslöt att avsättningar skulle få göras till huvuddelägare i företagen. Det är också riktigt.

Eftersom han återopade detta förhållande, som egentligen inte har samband med den fråga vi nu behandlar, vill jag bara påpeka att det först var efter femton års motionerande som vi äntligen fick igenom denna bestämmelse. Vi betraktar därför naturligtvis beslutet härom som en mycket stor framgång på detta område. Det visar sig alltså att det är lönande att vara ihärdig i en fråga av detta slag.

Den nu framförda uppfattningen att

Domstols förordnande att villkorlig dom skall avse jämväl annat brott

självfinansieringen skulle vara tillräcklig med de metoder som vi i dag har i näringslivet kan jag emellertid inte ansluta mig till. Det är av den anledningen som vi alltjämt försöker att åstadkomma något bättre avsättningsmöjligheter. Så länge som ATP-systemet inte fordrar så mycket pengar för utbetalning av pensioner, bör man i större utsträckning kunna låta pengar stå kvar ute i näringslivet. Genom att avgifterna under de första åren av ATP-systemet varit låga har också på framtiden överlåtits betalandet av en del av pensionskostnaderna. Därför borde man kunna medge att avsättningar fick göras. Detta skulle samtidigt tjäna syftet att möjliggöra besparingar, som kunde stanna kvar i näringslivet och medverka till att där skapa effektivitet, trygghet för de anställda och större garantier för full sysselsättning.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 1); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Magnusson i Borås begärde emellertid votering, i anledning varav given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 57, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1) av herr Yngve Nilsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen till-

kännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Magnusson i Borås begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 129 ja och 31 nej, varjämte 25 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 4

Domstols förordnande att villkorlig dom skall avse jämväl annat brott

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 45, i anledning av väckta motioner angående domstols förordnande att villkorlig dom skall avse jämväl annat brott.

Första lagutskottet hade behandlat en inom riksdagen väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 555 i andra kammaren av fru *Kristensson* och herr *Oskarson*. I motionen hemställdes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om förslag till sådana ändringar av brottsbalken, som medgäve möjlighet, när domstol förordnade att tidigare ådömd villkorlig dom eller skyddstillsyn skulle avse jämväl nya brott, dels för domstolen att förena sådant förordnande med bötesstraff, dels för den dömde att avgiva nöjdförklaring.

Utskottet hemställde, att förevarande motion, II: 555, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av fru *Gärde Widemar* (fp), herrar *Arvidson* (h), *Ernulf* (fp) och *Lidgard* (h), fru *Kristensson* (h) samt herr *Keijer* (fp), vilka ansett att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen i anledning av förevarande motion, II: 555, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanternas anför i påföljdsfrågan;

B. att förevarande motion i övrigt icke

Domstols förordnande att villkorlig dom skall avse jämväl annat brott

mätte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Fru KRISTENSSON (h):

Herr talman! Den motion som första lagutskottet behandlar i sitt utlåtande nr 45 tar upp frågan om utvidgade möjligheter för domstol att kombinera villkorlig dom respektive skyddstillsyn med böter.

För några år sedan genomfördes en lagändring, som gjorde det möjligt att kombinera villkorlig dom respektive skyddstillsyn med böter. Motionen syftar till att den möjligheten skall utvidgas, så att den kan tillämpas vid upprepad brottslighet. Det förefaller nästan som om det var ett förbiseende av lagstiftarna att de inte, samtidigt som de gjorde ändringen av lagen, utvidgade möjligheten att gälla även förnyad brottslighet.

Följden är att domstolen för närvarande bara har två ting att välja på. Den första möjligheten är att avkunnas en dom på förnyad skyddstillsyn med böter; resultatet blir att två domar löper parallellt med varandra, vilket kan välla åtskilliga praktiska problem inte minst för dem som skall sköta övervakningen, nämligen skyddskonsulenter och övervakare. Den andra möjligheten är att domstolen, om den anser att brottslingen behöver få en dom som blir en verklig tankeställare för honom, dömer till fängelse eller till anstaltsvård. Det kan många gånger ur domstolens synpunkt vara att gå onödigt hårt fram. Man har den erfarenheten från domstolarna att en sådan här möjlighet att vid upprepad brottslighet döma till villkorlig dom och skyddstillsyn i kombination med böter vore en praktisk åtgärd. Såväl Häradshövdingföreningen som Stadsdomarföreningen — de båda remissinstanser som har den praktiska erfarenheten härvidlag — har

uttalat att detta förhållande utgör en påtaglig brist.

Vid utskottsbehandlingen har majoriteten stannat för ett utlåtande som jag tycker är en aning kryptiskt. Det heter i utlåtandet att vid första anblicken kan förhållandet synas utgöra ett problem, men å andra sidan hänvisas till ett par remissyttranden, vari anföras att frågan bör kunna lösas på ett praktiskt sätt just genom att en ny dom avkunnas som får löpa parallellt med den gamla. Mot denna bakgrund finner utskottsmajoriteten att saken inte har någon större praktisk betydelse. Men ändå förklarar man att man har sig bekant att frågan prövas inom justitiedepartementet, varför man förväntar att departementet i sinom tid kan föreslå en ändring. Därför finns det inte någon anledning för riksdagen att göra ett uttalande, anser utskottsmajoriteten.

Får jag bara säga, herr talman, att jag tycker det finns anledning till en principiell reflexion i detta sammanhang, som inte har just med detta ärende att göra. Alltför ofta upptäcker man att utskottens ledamöter har något slags underlig aversion mot att ge uttryck åt vad de verkligen anser. De slår sig till ro med att frågan nog prövas i departementet och avstår från att själva ta ställning; de låter alltså departementet tänka i sitt ställe. Det borde vara naturligt för oss i riksdagen att ge uttryck åt en mening och begära att departementet skall rätta till en sak de själva tycker är felaktig.

I den reservation som fogats till utlåtandet har vi uttryckt önskemål om att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle ge till känna att vi anser en ändring på denna punkt befogad.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Fru HEURLIN (h):

Herr talman! Jag vill på det bestämdaste understryka de synpunkter som

Domstols förordnande att villkorlig dom skall avse jämväl annat brott

fru Kristensson här framfört. Problemet må synas vara av ringa vikt för dem som inte sysslar med det i praktiken, men det har ganska stor betydelse. Inte minst vid Stockholms rådhusrätt blir saken ideligen aktuell, och juristerna där har i allmänhet den uppfattningen att det måste föreligga ett förbiseende. De betraktar det också som självfallet att en rättelse omedelbart bör göras; det finns inget att tveka om därvidlag, anser man. Och även nämndemännen har visat sig påtagligt irriterade över att denna lilla lucka i lagen ännu inte har täppts till. De frågar gång på gång ordföranden: Varför kan vi inte få till stånd en ändring på denna punkt? Det är ju självklart att en ändring måste göras.

Detta är ingen partifråga, utan en praktisk fråga både ur lagstiftarens synpunkt och ur deras synpunkt som skall tillämpa lagen.

Låt oss ta ett praktiskt exempel — en pojke, som har fått skyddstillsyn plus böter. Böterna kan vi sätta inom parentes, ty de hör inte ihop med fortsättningen. Så löper då skyddstillsynen. Han har en prøvotid på tre år och övervakare. Efter låt oss säga ett år gör han sig skyldig till ett nytt brott av den karaktären att därå följer fängelse. Då kommer han ånyo inför domstol, och så är det fråga om påföljden. Skall vi nu förverka den skyddstillsynen och ådöma honom fängelse, vilket är ganska naturligt?

Nu tycker domstolen, och många gånger tror jag nog att den har rätt i sådana fall, att den unge skall kunna tillrättaföras utan att skyddstillsynen blir förverkad. Nästa fråga är: Vad skall domstolen göra för att pojken skall förstå att det trots allt är allvarligt att han har återkommit med förnyad brottslighet av samma allvarliga karaktär? Då har domstolen att välja: Skall den enbart förlänga skyddstillsynen och anse att det nya brottet omfattas av den tidi-

gare skyddstillsynen eller skall man sätta in pojken i fängelse eller eventuellt ge honom behandling i anstalt? Däremot kan man inte i dagens läge förlänga skyddstillsynen och ge honom bötesstraff dessutom, vilket givetvis är alldeles felaktigt att man inte kan göra.

För att pojken skall förstå allvaret, anser sig domstolen då måhända tvungen att ådöma honom fängelse. Men just nu, när utvecklingen går mot att man skall vara försiktig med anstaltsvistelser och hellre arbeta med kriminalvård i frihet, bör man ha möjlighet att dels kunna förlänga skyddstillsynen — det är ju inte en så påtaglig påföljd för honom, eftersom den ytterligare period han skall stå under skyddstillsyn ligger långt fram i tiden — dels också, vilket är det viktigaste, ge honom ett kännbart bötesstraff, så att det denna gång verkligen står klart för honom att det händer någonting utöver en löpande skyddstillsyn som är förlängd i framtiden.

Detta nya bötesstraff kan man alltså inte nu använda. Jag tycker att det är oriktigt, och jag kan inte förstå att utskottet inte har tillstyrkt fru Kristenssons utmärkta motion.

Svaret från utskottet är: Förutom den löpande skyddstillsynen kan man på nytt ådöma skyddstillsyn och dessutom tillsammans med den nya skyddstillsynen böter. Men är inte detta opraktiskt? Pojken har då att räkna med dels att han låt mig säga den 4 januari 1966 fick en skyddstillsyn som löper i tre år, dels att han den 8 oktober 1966 fick en ny skyddstillsyn som också löper i tre år. Är det praktiskt att pojken skall hålla reda på två löpande skyddstillsyner i framtiden? Varför inte förlänga den första skyddstillsynen och ådöma böter för att därigenom åstadkomma den skärpning av straffet som pojken behöver och som gör att han inte kommer i fängelse.

Herr talman! Jag vill yrka bifall till denna vettiga reservation.

Domstols förordnande att villkorlig dom skall avse jämväl annat brott

Fröken BERGEGREN (s):

Herr talman! I denna motion har yrkats att man i sådana fall, då en person har fått villkorlig dom eller dömts till skyddstillsyn och begår nya brott, vilka av domstol bedömts vara av den arten att de bör kunna inbegripas i en tidigare dom, skall kunna döma till kombinerat villkorligt straff respektive skyddstillsyn och böter, en möjlighet som man för närvarande inte kan. Det finns ytterligare ett yrkande i motionen, men där har ju inte utskottets ledamöter varit oense. Det gäller frågan om utvidgade möjligheter till nöjdförklaring i sådana här fall.

När det gäller de här åsyftade fallen återfinner man bestämmelserna om vilka åtgärder en domstol kan vidtaga i 4 kap. brottsbalken. I första stycket där stadgas det om konsumtion, d. v. s. att tidigare avkunnad dom skall kunna avse även nya brott.

I andra stycket öppnas möjlighet att för det nya brottet döma särskilt till påföljd. Slutligen kan man enligt tredje stycket undanröja den tidigare domen, om den har vunnit laga kraft, och i stället döma till påföljd av annan art. Dessutom har domstolen med stöd av bestämmelserna i 27 och 28 kap. brottsbalken möjligheter att vidta en rad olika åtgärder i händelse en person som erhållit villkorlig dom eller skyddstillsyn inte iakttar vad som föreskrivits.

Det finns alltså redan nu en ganska vid skala av åtgärder som kan tillgripas i sådana här fall.

Utskottsmajoriteten har i sitt utlåtande framhållit att det visserligen i förstone kan förefalla som en brist att man inte kan göra den kombination som motionen avser, men å andra sidan synes de betänkligheter som uttalats av riksåklagaren och Advokatsamfundet vara så starka att de är värda att beakta. Dessa remissorgan anser att den skärpning som motionärerna

önskar är av ganska liten betydelse. I varje fall har det inte åvägabragts något siffermaterial från de remissinstanser som tillstyrkt denna lagändring som visar att det skulle finnas något påtagligt behov därav.

Fru Heurlin hävdar visserligen att det är en mycket allmän uppfattning bland juristerna att frånvaron av denna möjlighet skulle vara ett förbiseende av lagstiftarna och att denna åsikt skulle delas av nämndemännen, men Advokatsamfundet uttalar ju som sin mening att den inte innebär någon särskilt stor risk, och det tycker inte heller riksåklagaren. Motionärerna bör nog ha litet flera siffror att stödja sin uppfattning på innan vi tar ställning. Därför anser utskottet att det för närvarande inte finns fog att göra något uttalande i anledning av denna motion.

Det faktum att justitiedepartementet har beaktat problemet skulle enligt fru Kristensson vara ett särskilt skäl för utskottet att nu ansluta sig till motionärernas uppfattning. Jag kan inte dela den synen på saken. Det är visserligen sant att utskottet inte bör dra sig för att ge sin uppfattning till känna, om denna är mycket bestämd och man verkligen har skäl för den. Men i detta fall rör det sig om en fråga som kanske kommer att aktualiseras av Kungl. Maj:t så småningom, och frågan kommer alltså åter till första lagutskottet. Under sådana förhållanden tycker jag att det skulle vara mycket olämpligt, om utskottet redan nu band sig genom en så klar beställning som en anslutning till reservanternas uppfattning skulle innebära. Det är inte bara regel inom utskottet att förfara på det sättet, utan vi brukar tvärtom ställa oss avvaktande.

Personligen skulle jag vara mera böjd för att säga att denna lagändring skulle vara onödig, men jag har ändå nöjt mig med att ansluta mig till utskottsmajoritetens uppfattning. Jag vill inte

Regler för fastställande av tidpunkt då en person skall anses som död, m. m.

binda mig vid en förutfattad mening, eftersom vi längre fram kommer att ta upp ärendet till närmare prövning.

Vad slutligen gäller frågan om nöjdhetsförklaringen, så har ju motionären själv sagt att den frågan kanske är av mindre vikt, även om man skulle kunna tänka sig fall då ändringen skulle vara av värde. Den enda remissinstans som har tillstyrkt motionen uttalar visserligen att den inte ville motsätta sig motionärernas önskemål, men den kan inte finna att detta har någon praktisk betydelse. Där tycks vi således vara ense.

Med återopande av vad jag här anfört och med den motivering som finns angiven i utskottsutlåtandet ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Fru HEURLIN (h):

Herr talman! Det är alldeles klart att det finns en hel del kombinationer, och det är ju mycket bra.

Här är det emellertid fråga om en klar förenkling, som dessutom är till fördel för den åtalade i det speciella fallet. Det är därför som jag efterlyser verkliga skäl för att inte omedelbart vidta en lagändring. Den omständigheten, att departementet har sin uppmärksamhet riktad på förhållandet, gör det väl än mer angeläget att vi hjälper till och gör vad som skall göras i detta fall.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fru Kristensson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 45, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av fru Gärde Widemar m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 111 ja och 66 nej, varjämte 8 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 5

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 49, i anledning av väckt motion angående skadeståndsansvaret för skada vid medicinsk behandling.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 6

Regler för fastställande av tidpunkt då en person skall anses som död, m. m.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 50, i anledning av väckt motion om regler för fastställande av tidpunkt då en person skall anses som död, m. m.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Fru KRISTENSSON (h):

Herr talman! Även om det utlåtande som vi nu behandlar är enhälligt kan det finnas anledning att säga några ord om den motion som ligger till grund för utlåtandet och som behandlar en fråga som kanske inte tidigare

Regler för fastställande av tidpunkt då en person skall anses som död, m. m.

har diskuterats här i riksdagen. I motionen har nämligen tagits upp frågan, om inte tiden är inne att fastställa regler eller riktlinjer för när en person skall anses som död, liksom även frågan om lagstiftningen när det gäller transplantationsverksamheten.

Jag skall ärligt säga, herr talman, att jag kände en viss tveksamhet inför tanken att väcka en motion i denna fråga, som man naturligtvis nalkas med viss försiktighet. Men den snabba utveckling som skett och sker inom medicinen har utan tvivel aktualiserat problem av den största räckvidd för den enskilde. Möjligheten att med konstlade medel hålla en människokropp vid liv långt efter det att spontan andning och hjärtverksamhet upphört har rubbat invanda föreställningar om gränsen mellan liv och död.

Transplantationskirurgins snabba framsteg medför också ett ständigt ökat behov av donatorer, något som i och för sig skapar nya problem. Man måste kanske ställa sig frågan: När skall döden anses inträda och vilka regler skall gälla för att organ i en människokropp skall få användas för transplantationsändamål? De landvinningar som gjorts inom medicinens område har naturligtvis varit positiva, men utan tvivel har denna utveckling ändå skapat problem såväl för sjukvårdens huvudmän som för läkare och annan sjukvårdspersonal och också för dem som skall svara för rättstillämpningen. Situationen kan åstadkomma oro också hos den enskilde.

Det är därför som jag ser det väsentligt att vi kan stimulera en allmän debatt i de här frågorna som skapar ökad insyn och ökad klarhet och som syftar till att vi så småningom skall kunna få klarare riktlinjer för vårt handlande. Jag tror också att vi ganska snart kommer att ställas inför den mycket känsliga frågan om vilka mål och vilken mening som vår sjukvård skall ha.

För närvarande finns inga lagfästa riktlinjer för när döden skall anses inträda. Vi har med andra ord inget lagfäst dödsbegrepp. Av hävd har döden ansetts inträda när hjärtat slutar att slå och när andningen upphör, men det finns ändå ett samband mellan hjärtdöd och hjärndöd. Det viktiga är naturligtvis den tidpunkt då själslivets funktioner upphör. Om själslivet skulle fortsätta att fungera fastän hjärtat upphört att slå, skulle vi för närvarande inte ha något hjärtdödsbegrepp.

De sinnrika hjälpmedel som nu står till medicinens förfogande — jag tänker på respiratorer, hjärtmassage, hjärtpacemakers, hjärt-lungmaskin o. s. v. har skapat en ny situation.

Sedan motionen väcktes har debatten på detta område blivit allt intensivare både i Sverige och utomlands. I den offentliga debatten förs numera ganska ofta fram tanken på att skapa ett nytt dödsbegrepp, det s. k. hjärndödsbegreppet. Döden skall då anses ha inträtt när de högre psykiska funktionerna hos en människa ohjälpligt har förstörts. Men hos en sådan hjärndöd person kan för närvarande kroppen hållas vid liv just genom konstgjord andning, intravenös näringstillförsel och hjärtmassage i någon form. För närvarande finns det inte många sådana fall på våra sjukhus, men utvecklingen går så snabbt att vi ganska snart kan ställas inför en helt ny situation. Vi får också räkna med att den medicinsk-tekniska utvecklingen kan leda till allt större avstånd mellan de olika tidpunkter då man kan bedöma att döden har inträtt, beroende på vilka kriterier som uppställs för dödsbegreppet.

Bestämmandet av en tidpunkt för dödens inträde är inte bara en medicinsk fråga, utan den har väsentliga juridiska konsekvenser; jag tänker på t. ex. arvsrätten, äktenskapsrätten, rätten till efterlevandepension och frågan om livförsäkring. Naturligtvis har den också

Regler för fastställande av tidpunkt då en person skall anses som död, m. m.

konsekvenser när det gäller straffrättsliga bedömningar, t. ex. i fråga om transplantationsverksamheten samt läkarens rätt att insätta eller avbryta en livsuppehållande behandling. Våra läkare ställs i dag inför allt svårare problem, och man frågar sig när en läkare har skyldighet att sätta in en livsuppehållande behandling och när han har rättighet att avbryta den. Det råder en viss rättsosäkerhet, varför läkaren i dag löper risken att bli ställd till ansvar — en risk som kan hindra honom att handla på ett humant sätt som hans läkarkunnande egentligen skulle motivera.

Jag skall bara ta ett exempel, som inträffade för ett par år sedan, det s. k. kirunafallet. Ni kanske erinrar er att det gällde en läkare, som hade avbrutit en livsuppehållande behandling. Vid den första prövning, som medicinalstyrelsen gjorde, ansåg man sig kunna konstatera att en fortsatt behandling möjligen kunde ha lett till att patienten hade återfått medvetandet. Men den fortsatta prövningen vid underrätten gav vid handen, att en fortsatt behandling troligen inte hade gagnat patienten och att man därför förmodligen kunde utgå ifrån att medvetandet aldrig skulle ha återvänt. Därefter omprövade medicinalstyrelsen sitt ställningstagande. Då hade disciplinnämnden också en annan sammansättning, och majoriteten i nämnden beslöt att det inte fanns någon anledning till anmärkning. Men lika fullt ansåg riksåklagaren att läkarens förfarande inte var tillfredsställande.

Ett sådant exempel som detta belyser klart den osäkerhet, som läkaren måste känna i sin verksamhet.

Jag kan ta ett annat exempel. Vi tänker oss en svårt kancersjuk patient, som ligger på sitt yttersta och som har mycket svåra smärtor. Hjärtat börjar svikta. Skall läkaren då ha skyldighet att insätta hjärtstimulerande åtgärder för att ytterligare hålla patienten vid liv några timmar eller någon dag, när

läkaren ändå vet att slutet är nära och att han på det sättet bara ytterligare förlänger de svåra smärtor som patienten upplever?

Den som kan svara på dessa frågor är den som skall bedöma läkarens handlande. Det blir alltså medicinalstyrelsen som skall bedöma de juridiska konsekvenserna, och resultatet härav blir beroende på hur man bedömer att patientens tillstånd har varit.

Den svåra ställning läkarna har blir inte bättre av att bristerna på sjukvårdsresurser gör att läkaren dessutom inte alltför sällan ställs inför valet mellan olika patienter. Vilka patienter skall få komma i åtnjutande av den moderna sjukvårdens resurser och vilka skall ställas utanför? Jag tror att vi ändå kan konstatera, att de patienter som har lyckan att få plats på våra sjukhus kan känna ett lugn för att alla åtgärder som deras tillstånd kräver också vidtas. Men den osäkerhet som råder bland läkarna om de juridiska konsekvenserna av olika åtgärder motiverar, som jag ser det, att vi får en öppen debatt om dessa frågor, så att vi kan komma fram till ett klarläggande av de regler eller riktlinjer efter vilka läkarna kan handla och efter vilka de rättsliga avgörandena skall träffas.

Vi skulle väl inte i vårt land vilja uppleva det som hände i England helt nyligen, där man på ett sjukhus hade satt upp ett anslag att patienter över 65 år skulle behandlas på ett enklare sätt och att man alltså inte på dessa patienter skulle sätta in alla tillgängliga resurser. Jag tror att det är nödvändigt att vi klarar ut dessa problem så att allmänheten kan känna förtroende för den moderna sjukvården.

Också när det gäller transplantationsfrågan är det viktigt att vi får klara regler. För närvarande har vi en lagstiftning om transplantationsverksamhet när det gäller organ från avliden. Det finns inte några regler om samtycke, utan det sägs bara, att för den händelse

Regler för fastställande av tidpunkt då en person skall anses som död, m. m.

man inte har något direkt uttalande från den avlidne eller hans anhöriga om att han motsätter sig en transplantation, skall man kunna göra en sådan. Man presumerar alltså ett tillstånd. När det gäller transplantation från levande finns det för närvarande varken lag eller anvisningar. Medicinalstyrelsen har tillsatt en arbetsgrupp som enligt direktiven skulle pröva frågan om en författningsmässig reglering av transplantationsverksamheten med användande av levande givare. Det var således ett till sin omfattning ganska begränsat uppdrag, men arbetsgruppen kom naturligtvis in på hela problematiken med dödsbegreppet.

Det betänkande som arbetsgruppen framlagt är, som jag ser det, en mycket intressant läsning. Kontentan av det hela är emellertid, att arbetsgruppen inte anser tiden vara mogen för en utredning av frågan om ett nytt dödsbegrepp. Man vill avvakta och se i vilken utsträckning ett nytt dödsbegrepp kommer till användning. Det kan ju förefalla vara en rimlig ståndpunkt, ty givetvis skall man inte forcera i en så utomordentligt känslig fråga. Å andra sidan kan man säga, att skulle ändå ett nytt dödsbegrepp komma att accepteras i praktiken, så vore det väl i alla fall rimligt att först utreda de straffrättsliga konsekvenserna, så att inte de läkare som tillämpar ett nytt dödsbegrepp blir utsatta för juridiska sanktioner. Detta skulle naturligtvis också öka osäkerheten.

När det gäller transplantationsverksamheten, som var arbetsgruppens egentliga uppdrag, har gruppen föreslagit att det skall ges ut anvisningar som skall reglera verksamheten med transplantat från levande givare. Jag skall naturligtvis inte försöka mig på en bedömning av de resultat som arbetsgruppen framlagt — det vare mig fjärran. Får jag ändå bara säga, att det kan förefalla konstigt att man nöjer sig med att förorda att det skall ges ut anvis-

ningar för verksamheten med transplantat från levande givare, när vi har en lagstiftning beträffande transplantat från döda. Såvitt jag kan förstå har man inte heller tillräckligt beaktat frågan om samtycket och att denna kan ha betydelse när det gäller transplantat från avlidna. De etiska problem, som utan tvivel uppträder, i synnerhet på vårdavdelningarna, och som kanhända just sjuksköterskorna kommer i speciellt nära kontakt med, har inte heller såvitt jag förstår uppmärksammats av denna utredning.

Jag vill härefter gå tillbaka till första lagutskottets utlåtande och till den behandling som motionen där fått.

Utskottet avstyrker bifall till motionen. Som motionär måste jag ändå säga att jag inte har någon anledning att vara missnöjd med den behandling motionen fått. Jag tycker att det förefaller helt naturligt att man i utskottet inte finner det motiverat att nu beställa en utredning utan att man först vill avvakta och se vad de remissinstanser kommer att säga, som just nu har fått denna arbetsgrupps förslag för yttrande. Syftet med motionen var att försöka stimulera debatten i dessa frågor, och jag tycker att det syftet blivit väl tillgodosett. Men, herr talman, det är klart att detta är väsentliga frågor. Det positiva med utlåtandet är att man konstaterar att denna problematik inte enbart är någonting som angår läkare, utan att det också är en sak för jurister, att frågan rymmer problem som har både etiska, religiösa och allmänmänskliga aspekter och att den därför bör belysas på ett mera allsidigt sätt än vad som hittills skett. Ingen har naturligtvis heller hävdat att den utredning som arbetsgruppen gjort skulle vara till fyllest för att belysa detta problem. Det vill inte heller jag göra gällande. Vi är i alla fall ense om att man innan mera väsentliga åtgärder vidtas för att skapa ändrade regler eller riktlinjer måste få till stånd en allsidig debatt, och den är ju verkligen redan

Regler för fastställande av tidpunkt då en person skall anses som död, m. m.

i gång. Därefter behövs en utredning, där olika synpunkter får göra sig hörda.

Utvecklingen går skrämmande snabbt på medicinens område, och en utredning tar tid. Jag tror därför i alla fall att det är en viss fara i dröjsmål. Det är min förhoppning att vi inte kommer att vänta alltför länge, innan vi tar itu med dessa problem. Vi måste nämligen såvitt jag förstår förhindra att vi får ett tillstånd där den enskildes förtroende för läkaren rubbas, vilket man kan riskera om läkaren själv inte har helt klart för sig de juridiska konsekvenserna av sitt handlande.

Fröken OLSSON (s):

Herr talman! Det är otvivelaktigt så — vilket motionärerna och utskottet tycks vara överens om — att tiden ännu inte är mogen för en lagstiftning på detta område. Men samtidigt är det väl fullt klart att lagstiftarna i längden icke kommer ifrån sitt ansvar. Det måste alltid bli läkaren som i det enskilda fallet har avgörandet, men han måste så småningom få stöd i lagbestämmelser, som dels anger generella regler för när döden skall anses ha inträtt och dels talar om hur ansvaret skall tas av läkaren, eventuellt i samråd med andra personer — eller hur det nu skall gå till. Annars får vi, som fru Kristensson här antydde med det engelska exemplet, en praxis som är olika på olika sjukhus och i olika delar av landet. Men innan en sådan lagstiftning kommer till stånd, måste vi få denna allmänna debatt som också fru Kristensson talade om, därför att det är så utomordentligt viktigt att människor i allmänhet vet vad det är fråga om, sätter sig in i saken och med förtroende kan godta den lagstiftning som en gång kommer. Eljest får vi tillbaka den gamla sjukhusskräcken, som utan tvivel finns kvar på en del håll men som vi nu håller på att arbeta bort. Den kommer i så fall att vara av två slag.

Dels kommer det att finnas sådana som är rädda för att läkaren skall ta livet av dem innan deras liv är ute, därför att han behöver deras organ för någon annan patient, och dels kommer det att finnas sådana som har den motsatta rädslan, nämligen att om man en gång kommer in på ett sjukhus så får man aldrig dö utan livet kommer att hållas kvar med konstlade medel i årtatal sedan medvetandet är utslocknat.

Vi har kommit därhän, att lika väl som vi enligt förklaringen om de mänskliga rättigheterna har rätt till liv, så måste vi också snart kräva rätt att få dö.

Jag begärde ordet närmast för att säga att jag tycker att diskussionen alltför mycket har handlat om transplantationerna och utnyttjandet av vävnaderna från den döde. Vilket dödsbegrepp vi än skall ha och vilka regler vi än skall ha för avbrytande av behandlingen måste dessa utformas med hänsyn till den sjuke själv. Det är gott och väl om man kan använda vävnaderna till att rädda livet på en annan människa, men det får inte vara det primära. Varje människa har dock först och främst rätt till sitt eget liv. Det får inte gå till så, att en läkare säger att vi egentligen borde låta den här människan dö men eftersom det inte finns någon på sjukhuset som behöver hennes hjärta just nu får vi hålla liv i henne kanske ytterligare 14 dagar, tills det kommer in något olycksfall då vi kan transplantera hjärtat. På detta sätt får man inte behandla en döende. Reglerna måste utformas helt och hållet med hänsyn till det enskilda fallet utan några sidoblickar på vävnadstransplantationer o. d.

Det var detta, herr talman, jag ville ha sagt på detta stadium av diskussionen, som jag hoppas kommer att fortsätta.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 7

Möjlighet för försäkringstagare enligt lagen om allmän försäkring att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod, m. m.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 54, i anledning av väckta motioner om möjlighet för försäkringstagare enligt lagen om allmän försäkring att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod, m. m.

Andra lagutskottet hade behandlat tre inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen *dels* de likalydande motionerna nr I: 629 av fru *Elvy Olsson* och herr *Fälldin* samt nr II: 793 av herr *Nilsson* i Tvärålund, *dels* motionen nr II: 222 av herr *Wiklund* i Stockholm.

I motionen II: 222 hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville begära en översyn genom sjukförsäkringsutredningen eller på annat sätt av 3 kap. 7 § och i synnerhet 13 § lagen om allmän försäkring i syfte att i fall, som i motionen exemplifieras, ge möjlighet för försäkringstagare att under sjukskrivning eller — i fråga om kvinnor — under graviditet, som åberopas för uppbärande av tilläggssjukpenning, utföra lättare extrauppgifter mot betalning utan att detta medför bortfall av sjukpenningförmåner och åtal för bedrägeri eller osant intygande».

Utskottet hemställde,

A. att motionerna I: 629 och II: 793 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

B. att motionen II: 222 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

vid utskottets hemställan under A.

av fru *Hamrin-Thorell* (fp) och herr *Gomér* (cp), utan angivet yrkande;

vid utskottets hemställan under B.

av herrar *Lundberg* (s), *Rimmerfors* (fp), *Wiklund* i Stockholm (fp) och

Gomér (cp), vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

1. att riksdagen i anledning av motionen II: 222 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte ge till känna vad i reservationen anförts om översyn av 3 kap. 7 § lagen om allmän försäkring och om utgivande av en informationsfolder; samt

2. att motionen II: 222, i den mån den icke besvarats genom vad reservationerna under 1. hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr *WIKLUND* i Stockholm (fp):

Herr talman! Det började med att en sjuksköterska på begäran av en överläkare vid det sjukhus där hon var anställd av välvilja och plikt känsla ryckte in på ett vikariat på fyra dagar för att rädda en tillfällig och extra svår situation i dessa sjuksköterskebristens dagar. Hon uppbar emellertid sjukpenning på grund av graviditet, och när hon av glömska, förbiseende eller okunnighet eller vad nu orsaken kan ha varit inte anmälde till försäkringskassan denna behjärtade välgärning i ett besvärligt läge på ett sjukhus, blev hon åtalad och dömd för osant intygande till 25 dagsböter. Därtill gick hon förlustig tilläggssjukpenning, eftersom ledighet för barnsbörd måste vara sammanhängande för att sådan sjukpenning skall utgå, detta enligt 3 kap. 13 § lagen om allmän försäkring.

När detta offentliggjordes i pressen, fick utslaget omedelbara konsekvenser i form av växande osäkerhet hos allmänheten om vilka betalda uppgifter gällande längd och omfattning i övrigt man får fullgöra under sjukskrivning utan att riskera åtal eller förlust av sjukpenning. Ett exempel på detta var ett fall med en kvinnlig jurist som var förordnad på ett så enkelt uppgifter som att vara frivillig övervakare mot det »stora» arvodet av 25 kronor i månaden.

Möjlighet för försäkringstagare enligt lagen om allmän försäkring att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod, m. m.

Hon var också gravid, men hon ansåg sig tvungen begära omedelbar befrielse från uppdraget, som hon på grund av omständigheterna i detta speciella fall var särskilt lämpad för. Det medförde i sin tur ganska stora svårigheter att ersätta henne såsom övervakare.

Risken för olagligheter är med denna stränga lagstiftning uppenbar. Jag påtalade denna sak i motionen II:222, som är en av de motioner som föranlett detta utlåtande av andra lagutskottet och reservationen under utskottets hemställan under B. Riksdagen skrev emellertid redan 1965 i saken till Kungl. Maj:t, som sedan uppdrog åt familjepolitiska kommittén att behandla frågan om en eventuell uppmjukning av nuvarande sjukpenningregler beträffande gravida kvinnor, utan att de skydds- och vårdintressen som ligger bakom dessa regler äventyras. Varför familjepolitiska kommittén har fått utredningsuppdraget och inte sjukförsäkringsutredningen är faktiskt en fråga som vi i andra lagutskottet grubblat över.

I denna del är alltså motionen beaktad men, herr talman, motionen pekar också på en annan oklarhet. Det finns en mängd extrauppdrag som i fråga om behövlig arbetstid är oreglerade och oftast inte alls fysiskt ansträngande. Man uppstår ett mindre arvode utan att anställningsförhållande i egentlig mening föreligger. Som exempel kan nämnas betalda uppdrag som just frivilliga övervakare på olika sociala vårdområden, andra »korta» eller i varje fall relativt enkla arbetsuppgifter såsom sekreterar-, kassa-, bokförings- eller revisionsuppdrag i det rikt florerande föreningslivet eller inom småföretag, tillfälliga insatser som besökare hos sjuka och gamla, tjänst såsom »dagmammor» eller som s. k. söndagsföräldrar. De flesta av dessa uppdrag kräver endast måttliga eller ringa fysiska arbetsinsatser, särskilt om

det gäller *tillfälliga* insatser som ersättningsfria för andra uppdragshavare. Uppdraget kan vara mycket samhällsnyttiga, ibland rent av viktiga. Utförs sådana enklare uppdrag av annan sjukskriven än gravid kvinna gäller 3 kap. 7 § lagen om allmän försäkring jämfört med 3 kap. 8 § första stycket samma lag. Detta innebär att åtminstone en reduktion av sjukpenningen och eventuellt åtal kan riskeras, särskilt om man — av t. ex. förbiseende eller okunnighet — underlåter att anmäla det betalda uppdraget, som under själva sjukskrivningsperioden kanske inte fordrar mer än en måttlig eller just ingen verklig arbetsinsats. Man kan alltså råka mycket illa ut, vilket också en del uppmärksammade fall visar då vederbörande dömts för sjukassebedrägeri, osant intygande eller osann försäkrans.

Man skall i princip avhålla sig från arbete under sjukskrivningen, som i princip innebär att man saknar arbetsförmåga. I handboken »Hitta rätt i allmän försäkring» finns dock ett uttalande som något nyanserar denna regel. Där står följande: »Det är heller inte att begära, att en sjukskriven skall gå helt sysslös. Ofta är det nyttigt att han har något att pyssla med. Hur mycket arbete kan då en helt sjukskriven person få utföra utan att han går miste om sjukpenning? Såsom allmän regel brukar angivas att arbete, som inte har nämnvärd ekonomisk betydelse och som inte menligt påverkar tillfrisknandet, inte utgör hinder för rätt till hel sjukpenning.»

Men vad menas med arbete som inte har nämnvärd ekonomisk betydelse såsom tillåtligt under sjukskrivningen? Deltagande i ett par tre sammanträden i en bolagsstyrelse, nämnd eller utredning mot ordinärt arvode kan vara mycket viktigt och betydelsefullt även ur samhällets synpunkt, men håller det som tillåtet arbete vid en granskning

Möjlighet för försäkringstagare enligt lagen om allmän försäkring att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod, m. m.

enligt denna lag? Är det ett arbete som inte har nämnvärd ekonomisk betydelse? Det är oklart. Allmänheten har inte denna handbok som sin käraste läsning och inte heller den försäkringsjuridiska facklitteratur i övrigt som kan ge upplysning om vad riksförsäkringsverket triumferande meddelar i sitt yttrande över motionen, där denna oklarhet påtalas, nämligen att en dom av försäkringsdomstolen år 1966 visar att rättspraxis utvecklats i den riktning jag som motionär åsyftat. Men så tillägger man samtidigt att »någon klar rättspraxis ännu inte föreligger på det aktuella området». Man ger och tar igen på samma gång och grunden för verkets avstyrkande av motionens krav på översyn av 3 kap. 7 § lagen om allmän försäkring förefaller därför enligt min mening vara i klenaste laget.

I reservationen av herrar Lundberg, Rimmerfors, Gomér och mig begär vi nu att riksdagen skall rikta en skrivelse i frågan till Kungl. Maj:t. Våra motiv härför är följande.

1) Vi vill få till stånd en viss översyn av det aktuella stadgandet i syfte att bättre klarlägga lagstiftningens innebörd. Åtminstone kan saken *undersökas* på samma sätt som när riksdagen 1965 begärde undersökning av frågan om en uppmjukning av 3 kap. 13 § samma lag, där det stadgas om tilläggssjukpenning vid graviditet, om kvinnan utför enklare förvärvsarbete, t. ex. inom det egna hemmet. Kan man begära en översyn i det ena fallet, borde man väl kunna göra det även i det andra.

2) Utskottsmajoriteten uttalar att man i stället för översyn bör lita till rättspraxis och framhåller att centrala anvisningar om denna praxis självfallet skulle vara av värde för de tillämpande myndigheterna. Men, herr talman, det är ju *allmänheten* som i första hand behöver vägledning för att övervinna sin osäkerhet om vad som är tillåtet och inte tillåtet. Uttalandet föranleder

för övrigt inte något förslag av utskottsmajoriteten om att riksdagen skall skriva till Kungl. Maj:t om de önskade anvisningarna till myndigheterna, som det som sagt enligt vår mening inte främst gäller.

3) Längre ned i utskottsmajoritets förslag till utlåtande tänker man verkligen helt plötsligt på allmänhetens upplysningsbehov, men då gäller det att denna allmänhet har en långtgående upplysningsplikt mot försäkringskassorna. Detta gäller t. ex. i ett sådant fall som den gravida sjuksköterskan. Om man av förbiseende inte omtalar ett tillfälligt lätt förvärvsarbete eller uppdrag av det slag jag nu har nämnt, så får man stå sitt kast, det är tydligen kontentan av resonemanget.

Ingen, herr talman, vill försvara medvetna försök att underlåta en sådan upplysningsplikt, men osäkerheten om rättspraxis och tillfälligheten i enklare arbetsinsatser, som för övrigt kan bli aktuella mycket plötsligt och vara direkt nödvändiga, kan åtminstone förklara sådana förbiseenden.

För övrigt borde väl upplysning till allmänheten gälla även vad som är positivt, d. v. s. vad som kan få förekomma i fråga om arbetsinsats utan åtalrisk och sjukpenningförlust. Utskottsmajoriteten har inte heller beträffande behovet av information till allmänheten om den upplysningsplikt som jag här har talat om ansett sig böra skriva till Kungl. Maj:t. Ändå anser man att det är ytterst önskvärt med sådan klarläggande och lättfattlig information. Det uttalandet hänger därmed i luften.

4) Det vore, anser jag, ägnat att öka allmänhetens förtroende för provningen i försäkringskassorna av frågor, huruvida lättare, kortvarigt arbete eller fullgörande av uppdrag får utföras under sjukskrivning utan inverkan på sjukpenningen, om läkarintyget alltid innehöll ett besked av läkaren på denna punkt. Det bör alltså inte förekomma

Möjlighet för försäkringstagare enligt lagen om allmän försäkring att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod, m. m.

sjukskrivning med fullständig avhållsamhet från arbete eller med arbetsförmåga till hälften som regel utan också i förekommande fall ges ett positivt besked: han eller hon bör kunna — kanske t. o. m. som ett led i läkarens behandling — utföra den eller den lättare sysslan. Patienten borde därför på grundval av en särskild punkt i läkarintyget alltid tillfrågas om sådana sysslor är aktuella i hans fall, så att dessa kan bli bedömda av läkaren. Därigenom skulle bedömningsvister mellan försäkrade och försäkringskassorna kunna undvikas eller minska liksom också allmänhetens osäkerhet om vad man får och inte får göra under sjukskrivning. Det är ju alltid bra om rådande rättsosäkerhet kan åtminstone reduceras.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen vid hemställen under punkten B i föreliggande utskottsutlåtande.

I detta anförande instämde herrar *Rimmerfors* (fp) och *Lundberg* (s).

Herr GOMÉR (cp):

Herr talman! Även jag ber att få instämna i yrkandet om bifall till reservationen vid utskottets hemställen under B, vilken reservation herr Wiklund i Stockholm nyss har talat om. Jag har inte något särskilt behov av att tillägga någonting till vad han har sagt. Jag skall bara säga ett par ord om motionen nr 793 i denna kammare.

Vid utskottets hemställen under A har fru Hamrin-Thorell och jag avlämnat en blank reservation. Reservationen har tillkommit i samma syfte som motionen, nämligen för att hjälpa enkla människor, som kommer i kläm i vissa försäkringstekniska sammanhang. I motionen har man beaktat problemen särskilt för kvinnorna och husmödrarna, som röner olika behandling ifrån försäkringskassorna därigenom att kontrollen utövas på olika sätt. Kvin-

norna tillställs ett formulär med förfrågan om de utför hemarbete i någon form, t. ex. sängbäddning, sopning, damning eller liknande sysslor. Detta skall de svara på. Några anvisningar härvidlag finns emellertid inte medtagna i det formulär som utsänds från riksförsäkringsverket till försäkringskassorna. De kvinnor som får formuläret som författas av försäkringskassan känner sig misstänkta och rent av diskriminerade. Man kan dessutom ifrågasätta betydelsen av läkarintygen, då man använder formulär av nämnda slag, sägs det i motionerna.

Motionärernas hemställen är ganska rimliga, men den är inte så lätt att villfara. De önskar att försäkringskassorna icke skall tillställa sjukanmälda kvinnor en dylik blankett. Utskottsmajoriteten anser sig inte kunna biträda dessa önskemål.

Jag ansåg för min del att det skulle vara möjligt att åstadkomma en gemensam reservation. Det lät sig emellertid inte göra. Vi som nu avgivit den blanka reservationen vid utskottets hemställen under A ansåg inte att vi kunde skriva en motiverad reservation, men vi är inte nöjda med utskottets förslag. Jag har alltså inget särskilt yrkande utan har endast velat redovisa bakgrunden till den blanka reservationen.

Vad däremot beträffar utskottets hemställen under B yrkar jag bifall till reservationen av herr Lundberg m. fl.

Fröken SANDELL (s):

Herr talman! Det är flera motionsyrkanden som behandlas i förevarande utlåtande från andra lagutskottet. Som föregående talare framhållit gäller det dels rätten till sjukpenning i vissa fall, dels de kontrollmetoder som försäkringskassorna använder.

Den fråga som berörs i motion II: 222 — frågan om uppjukning av avstängningsregeln, när kvinna uppbär tilläggs-sjukpenning vid barnsörd i sådana fall

Möjlighet för försäkringstagare enligt lagen om allmän försäkring att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod, m. m.

då hon tillfälligt återgår till arbete — har tidigare flera gånger debatterats i kammaren, varvid det omtalade fallet med sjuksköterskan relaterats. Senast år 1965 behandlade andra lagutskottet en motion av samma innebörd som den nu föreliggande. Utskottet framhöll i sitt utlåtande att en översyn av regeln kunde vara befogad, och till denna utskottets mening anslöt sig kamrarna. Sedermera har Kungl. Maj:t också föranställt om en undersökning huruvida det är möjligt att, utan att äventyra skydds- och vårdintressena och med beaktande av administrativa hänsyn, tillåta kortare avbrott i ledigheten. Översynen görs av familjepolitiska kommittén, som herr Wiklund i Stockholm redan omtalat. Därför anser utskottet att det för närvarande inte finns skäl för riksdagen att ta något ytterligare initiativ i frågan.

Försäkringskassornas meoder vid sjukkontrollen och informationen till de försäkrade är också föremål för motionärernas intresse i de båda här behandlade motionerna.

Den reform av sjukförsäkringen som trädde i kraft den 1 januari i år aktualiserade frågan om en ökad kontakt från kassornas sida i fråga om sjukfallen. För detta ändamål har kontrollverksamheten också intensifierats. Det sker genom infordrande av läkarintyg och av särskild försäkrans, som innebär att den sjuke får avge en försäkrans om avhållsamhet från arbete; vid övergång från hel sjukpenning till halv får den försäkrade uppge i vilken utsträckning han kan utföra det arbete som förelagts honom.

I kassornas kontrollverksamhet ingår också en genomgång av sjukfallsregistret och kontakt med arbetsgivarna; i vissa fall har det träffats en överenskommelse med arbetsgivarna om sjuk- och friskanmälningar genom deras försorg. Det sker stickprovsundersökning-

ar, och dessutom förekommer den s. k. externa sjukkontrollen.

Alla är väl överens om nödvändigheten av att det bedrivs en kontrollverksamhet. Vid de tillfällen när det blir känt att man missbrukar försäkringskassans förmåner blir ju allmänheten ganska upprörd. I sådana fall ställs det ganska stora krav på att de som företräder samhället i dessa frågor skall utöva en sträng kontroll.

Att de som omfattas av hemmafruförsäkringen måste lämna vissa personuppgifter och tala om vilka arbetsuppgifter som de normalt har i hemmet samt vilka arbetsuppgifter de under den aktuella sjuktiden förmår utträta förefaller ganska naturligt. Försäkringskassorna har ju ingenting annat än de försäkrades egna uppgifter att gå efter när de skall bedöma situationen. De arbetsuppgifter som husmodern normalt har och de arbetsuppgifter hon anser sig klara av under sjukdomstiden måste vara en grund när man med hänsyn till läkarens utlåtande bedömer hur sjukpenningen skall utgå. Jag tror att det skulle vara olyckligt om man för bedömandet av arbetsinsatsen i hemmen drog upp riktlinjer, som i detalj deklarerade vad en hemarbetande kvinna får utföra.

Herr Gomér sade här att man också borde få en upplysning om vilka arbetsuppgifter som får utföras. Jag anser det vara omöjligt för kassorna att ge den försäkrade en sådan upplysning. Man måste ställa arbetsinsatsen i relation till sjukdomens art, och den bedömningen kan man inte göra i förväg, utan den måste göras från fall till fall. Jag tror att den nuvarande elasticiteten i bedömningsreglerna, vilken tillåter kassorna att handla efter förnuft och med hänsyn till de omständigheter som föreligger i varje särskilt fall, är att föredra framför mera strikta regler, som för varje enskilt fall i för-

Möjlighet för försäkringstagare enligt lagen om allmän försäkring att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod, m. m.

väg bestämmer vad kassorna har att gå efter. Man bör inte betrakta det som en diskriminering att man skall redogöra för sin egen arbetssituation. Hemmafruarna borde vara glada över att i sådana fall kunna uppbära sjukpenning, trots att de uppgett att de utför vissa sysslor.

Kanske fordras det emellertid informationer i större utsträckning än hittills och på förhand givna upplysningar om dessa ting. Sådana finns på de blanketter som vid varje tillfälle då det blir en förändring i vederbörandes belägenhet — ändring i klassindelning o. s. v. — sänds ut till medlemmarna i kassan. På de blanketterna lämnas tämligen utförliga redogörelser för hur man skall bete sig vid sjukskrivning.

Utskottet har dock understrukit nödvändigheten av upplysning på detta område lika väl som när det gäller de fall som motionen II: 222 tar upp till diskussion och som herr Wiklund i Stockholm här har talat om, nämligen då någon under sjukskrivning utför tillfälliga arbetsuppgifter eller fullgör allmänna uppdrag.

I det yttrande som riksförsäkringsverket har avgivit påpekas också att de åtal för bedrägeri eller osant intygande som hittills förekommit inte har föranletts av utformningen av de i motionen berörda lagrummen, utan varit en följd av att vederbörande inte haft den kontakt med kassan som hade varit möjlig och att han eller hon underlåtit att i avgiven försäkran ange det verkliga förhållandet.

Andra lagutskottet understryker också nödvändigheten av att den försäkrade får klagörande upplysningar om vad han har att rätta sig efter.

Riksförsäkringsverket uttalar i sitt yttrande över motionen: »Såsom allmän regel kan — som motionären angivit — sägas, att arbete som inte har nämnvärd ekonomisk betydelse och som inte menligt påverkar tillfrisknan-

det, inte utgör hinder för rätt till hel sjukpenning.»

Rätten till sjukpenning är ju inte knuten till minskningen eller förlusten av förvärvsinkomst utan till nedsättningen av arbetsförmåga. Även om syftet med försäkringen naturligtvis är att till en viss grad — numera till 80 procent — lämna ersättning till den sjuke för förlorad arbetsinkomst, så är det ändå först och främst förlusten av eller nedsättningen i arbetsförmågan som är utslagsgivande vid bedömningen av rätten till sjukpenning.

Vad är då »arbete som inte har nämnvärd ekonomisk betydelse»? Herr Wiklund har berört den frågan i sin motion och han ställde den även under sitt anförande här, men han utvecklade inte själv vad han tänkte sig eller på vilket sätt man skulle kunna få fram en, som han skulle tycka, mera rättvis bestämning av begreppet än för närvarande. Om man tänkte sig att man skulle göra denna bedömning genom att sätta den tillfälliga inkomsten i relation till vad den sjukskrivne normalt har i inkomst, skulle detta innebära, att för den som är högavlönad skulle ett uppdrag med en mindre ersättning — ett kommunalt uppdrag t. ex., med en mindre ersättning per sammanträde — ha mindre betydelse.

Det skulle således bli lättare för den som har en hög normal inkomst än den som är lågavlönad att utföra extra arbete under sjukdom, om man skulle ha den bedömningen att man sätter ersättningen för extraarbete i relation till den vanliga inkomsten. För den som har fem—sex kronor i timmen och som kanske får trettio—fyrtio kronor för ett sammanträde, som inte varar stort mer än en timme, skulle det bli av väsentligt större ekonomisk betydelse att under en sjukskrivningsperiod kunna bevista olika sammanträden än för den, vars inkomst ligger så högt att arvodet kan betraktas som obefintligt.

Möjlighet för försäkringstagare enligt lagen om allmän försäkring att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod, m. m.

Jag tror inte att motionären här själv har gjort klart för sig vilka normer han skulle vilja tillämpa för att få fram vilken inkomst det är som är av nämnvärd ekonomisk betydelse. Det är dock, som jag förut har sagt, inte inkomsten som är det avgörande när man bedömer rätten till sjukpenning, utan det är i första hand en fråga om bedömningen av den sjukets tillstånd och om det kan för hans hälsa vara tillrådligt att delta i sammanträden eller att utföra andra sådana här extraarbeten.

Dessutom har utskottet pekat på att den ersättning, som utgår om en person har uppdrag som är så att säga av mera beständig art och för vilka det utgår en viss bestämd inkomst per sammanträde eller per år, ju får betraktas såsom en beskattningsbar inkomst. Denna inkomst utgör underlaget när den försäkrade placeras i sjukpenningklass. Härvid utgår således redan en kompensation genom att sjukpenningklassen påverkas av den extrainkomst man har. Skulle man under den tid då man uppbär sjukpenning samtidigt kunna delta i sammanträden eller utföra andra extraavlönade arbeten, skulle man på så sätt få en dubbel kompensation.

Reservanterna medger själva att det skulle möta svårigheter att i detalj ange vilken verksamhet som skulle få utövas under sjukdom, men man anser att det vore riktigt med mera detaljerade bestämmelser om vilket arbete en sjukskriven kan få utföra. Att en verksamhet som läkaren föreskriver i sjukintyg skall få utföras är det ingen diskussion om. Man kan dock ifrågasätta om det kan vara riktigt att i lag föreskriva att läkaren skall vara tvungen att vid varje tillfälle han utfärdar ett intyg också där inskriva vilka arbetsuppgifter som den sjukskrivne eventuellt kan få utföra och som kan anses nyttiga för hans rehabilitering.

Det är mycket viktigt att vi ständigt har i minnet att sjukförsäkringens pri-

mära uppgift är av hälsofrämjande art. Den är samhällets medverkan till skydd vid nedsatt arbetsförmåga. Jag anser att motionärerna och reservanterna ser väl negativt på sjukskrivningen. Den är i själva verket en skyddsåtgärd genom vilken samhället ger den sjuke möjlighet att utan att förlora hela sin inkomst avstå från arbete och därigenom fortare kunna återgå till normal verksamhet igen. Här vill man liksom bryta sönder försäkringssystemet genom att försöka anvisa vägar som kan föra in bestämmelser, vilka skulle binda försäkringskassorna vid mera preciserade uppgifter utöver vad som ligger i läkarens bedömning av arbetsförmågan. Detta är inte att rekommendera, ty ju mer precisa bestämmelser man utfärdar desto snävare blir givetvis gränserna och desto flera gränfall får man. Ju mera man låter fältet vara fritt för bedömningar avseende de enskilda fallen, sjukdomens art och den sjukets förmåga att utföra visst arbete, ju vidare man gör fältet därvidlag, desto lättare måste det vara att på ett rättvist sätt kunna bedöma dessa saker.

Man har också överklagningsmöjligheter om man anser sig vara orättvist behandlad. På så sätt har man fått en rättspraxis för hur man i fortsättningen skall betrakta saker som kan bli ledande för kassornas bedömning. Jag tror att detta är att föredra framför lagbestämmelser, vilka skulle snöra in försäkringskassorna i en snäv cirkel, inom vilken man måste döma mera generellt än som nu sker då man har förutsättningar att se till det enskilda fallet och bedöma från fall till fall.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr WIKLUND i Stockholm (fp):

Herr talman! Jag skall undvika att sväva ut så mycket som jag tyckte att fröken Sandell gjorde i sitt anförande.

Jag har ställt mycket enkla krav, näm-

Möjlighet för försäkringstagare enligt lagen om allmän försäkring att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod, m. m.

ligen att den läkare som bedömer det enskilda fallet får avgöra om en sjukskriven skall få utföra arbete eller inte och vilket slag av arbete det i så fall kan bli fråga om.

Jag anser vidare att det är angelägnare att *allmänheten* får kännedom om rättspraxis på detta område än att myndigheterna får det. Därtill är det inte lika angeläget men visst inte utan betydelse att man stryker under upplysningsplikten för allmänheten. Detta bör emellertid riksdagen i så fall i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna. Det är alltså rimligt att allmänheten på ett särskilt sätt informeras om sin upplysningsplikt.

I båda dessa avseenden har utskottets majoritet tyvärr endast gjort allmänna uttalanden.

Man bör slutligen kunna se över 3 kap. 7 § lagen om allmän försäkring, lika väl som man redan bestämt sig för att undersöka om inte innebörden av samma kapitel 13 § avseende de gravida kvinnorna bättre kan klargöras.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen vid utskottets hemställan under B.

Fröken SANDELL (s):

Herr talman! Jag skall försöka att inte sväva ut så mycket.

Herr Wiklund i Stockholm säger att han har enkla krav. Det är möjligt att de är enkla från hans utgångspunkt sett, men jag föreställer mig att läkarkåren kanske inte anser att kraven är så enkla.

Utskottet har ju här strukit under att det är naturligt att, i de fall där det är möjligt, läkaren skriver i sina utlåtanden vad som t. ex. kan räknas som terapi för den sjuke.

Vidare talar herr Wiklund om att utskottet inte har gjort något uttalande om att man bör föra ut till allmänheten vad som är rättspraxis och att man har upplysningsplikt. Det har utskottet uttalat tidigare i år i ett annat utlåtande,

där utskottet mycket starkt tryckte på en hemställan om att försäkringsverket i större utsträckning skall se till att det bedrivs upplysningsverksamhet bland allmänheten. Vi vet också att man på olika sätt försöker att informera allmänheten i de här olika frågorna.

Herr WIKLUND i Stockholm (fp):

Herr talman! Menar verkligen fröken Sandell att läkarna skulle vara oförmögna eller inkompetenta att göra uttalanden i varje särskilt fall om behovet av arbetsterapi? Sådan terapi är i alla fall ett modernt inslag i vanlig läkarverksamhet nu för tiden. Det torde inte alls finnas några svårigheter att föra in ett sådant krav vid bedömningen i varje särskilt fall.

Fröken SANDELL (s):

Herr talman! Vad jag vet har jag inte uttalat mig om läkarnas kompetens. Det får vara en fråga för herr Wiklund att avgöra.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. A

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. B

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Wiklund i Stockholm begärde emellertid vötering, i anledning varav efter given varsel följande vöteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i mom. B) i utskottets utlåtande nr 54, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Rätten till vårdbidrag, invaliditetsersättning och invaliditetstillägg, m. m.

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Lundberg m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Wiklund i Stockholm begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 116 ja och 59 nej, varjämte 11 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 8

Rätten till vårdbidrag, invaliditetsersättning och invaliditetstillägg, m. m.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 60, i anledning av väckt motion angående rätten till vårdbidrag, invaliditetsersättning och invaliditetstillägg, m. m.

Sedan utskottets hemställan föredrogs yttrade:

Herr **MATTSSON** (cp):

Herr talman! Motion II: 220 ligger ill grund för det utskottsutlåtande vi nu behandlar. I motionen har vi begärt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte uttala sig för att kretsen av de vårdbidrags-, invaliditetsersättnings- och invaliditetstilläggsberättigade vidgas. Utskottet anser emellertid att de nu gällande bestämmelserna på detta område varit i kraft alltför kort tid för att man skall kunna dra några bestämda slutsatser i fråga om tillämpningen. Utskottet finner sig därför för närvarande inte kunna förorda någon särskild undersökning.

Det är riktigt att gällande bestämmelser varit i kraft endast under en

relativt kort tid, men vi motionärer har handlat efter regeln att det är bättre att stämma i bäcken än i ån.

För min del har jag dessutom den uppfattningen, att man vid tillämpningen har varit mer restriktiv såväl vad det gäller vårdbidrag som invaliditetstillägg än vad riksdagen avsåg när beslutet om bidragen fattades. Om den saken har utskottet inte yttrat sig. Men efter vad jag erfarit har försäkringsdomstolen helt nyligen i plenum avgjort mål om invaliditetstillägg till ett tiotal ungdomar, som är psykiskt efterblivna — mongoloida eller eljest starkt utvecklingsstörda. Riksförsäkringsverket hade i de fallen avslagit ansökningarna — enligt dess mening uppfyllde ingen av dessa ungdomar kraven för att få invaliditetstillägg. Utredningarna har emellertid visat, förklarar försäkringsdomstolen, att dessa ungdomar är ur stånd att reda sig själva, och på grund härav har de dagligen behov av hjälp av annan person.

Det må vara mig tillåtet att åtminstone uttala förhoppningen, att det domslut som nu avkunnats skall leda till en mindre restriktiv hållning än tidigare. Utskottet säger, att om praxis skulle utveckla sig på ett sätt, som inte äsyftades vid lagstiftningens tillkomst, finns det självfallet möjligheter att ändra reglerna, och det är säkerligen riktigt. Utskottet hänvisar vidare till möjligheterna att föra ärendena vidare till högre instans. Härtill vill jag bara säga, att det ju ändå är bäst om man kan slippa att göra det. De som råkat ut för ett handikapp, som t. ex. psykisk utvecklingsstörning, har rätt mycket bekymmer utan att behöva överklaga ärendena till högre instans för att få invaliditetstillägg.

När det gäller vårdbidraget framhåller utskottet att »det må — — — påpekas att antalet utgående vårdbidrag överensstämmer med det antal som beräknades vid lagstiftningens tillkomst». Då räknade man med cirka 5 000, och i

Rätten till vårdbidrag, invaliditetsersättning och invaliditetstillägg, m. m.

april i år fanns det 5 360 vårdbidragshavare. I den siffran ingår barn med andra handikapp än utvecklingsstörning, och däri ingår också internatbarn som genom en lagändring 1966 har fått rätt till vårdbidrag under vistelse i det egna hemmet. Enligt min mening finns det säkerligen många fler som borde ha vårdbidrag. Enligt gjorda beräkningar uppgår antalet barn mellan 0 och 16 år, som inte vistas på vårdhem eller särskoleinternat, till bortåt 15 000, och behov av vårdbidrag måste föreligga för avsevärt flera än en tredjedel av dem.

Det tycks som om man i praxis inte fäster tillräckligt avseende vid det behov av särskild tillsyn och vård, vilket föranleds av en utvecklingsstörning, som gör sig starkt gällande, även om den inte utåt synes var så höggradig. På samma sätt synes man också underskatta det behov av merarbete från föräldrarnas sida som vållas av förekomsten av handikapp hos barn.

I behovet av tillsyn och vård måste också ingå behovet av en tidigt insatt träning. Det behövs inte sällan en omfattande talträning, träning i att lära barnen äta, sköta den personliga hygien o. s. v. De förvärvade färdigheterna måste upprätthållas och därför erfordras en oavsläpplig uppmärksamhet och aktiva åtgärder från föräldrarnas sida. Ofta får modern avstå från förvärvsarbete för att kunna ägna det handikappade barnet tillräckligt med tid. När det finns syskon i familjen, blir det många gånger också nödvändigt att anlita hemhjälp för att lätta moderns arbetsbörda och för att undvika att syskonens rätt till moderns omsorg blir eftersatt.

Herr talman! Jag har med detta velat peka på något av det verkliga förhållandet när det gäller vårdbidrag och invaliditetstillägg, och jag skall nöja mig med detta. Jag ställer inget yrkande.

I detta anförande instämde herr Persson i Heden (cp).

Herr BENGTTSSON i Varberg (s):

Herr talman! Eftersom herr Mattsson inte ställde något yrkande, kan jag fatta mig tämligen kort.

I motionen påstås att prövningen av de olika handikappförmånerna sker efter alltför restriktiva bedömningar och alltför restriktiv praxis. Herr Mattsson själv erkände nu, att man hade gjort detta uttalande innan man hade fått någon praxis att rätta sig efter. När man nu granskar praxis litet närmare, skall man nämligen finna, att motionärerna har fel. Man kan ju inte tala om praxis, innan den högsta myndigheten har dömt i sådana här fall. Först då kan man börja tala om praxis.

Jag vill i likhet med herr Mattsson fästa uppmärksamheten på att försäkringsdomstolen den 10 november fattade beslut i tio mål, där domstolen gick ifrån riks försäkringsverkets beslut. Det är inte bara att hoppas att detta är en praxis, ty det är ju en praxis. Myndigheterna måste följa försäkringsdomstolens utslag — domen blir utslagsgivande för framtiden för behandlingen av dylika ärenden. Därför är det fel av motionärerna att säga, att de psykiskt handikappade har kommit i ett sämre läge. Detta påstående tillbakavisas just av försäkringsdomstolens dom den 10 november.

Låt mig få säga ett par ord om det vårdbidrag som herr Mattsson talade om. Det är av mycket stor betydelse för de föräldrar, som har handikappade barn, och det hälsades med stor tillfredsställelse av alla. Jag för min del är mycket glad över detta vårdbidrag, ty jag hade tillfälle att vara med och utarbeta förslaget. Bidraget har betytt oerhört mycket.

Det är riktigt att tillämpningen i början var mycket restriktiv. Sedan ändrades dock tillämpningsbestämmelserna, som vi vet. Socialpolitiska kommittén som utarbetade detta förslag räknade ut att cirka 5 000 barn borde få detta bidrag. Om man hade tillämpat be-

Rätten till vårdbidrag, invaliditetsersättning och invaliditetstillägg, m. m.

stämmelserna på det sätt, som skedde från början, så hade det inte blivit så många. Men efter de nya anvisningarna från riksförsäkringsverket har redan nu den beräkning som socialpolitiska kommittén gjorde visat sig vara för låg; det är ett större antal än 5 000 barn, som har vårdbidraget, nämligen 5 369 barn för närvarande. Därför är det, herr talman, fel att säga att praxis är restriktiv. Man skall dessutom ha klart för sig, att vårdbidraget utgår inte efter lika stränga bestämmelser som invaliditetstillägget.

Utskottet är fullständigt enigt om att vi får avvakta erfarenheterna på detta område, innan vi gör några förändringar. Man kan alltså för dagen inte säga att bestämmelserna tillämpas restriktivt med hänsyn till vad jag här åberopar om försäkringsdomstolens dom av den 10 november.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr MATTSSON (cp):

Herr talman! Efter herr Bengtssons i Varberg anförande kan det verka som om allt som har skrivits i motionen skulle vara fel. Emellertid var det tydligen inte så felaktigt — herr Bengtsson och jag är nämligen överens om att också försäkringsdomstolen har gjort den bedömningen att man har varit för restriktiv. En sådan praxis kan ju ha tillämpats i försäkringskassorna och i riksförsäkringsverket.

Vidare talade herr Bengtsson om att man i början var alltför restriktiv, men att det nu hade blivit förbättrade bestämmelser. Ja, jag kan bara anmäla att vi från olika föräldraföreningar gång efter annan får ta emot uppgifter om fall, där det förklaras att försäkringskassorna gjort alltför restriktiva bedömningar, varför man får försöka föra upp ärendena till högre instans.

Det sägs också av herr Bengtsson att det hela nu skulle vara så absolut riktigt därför att vi har uppnått att över

5 000 barn får vårdbidrag, men vem vet att cirka 5 000 är det absolut riktiga talet? Det kan ju förhålla sig så, att många flera skulle kunna vara berättigade att få vårdbidrag.

Herr BENGTTSSON i Varberg (s):

Herr talman! Vad jag ville ha sagt var att motionärernas påstående om att praxis är restriktiv är gripet ur luften, eftersom alla de ärenden man talade om gällde beslut av försäkringskassorna. Detta är ingen praxis, utan praxis uppstår först när högsta instansen har prövat målet. Det hade varit bättre om man fört upp ärendena till försäkringsdomstolen, ty då hade man sluppit motionera. Där gavs nämligen svaret på frågan — praxis skall vara vad försäkringsdomstolen uttalat!

Vad antalet beträffar vill jag framhålla att socialpolitiska kommittén försökte göra en seriös beräkning av hur många barn, som skulle kunna få detta vårdbidrag enligt de bestämmelser som riksdagen sedan beslöt, och den kom då fram till att siffran skulle bli ungefär 5 000. Nu har alltså detta antal överskridits, och därför menar jag att man inte har rätt att påstå att bestämmelserna tillämpas restriktivt.

Herr MATTSSON (cp):

Herr talman! När herr Bengtsson i Varberg säger att vi skulle ha avstått från att motionera och i stället invänta försäkringsdomstolens besked för att få veta vad som är praxis, så undrar jag om det är rätt vokabulär, herr Bengtsson. Jag är inte övertygad om att herr Bengtsson har rätt. Om jag har fel därvidlag skall jag gärna tillstå det — men jag anser att besked om vad som är praxis får man genom försäkringskassornas ställningstagande. När försäkringsdomstolen meddelar dom får vi prejudikat.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

Interpellation ang. beskattningen av ersättning till s. k. dagmammor — Interpellation ang. finansieringen av isbrytningen

§ 9

Föredrogs vart efter annat andra lagutskottets utlåtanden:

nr 61, i anledning av väckta motioner angående förvaringen av gift,

nr 62, i anledning av väckta motioner angående beräkningen av arbetsgivaravgift enligt den allmänna försäkringen, m. m., och

nr 63, i anledning av väckt motion angående beräkningen av pensionsgrundande inkomst enligt lagen om allmän försäkring.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 10

Interpellation ang. beskattningen av ersättning till s. k. dagmammor

Ordet lämnades på begäran till

Herr ENSKOG (fp), som yttrade:

Herr talman! I dagens samhälle har daghemmen och familjedaghemmen eller de s. k. dagmammorna mycket stor betydelse både ur familjepolitisk och arbetsmarknadspolitisk synpunkt. Tyvärr har det varit svårt att, i de fall då daghemmen inte räcker till — och det gör de i regel inte — kunna anskaffa familjedaghem i tillräcklig omfattning.

Tidigare har dagmammorna i regel erhållit en ersättning på 10 å 11 kr. per dag för varje barn, och det har av taxeringsmyndigheterna ansetts att detta ungefär motsvarar de kostnader som dagmammorna haft för mat, slitage av utrustning m. m. för barnen. Någon taxerad inkomst har det inte blivit för dagmammorna.

Numera har ersättningen höjts till 12 å 13 kr. per dag och i samband härmed har dagmammorna underrättats om att de måste deklarerat dessa inkomster i vanlig ordning. De äger givetvis rätt att yrka avdrag för in-

komsternas förvärvande. Följden av ovannämnda förhållande har blivit att ett stort antal dagmammor sagt upp sig.

Med hänsyn till att ett betänkande nu avgivits om familjedaghem m. m., i vilket det bl. a. föreslås att dagmammorna skall få ökade förmåner av olika slag, torde hela frågan snart komma i ett annat läge. Av relaterade skäl borde tidigare tillämpad praxis att ersättningsbeloppet helt utgör kostnadserättning få tillämpas fram till den tidpunkt då väntade nya anställningsförhållanden genomförts.

Med anledning av vad jag anfört anholder jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för finansdepartementet få ställa följande fråga:

Vill herr statsrådet medverka till att tidigare gällande praxis, d. v. s. att dagmammornas ersättning ej skall betraktas som skattepliktig inkomst, får gälla fram till den tidpunkt, då familjedaghemsinstitutionen reformerats?

Denna anhållan bordlades.

§ 11

Interpellation ang. finansieringen av isbrytningen

Ordet lämnades på begäran till

Herr NILSSON i Tvärälund (cp), som yttrade:

Herr talman! Goda sjöfartsförbindelser är av stor betydelse för näringslivet i olika delar av vårt land. Utmed mycket betydande delar av de svenska kusterna kan emellertid inte sjöfart utan vidare bedrivas hela året på grund av ishinder. Det har dock ansetts vara av allmänt intresse att sjöfarten kan upprätthållas om möjligt året runt. Staten har sålunda påtagit sig ansvaret för isbrytningen. Kostnaderna har bestritts med medel från statens budget så när som på en mindre del som täcks

Interpellation ang. finansieringen av isbrytningen

genom från sjöfarten härrörande fyr- och båkmedel.

Enligt uppgifter bl. a. i pressen har emellertid försports att man har planer på att frånga nuvarande ordning. Det sågs att isbrytningen helt skall finansieras genom avgifter från sjöfarten.

En sådan finansiering lommer givetvis att medföra ökade kostnader för sjöfarten. Det måste också befaras att kostnadsökningen kommer att drabba hårdast där man är mest beroende av isbrytningen. Verkningarna får sålunda väntas bli särskilt menliga för den norrländska sjöfarten och därmed det norrländska näringslivet. Detta synes inte stå i god överensstämmelse med lokaliseringsspolitiska och andra insatser som göres för att befrämja det norrländska näringslivets utveckling.

Under hänvisning till det anförda anhålles om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framställa följande frågor:

Vill statsrådet redogöra för vad som planeras i fråga om ändrad finansiering av isbrytningen?

Anser statsrådet att vad som sålunda planeras står i god överensstämmelse med insatser som göres för att främja det norrländska näringslivets utveckling?

Denna anhållan bordlades.

§ 12

Anmälades och godkändes tredje lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 331, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition an-

gående ändringar i jaktlagstiftningen jämte motioner i ämnet.

§ 13

Tillkännagavs, att Kungl. Maj:ts proposition nr 168, angående viss konsultverksamhet inom televerket, överlämnats till kammaren.

Denna proposition bordlades.

§ 14

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Till Riksdagens andra kammare

Härmed får jag anhålla om ledighet från riksdagsarbetet fr. o. m. den 20 november 1967 till höstsessionens slut för deltagande i Förenta Nationernas generalförsamlings session.

Stockholm den 15 november 1967

Folke Björkman

Kammaren biföll denna ansökan.

§ 15

Meddelande om enkel fråga

Meddelades, att herr talmannen tillställts en enkel fråga av herr *Werner* (h) till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet angående utformningen av s. k. gemensam samling i skolorna.

§ 16

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 22.19.

In fidem

Sune K. Johansson